HISTORICKÝ ATLAS
EUROREGIONU PRADĚD

ATLAS HISTORYCZNY
EUROREGIONU PRADZIAD

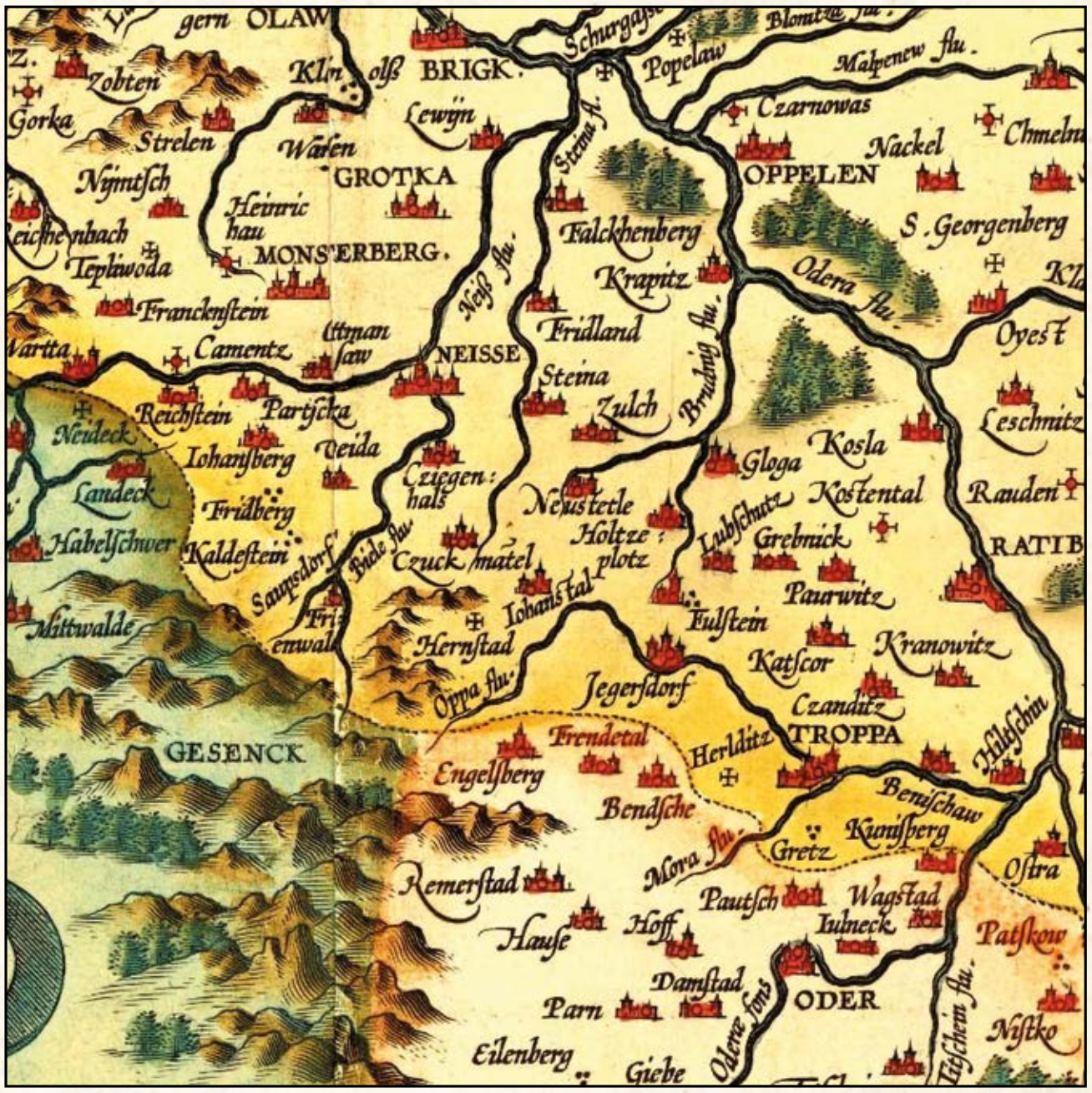

PŘEKRAČUJEME HRANICE
PRZEKRACZAMY GRANICE
2014—2020

EVROPSKÁ UNIE / UNIA EUROPEJSKA
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
EUROPEJSKI FUNDUSZ ROZWOJU REGIONALNEGO

Projekt je spolufinancován z prostředků EFRR prostřednictvím Euroregionu Praděd

JMENNÝ SEZNAM VÝZNAMNÝCH TVŮRCŮ STARÝCH MAP SVĚTA, EVROPY, NĚMECKA, ČESKÝCH ZEMÍ, MORAVY, SLEZSKA A REGIONÁLNÍCH MAP

Bayer Josef (1772–1848), správce pozemkových knih v Uherském Hradišti, autor mapy Moravy.
Blaeu Joan (1596–1673), významný holandský kartograf a vydavatel atlasů.
Blaeu Willem Janszoon (1571–1638), významný holandský kartograf a tvůrce globů.
Borghi Bartolomeo (1750–1821), italský kartograf a nakladatel.
Bursík Jaroslav (1859–1936), významný pražský knihkupec a nakladatel.
Cassini Giovanni Maria (1745–1824), italský malíř a rytec.
Coronelli Vincenzo (1650–1718), kosmograf Benátské republiky, kartograf, vydavatel atlasů a globů.
Covens Jean (1697–1774), holandský vydavatel.
Danckerts Theodore I. (1640–1690), významný amsterdamský nakladatel.
Desing Anselm (1699–1772), benediktinský teolog a kartograf.
Engelbrecht Martin (1684–1756), vídeňský nakladatel.
Etzlaub Erhard (1460–1532), norimberský kartograf a výrobce kompasů.
Fabricius Pavel (1519–1589), vídeňský lékař a matematik, autor nejstarší mapy Moravy.
Flecheux Louis (1738–1793), francouzský vynálezce a kartograf.
Fries Lorenz (1485–1532), německý kartograf a nakladatel.
Griselini Francesco (1717–1787), významný milánský knihkupec, nakladatel a kartograf.
Helwig Martin (1511–1574), slezský pedagog a kartograf.
Hoffmann Johannes (1629–1698), norimberský rytec a nakladatel.
Homann Johann Baptist (1664–1724), německý kartograf a nakladatel.
Homannovi dědici (1730–1813), norimberská nakladatelská firma.
Hondius I. Jodocus (1563–1612), amsterdamský rytec, nakladatel a kartograf.
Hondius II. Jodocus (1594–1629), amsterdamský rytec, nakladatel a kartograf.
Hondius Henricus (1597–1651), vlámský rytec a kartograf.
Jaillot Alexis-Hubert (1632–1712), pařížský kartograf a nakladatel.
Jaeger Johann Wilhelm Abraham (1718–1790), frankfurtský nakladatel.
Janssonius Johannes (1588–1664), amsterdamský rytec a nakladatel.
Jode de Gerard (1509–1591), nizozemský rytec a nakladatel.
Jode de Cornelis (1568–1600), nizozemský rytec a nakladatel, syn předchozího.
Julien Roch-Joseph (1740–1777), francouzský kartograf a nakladatel.
Kaerius Peter (1571–1646), nizozemský rytec, nakladatel a knihkupec.
Kempen Heinrich Wilhelm Blum von (1756–1797), rakouský kartograf a statistik.
Kilian Georg Christian (1709–1781), augsburský nakladatel.
Kitchin Thomas (1718–1784), londýnský rytec a vydavatel.
Komenský Jan Amos (1592–1670), český myslitel, pedagog a autor mapy Moravy.
Lidl Johann Jakob (1696–1771), vídeňský rytec.
Lipský Jan ze Sedličné (1766–1826), významný slovenský kartograf, autor mapy Uher.
Lotter Conrad Tobias (1717–1777), německý kartograf a nakladatel.
Mercator Gerhard, vl. jm. Krämer (1512–1594), vlámský kartograf a matematik německého původu.
Merian Matthäus (1593–1650), švýcarský rytec a nakladatel působící v Německu.
Metellus Johannes (1517–1597), humanista, znalec římského práva, geografie a historie.
Mortier Cornelis (1699–1783), holandský nakladatel.
Müller Jan Kryštof (1673–1721), císařský vojenský inženýr a kartograf.
Müller Johann Ulrich (1653–1715), německý kartograf a geograf.
Münster Sebastian (1488–1552), basilejský kosmograf.
Nolin I Jean Baptiste (1657–1708), významný pařížský rytec a vydavatel.
Nolin II Jean Baptiste (1686–1762), pařížský rytec a vydavatel, syn předchozího.
Ortelius Abraham (1527–1598), antverpský nakladatel a kartograf.
Passy Kryštof (1763–1837), profesor olomouckého lycea pro politické vědy a církevní právo, autor mapy Moravy.
Pazzini Carli Vincenzo (1707–1769), italský nakladatel.
Pfeffel Johann Andreas (1674–1748), rakouský rytec.
Ptolemaios Klaudios (98–168), alexandrijský astronom a geograf.
Quad Matthias (1557–1613), německý kartograf.
Reilly Franz Johann Joseph von (1766–1820), zakladatel vídeňské kartografické firmy.
Rossi de Giovanni Giacomo (činný 1627–1691), italský kartograf a nakladatel.
Rouge Le George Louis (1722–1779), pařížský nakladatel.
Salamanca Antonio (1479–1562), italský prodejce knih, vydavatel a rytec, původem Španěl.
Sayer Robert (1725–1794), londýnský obchodník s knihami.
Scultetus Jonas (1603–1662), slezský kartograf a vychovatel ve šlechtických rodinách.
Seutter Matthäus Georg (1678–1757), německý kartograf, geograf a nakladatel.
Scheda Josef (1815–1888), generál a významný rakouský kartograf.
Schedel Hartmann (1440–1514), lékař, humanista a sběratel, autor Norimberské kroniky.
Schenk I. Pieter (1661–1711), amsterdamský rytec a nakladatel.
Schenk II. Pieter (1693–1775), amsterdamský rytec a nakladatel, syn předchozího.
Schenkl Conrad (činný v polovině 19. století), úředník stavebního ředitelství v Brně, autor krajských map Moravy a Slezska.
Schleuen Johann David (1711–1774), německý rytec a nakladatel.
Schreiber Johann George (1676–1750), německý rytec, kartograf a vydavatel.
Schubart Matthias (činný 1723–1758), rakouský vojenský kartograf.
Speed John (1552–1629), anglický historik a kartograf.
Srp Jaroslav (1849–1913), český kartograf a umělecký litograf.
Šembera Alois Vojtěch (1807–1882), historik a jazykovědec, autor mapy Moravy.
Valck Gerard (1650–1726), amsterdamský nakladatel.
Venuto Antonín Jan (1746–1833), hradecký kanovník a autor akvarelových vedut.
Vignola da Giacomo Cantelli (1643–1719), italský kartograf a geograf.
Vilímek Josef Richard (1860–1938), český vydavatel.
Vischer Georg Matthaeus (1628–1696), rakouský kartograf a rytec.
Visscher Claes Janszoon - Piscator (1587–1652), amsterdamský nakladatel a kartograf.
Visscher I. Nicolaes - Piscator (1618–1679), amsterdamský nakladatel a kartograf.
Visscher II. Nicolaes (1649–1702), amsterdamský nakladatel a kartograf.
Waldseemüller Martin (1470–1520), německý kosmograf a kanovník katedrály v St. Dié ve Vogézách.
Walton Robert (1618–1688), anglický knihkupec a vydavatel.
Weigel Johann Christoph (1654–1725), norimberský tiskař a nakladatel.
Weiland Carl Ferdinand (1782–1847), německý kartograf.
Werner Friedrich Bernhard (1690–1776), vynikající slezský kreslíř a kartograf.
Wieland Jan Wolfgang (1673–1739), rakouský ženijní poručík, autor map slezských knížectví.
Wit Frederick de (1630–1706), holandský rytec, kartograf a nakladatel.

LISTA NAZWISK WAŻNYCH TWÓRCÓW STARYCH MAP ŚWIATA, EUROPY, NIEMIEC, ZIEM CZESKICH, MORAW, ŚLĄSKA I MAP REGIONALNYCH

Bayer Josef (1772–1848), administrator ksiąg gruntowych w Uherské Hradiště, autor mapy Moraw.
Blaeu Joan (1596–1673), wybitny holenderski kartograf i wydawca atlasów.
Blaeu Willem Janszoon (1571–1638), wybitny holenderski kartograf i twórca globusów.
Borghi Bartolomeo (1750–1821), włoski kartograf i wydawca.
Bursík Jaroslav (1859–1936), wybitny praski księgarz i wydawca.
Cassini Giovanni Maria (1745–1824), włoski malarz i rytownik.
Coronelli Vincenzo (1650–1718), kosmograf Republiki Weneckiej, kartograf, wydawca atlasów i globusów.
Covens Jean (1697–1774), wydawca holenderski.
Danckerts Theodore I (1640–1690), wybitny wydawca amsterdamski.
Desing Anselm (1699–1772), benedyktyński teolog i kartograf.
Engelbrecht Martin (1684–1756), wydawca wiedeński.
Etzlaub Erhard (1460–1532), norymberski kartograf i twórca kompasów.
Fabricius Pavel (1519–1589), wiedeński lekarz i matematyk, autor najstarszej mapy Moraw.
Flecheux Louis (1738–1793), francuski wynalazca i kartograf.
Fries Lorenz (1485–1532), niemiecki kartograf i wydawca.
Griselini Francesco (1717–1787), znany mediolański księgarz, wydawca i kartograf.
Helwig Martin (1511–1574), śląski pedagog i kartograf.
Hoffmann Johannes (1629–1698), norymberski rytownik i wydawca.
Homann Johann Baptist (1664–1724), niemiecki kartograf i wydawca.
Spadkobiercy Homanna (1730–1813), norymberska firma wydawnicza.
Hondius I Jodocus (1563–1612), amsterdamski rytownik, wydawca i kartograf.
Hondius II Jodocus (1594–1629), amsterdamski rytownik, wydawca i kartograf.
Hondius Henricus (1597–1651), flamandzki rytownik i kartograf.
Jaillot Alexis-Hubert (1632–1712), paryski kartograf i wydawca.
Jaeger Johann Wilhelm Abraham (1718–1790), wydawca z Frankfurtu.
Janssonius Johannes (1588–1664), amsterdamski rytownik i wydawca.
Jode de Gerard (1509–1591), holenderski rytownik i wydawca.
Jode de Cornelis (1568–1600), holenderski rytownik i wydawca, syn Gerarda.
Julien Roch-Joseph (1740–1777), francuski kartograf i wydawca.
Kaerius Peter (1571–1646), holenderski rytownik, wydawca i księgarz.
Kempen Heinrich Wilhelm Blum von (1756–1797), austriacki kartograf i statystyk.
Kilian Georg Christian (1709–1781), wydawca z Augsburga.
Kitchin Thomas (1718–1784), londyński rytownik i wydawca.
Komenský Jan Amos (1592–1670), czeski myśliciel, pedagog, autor mapy Moraw.
Lidl Johann Jakob (1696–1771), rytownik wiedeński.
Lipský Jan z Sedličnej (1766–1826), znany kartograf słowacki, autor mapy Węgier.
Lotter Conrad Tobias (1717–1777), niemiecki kartograf i wydawca.
Mercator Gerhard, alias Krämer (1512–1594), flamandzki kartograf i matematyk pochodzenia niemieckiego.
Merian Matthäus (1593–1650) był szwajcarskim rytownikiem i wydawcą działającym w Niemczech.
Metellus Johannes (1517–1597), humanista, znawca prawa rzymskiego, geografii i historii.
Mortier Cornelis (1699–1783), wydawca holenderski.
Müller Jan Kryštof (1673–1721), cesarski inżynier wojskowy i kartograf.
Müller Johann Ulrich (1653–1715), niemiecki kartograf i geograf.
Sebastian z Münster (1488–1552), kosmograf z Bazylei.
Nolin I Jean Baptiste (1657–1708), ważny paryski rytownik i wydawca.
Nolin II Jean Baptiste (1668–1762), paryski rytownik i wydawca, syn poprzedniego.
Ortelius Abraham (1527–1598), wydawca i kartograf z Antwerpii.
Passy Kryštof (1763–1837), profesor nauk politycznych i prawa kościelnego z liceum w Ołomuńcu, autor mapy Moraw.
Pazzini Carli Vincenzo (1707–1769), wydawca włoski.
Pfeffel Johann Andreas (1674–1748), austriacki rytownik.
Ptolemeusz Klaudiusz (98–168), aleksandryjski astronom i geograf.
Quad Matthias (1557–1613), niemiecki kartograf.
Reilly Franz Johann Joseph von (1766–1820), założyciel wiedeńskiej firmy kartograficznej.
Rossi de Giovanni Giacomo (działał w latach 1627–1691), włoski kartograf i wydawca.
Rouge Le George Louis (1722–1779), wydawca paryski.
Salamanca Antonio (1479–1562), włoski księgarz, wydawca i rytownik, pochodzący z Hiszpanii.
Sayer Robert (1725–1794), londyński księgarz.
Scultetus Jonas (1603–1662), śląski kartograf i nauczyciel na dworach szlacheckich.
Seutter Matthäus Georg (1678–1757), niemiecki kartograf, geograf i wydawca.
Scheda Josef (1815–1888), generał i wybitny austriacki kartograf.
Schedel Hartmann (1440–1514), lekarz, humanista i kolekcjoner, autor Kroniki norymberskiej.
Schenk I Pieter (1661–1711), amsterdamski rytownik i wydawca.
Schenk II Pieter (1693–1775), amsterdamski rytownik i wydawca, syn poprzedniego.
Schenkl Conrad (działał w połowie XIX wieku), urzędnik dyrekcji budowlanej w Brnie, autor map morawskich krajów.
Schleuen Johann David (1711–1774), niemiecki rytownik i wydawca.
Schreiber Johann George (1676–1750), niemiecki rytownik, kartograf i wydawca.
Schubart Matthias (działał w latach 1723–1758), austriacki kartograf wojskowy.
Speed John (1552–1629), angielski historyk i kartograf.
Srp Jaroslav (1849–1913), czeski kartograf i litograf artystyczny.
Šembera Alois Vojtěch (1807–1882), historyk i językoznawca, autor mapy Moraw.
Valck Gerard (1650–1726), amsterdamski wydawca.
Venuto Antonín Jan (1746–1833), kanonik hradecki, autor akwarelowych wedut.
Vignola da Giacomo Cantelli (1643–1719), włoski kartograf i geograf.
Vilímek Josef Richard (1860–1938), wydawca czeski.
Vischer Georg Matthaeus (1628–1696), austriacki kartograf i rytownik.
Visscher Claes Janszoon - Piscator (1587–1652), amsterdamski wydawca i kartograf.
Visscher I Nicolaes - Piscator (1618–1679), amsterdamski wydawca i kartograf.
Visscher II Nicolaes (1649–1702), amsterdamski wydawca i kartograf.
Waldseemüller Martin (1470–1520), niemiecki kosmograf i kanonik katedry w St. Dié w Wogezach.
Walton Robert (1618–1688), angielski księgarz i wydawca.
Weigel Johann Christoph (1654–1725), norymberski drukarz i wydawca.
Weiland Carl Ferdinand (1782–1847), niemiecki kartograf.
Werner Friedrich Bernhard (1690–1776), wybitny śląski rysownik i kartograf.
Wieland Jan Wolfgang (1673–1736), austriacki porucznik saperów, autor map księstw śląskich.
Wit Frederick de (1630–1706), holenderski rytownik, kartograf i wydawca.

HISTORICKÝ ATLAS EUROREGIONU PRADĚD

ATLAS HISTORYCZNY EUROREGIONU PRADZIAD

Vydal / Wydał: Euroregion Praděd / Euroregion Pradziad

Texty / Teksty: Zdeněk Kučera
Jazykové korektury českého jazyka / Korekta języka czeskiego: Gabriela Hegerová
Překlad do polského jazyka / Tłumaczenie na język polski: Jarosław Radiměřský
Jazykové korektury polského jazyka / Korekta języka polskiego: Jarosław Radiměřský
Kompletní předtisková a grafická příprava / Kompletne przygotowanie do druku i przygotowanie graficzne: Lukáš Uchytil / ANTmedia.cz
Tisk / Druk: CBN-REKLAMA, Olomouc

Jakékoliv kopírování této publikace i jen její části je možné pouze s předchozím písemným souhlasem vydavatele.
Jakiekolwiek kopiowanie niniejszej publikacji oraz jej części jest dozwolone tylko za pisemną zgodą wydawcy.

Vydáno v roce 2022 / Wydano w 2022 roku
1. vydání / 1. wydanie
neprodejné / nieprzeznaczone do sprzedaży

HISTORICKÝ ATLAS
EUROREGIONU PRADĚD

ATLAS HISTORYCZNY
EUROREGIONU PRADZIAD

STARÉ MAPY SVĚTA, EVROPY, STŘEDNÍ EVROPY A POLSKA / STARE MAPY ŚWIATA, EUROPY, EUROPY ŚRODKOWEJ I POLSKI

de Wittova a Valkova mapa světa / *mapa świata de Witta i Valcka* 2
Overtonova mapa Evropy / *mapa Europy Overtona* 4
Salamancova mapa střední Evropy / *mapa Europy Środkowej Salamanki* 6
de Jodeho mapa Polska / *mapa Polski de Jodego* 8

MAPY MORAVY, RAKOUSKÉHO SLEZSKA, KRAJSKÉ A REGIONÁLNÍ MAPY / MAPY MORAW, ŚLĄSKA AUSTRIACKIEGO, MAPY KRAJÓW (WOJEWÓDZTW) I REGIONÓW

Coronelliho mapa Moravy / *Mapa Moraw Coronellego* 10
Komenského mapa Moravy / *Mapa Moraw Komenskiego* 12
Passyho mapa Moravy a Rakouského Slezska / *Mapa Moraw i austriackiego Śląska Passy'ego* 14
Bayerova mapa Moravy a Rakouského Slezska / *Mapa Moraw i austriackiego Śląska Bayera* 18
Homannova mapa Olomouckého kraje / *Mapa Kraju Ołomunieckiego Homanna* 22
Schenklova mapa Olomouckého kraje / *Mapa Kraju Ołomunieckiego Schenkla* 24
První vojenské mapování / *Pierwsze mapowanie wojskowe* 26

MAPY SLEZSKA, SLEZSKÝCH KNÍŽECTVÍ A REGIONÁLNÍ MAPY / MAPY ŚLĄSKA, KSIĘSTW ŚLĄSKICH I MAPY REGIONALNE

Münsterova mapa Slezska a mapové miniatury / *Mapa Śląska Münstera i miniatury map* 28
de Jodeho mapa Slezska / *Mapa Śląska de Jodego* 29
Orteliova mapa Slezska / *Mapa Śląska Orteliusa* 30
Helwigova mapa Slezska / *Mapa Śląska Helwiga* 32
Orteliova mapa Slezska / *Mapa Śląska Orteliusa* 34
Lidlova mapa Slezska / *Mapa Śląska Lidla* 36
Covensova a Mortierova mapa Slezska / *Mapa Śląska Covensa i Mortiera* 40
Le Rougeho mapa Slezska / *Mapa Śląska le Rouge'a* 44
Wernerovy veduty slezských měst / *Weduty miast śląskich Wernera* 48
Lidlova mapa pevnosti Nisa / *Mapa twierdzy Nysa Lidla* 50
Wielandova mapa Grotkovského (Niského) knížectví / *Mapa Księstwa Grodkowskiego (Nyskiego) Wielanda* 52
Schleuenova mapa Grotkovského (Niského) knížectví / *Mapa Księstwa Grodkowskiego (Nyskiego) Schleuena* 54
Schleuenova mapa Opavského a Krnovského knížectví / *Mapa Księstwa Opawskiego i Karniowskiego Schleuena* 55
Wielandova mapa Krnovského knížectví / *Mapa Księstwa Karniowskiego Wielanda* 56
Wielandova mapa Břežského knížectví / *Mapa Księstwa Brzeskiego Wielanda* 58
Závěr / *Zakończenie* 60
Schleuenova mapa Opolského knížectví / *Mapa Księstwa Opolskiego Schleuena* 64

ORBIS TERRARUM NOVA ET ACCURATA
AMERICA SEPTENTRIONALIS
MAR DEL NORT
MAR DEL ZUR
AMERICA MERIDIONALIS
MARE PACIFICUM
AUSTRALIA INCOGNITA
Circulus Arcticus
Tropicus Cancri
Circulus Aequinoctialis
Tropicus Capricorni
Circulus Antarctico
Circulus sub Circulo Arctico
Circulus sub Circulo Antarctico
GREENLANDIA
YLANDIA
Freum Davis
JAPAN
ASIA
CALIFORNIA
MEXICANUS SINUS
Terra de Labrador
Terra Nova
Terra Magellanica
Rio de la Plata
CELANDIA NOVA
Insulae Fortunatae
GUINEA
ÆTHIOPICUS OCEANUS
TARTARIA
Mare Tartaricum
Oceanus Septentrionalis
Oceanus Orientalis
Terra Incognita

DE WITTOVA A VALKOVA MAPA SVĚTA

Staré mapy patří ke kulturnímu bohatství každého národa. Vzhlížíme k nim s respektem, který v nás budí jejich stáří, předpokládaná finanční hodnota, ale především tajemství jejich vzniku, účelu a obsahu, který byl nezřídka zapomenut. Stejně jako každá kniha, výtvarné či architektonické dílo i mapa nabízí svým čtenářům a uživatelům možnost odkrývat příběhy uváděné někdy v náznacích či zcela přímočaře. Pozornému a poučenému čtenáři starých map se nabízí bohaté množství informací o geografii, vazbách a vztazích, významech a hodnotách prvků krajiny v podobě, v jaké ji již nepoznáváme. Kniha není jen o starých mapách. Je o hledání příběhů. Lidé se v krajině rodí i umírají, stěhují se, budují sídla, cesty, vodní nádrže a mnoho jiného. Cílem této knihy je utvořit základní představu o vývoji zobrazování Euroregionu Praděd na původních i odvozených starých mapách Moravy a Slezska a pomocí textů doprovázejících mapové ukázky podat podrobný popis místní historické krajiny. Kniha tím pomůže vytvořit podklad pro využití starých map při dalším historickém výzkumu pomezí Moravy a Polska. Aby dávné mapové obrazy popisované oblasti byly co nejvíce přiblíženy, byly některé reprodukovány barevně; tak, jak bývaly ručně kolorovány jejich originály. Jen tam, kde se i naši předkové spokojovali s černým tiskem, byly reprodukce ponechány jednobarevné. Rozměry map, pokud se je podařilo zjistit, jsou udány v centimetrech v pořadí šířka × výška a u některých map je uvedeno i přibližné měřítko.

Představitelé zlatého věku holandské kartografie FREDERICK DE WIT (1630–1706) a GERARD VALCK (1650–1726) vydali kolem roku 1690 v Amsterodamu velkoformátovou mapu světa o rozměrech 91 × 83 cm tištěnou ze čtyř měděných matric. Mapa ukazuje ve střední Evropě jen velké státní útvary – Německo (*GERMANIA*), Polsko (*POLONIA*) a Uhry (*HUNGARIA*). Mapový obraz zřejmě zdobil salon významného šlechtice nebo úspěšného obchodníka. Pravděpodobně jediný zachovaný výtisk! Velmi vzácná mapa, kterou neevidují ani významné světové mapové katalogy.

MAPA ŚWIATA DE WITTA I VALCKA

Stare mapy należą do dziedzictwa kulturowego każdego narodu. Patrzymy na nie z szacunkiem, jaki budzi ich wiek, przewidywana wartość finansowa, ale przede wszystkim tajemnica ich powstania, celu i treści, które często zostały zapomniane. Podobnie jak każda publikacja, dzieło sztuki lub architektury, również mapa oferuje jej badaczom i użytkownikom możliwość odkrywania opowieści, przedstawianych jedynie w zarysie lub całkiem bezpośrednio. Przed czujnym i doświadczonym czytelnikiem starych map otwiera się bogactwo informacji o geografii, powiązaniach i relacjach, znaczeniu i wartości elementów krajobrazu w formie, w jakiej już go nie znamy. Książka nie dotyczy tylko starych map. Jest o poszukiwaniu opowieści. Ludzie na tym terenie rodzą się i umierają, przeprowadzają, budują siedziby, drogi, zbiorniki wodne i nie tylko. Celem tej książki jest danie podstawowego wyobrażenia o tym, jak zmieniał się sposób przedstawiania Euroregionu Pradziad na oryginalnych i pochodnych starych mapach Moraw i Śląska oraz szczegółowe opisanie tej historycznej krainy w towarzyszących mapom tekstach. Publikacja pomoże stworzyć podstawy do wykorzystania starych map przy dalszych badanych historycznych pogranicza Moraw i Polski. Aby dawne mapy opisywanego obszaru były jak najbardziej czytelne, niektóre z nich zostały odtworzone w kolorze, tak jak bywały ręcznie kolorowane ich oryginały. Jedynie tam, gdzie i nasi przodkowie zadowalali się czarnym drukiem, reprodukcje map zostały przedstawione jako czarno-białe. Wymiary map, o ile udało się je stwierdzić, podane są w centymetrach w kolejności szerokość × wysokość, a w przypadku niektórych map podano także przybliżoną skalę.

Przedstawiciele złotego wieku kartografii holenderskiej FREDERICK DE WIT (1630–1706) i GERARD VALCK (1650–1726) opublikowali w Amsterdamie około 1690 roku wielkoformatową mapę świata o wymiarach 91 × 83 cm, wydrukowaną z czterech miedzianych matryc. Na mapie zaznaczono tylko duże jednostki państwowe w Europie Środkowej – Niemcy (*GERMANIA*), Polskę (*POLONIA*) i Węgry (*HUNGARY*). Mapa ta w formie obrazu prawdopodobnie zdobiła salon znaczącego szlachcica lub dobrze prosperującego kupca. Prawdopodobnie jest to jedyny zachowany egzemplarz! Bardzo cenna mapa, której nie ma w ewidencji nawet najważniejszych katalogów map świata.

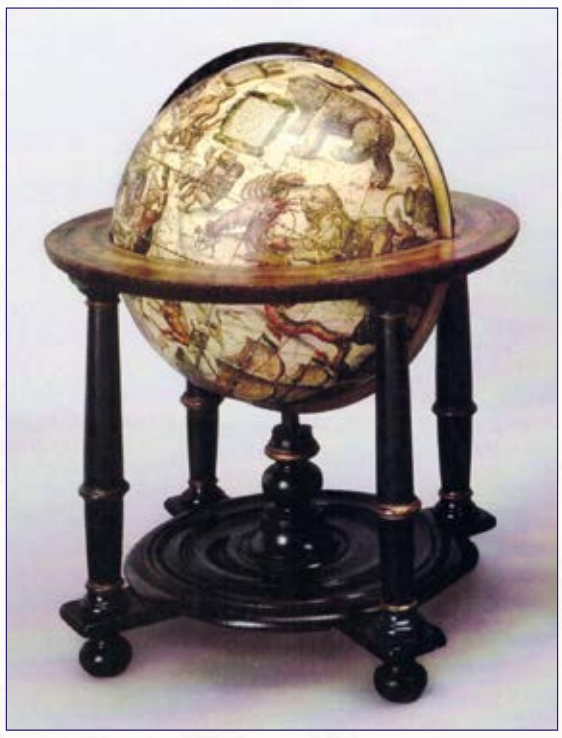

Blaueův nebeský glóbus, 1602.

Globus sfer niebieskich Blaeu'a, 1602 r.

OVERTONOVA MAPA EVROPY

HENRY OVERTON (1675–1751) – anglický tiskař a vydavatel map zejména Velké Británie je autorem vzácné a dekorativní mapy Evropy tištěné ze čtyř měděných matric a inspirované mapami předchůdců amsterodamských Blaeua, Visschera a londýnského Waltona. Do zdobných bočních rámů autor umístil veduty nejvýznamnějších evropských měst – Londýna, Říma, Paříže, Konstantinopole, Amsterdamu, Lisabonu, Sevilly a Antverp vlevo, Benátek, Stockholmu, Frankfurtu nad Mohanem, Prahy, Kolína nad Rýnem, Kodaně, Krakova a Gdaňsku na pravé straně. Přibližně uprostřed mapového listu lokalizujeme Moravu (*Moravia*) s Olomoucí (*Olmutz*) a Polsko (*Poland*) s Krakovem (*Crakow*). Londýn, 1741.

MAPA EUROPY OVERTONA

HENRY OVERTON (1675–1751) – angielski drukarz i wydawca map, przede wszystkim Wielkiej Brytanii, jest autorem rzadkiej i dekoracyjnej mapy Europy, wydrukowanej z czterech miedzianych matryc i inspirowanej mapami jego poprzedników Blaeu'a i Visschera z Amsterdamu oraz Waltona z Londynu. W ozdobnych ramkach bocznych artysta umieścił weduty najważniejszych miast europejskich – po lewej znajdują się Londyn, Rzym, Paryż, Konstantynopol, Amsterdam, Lizbona, Sewilla i Antwerpia, po prawej Wenecja, Sztokholm, Frankfurt nad Menem, Praga, Kolonia, Kopenhaga, Kraków i Gdańsk. Mniej więcej w środku arkusza mapy znajdują się Morawy (*Moravia*) z Ołomuńcem (*Olmutz*) i Polska (*Poland*) z Krakowem (*Crakow*). Londyn, 1741 r.

VÝZNAMNÍ ASTRONOMOVÉ

WYBITNI ASTRONOMOWIE

Mikuláš Koperník (1473–1543), polský astronom, zakladatel heliocentrické soustavy.

Mikołaj Kopernik (1473–1543), polski astronom, twórca systemu heliocentrycznego.

Tycho Brahe (1546–1601), dánský astronom, zakladatel pozorovací astronomie.

Tycho Brahe (1546–1601), duński astronom, twórca astronomii obserwacyjnej.

Galileo Galilei (1564–1642), italský astronom, zastánce Koperníkova učení.

Galileo Galilei (1564–1642), astronom włoski, zwolennik doktryny kopernikańskiej.

OF ITS PRINCIPALL CITYS AFTER THE LATEST AND BEST OBSERVATIONS.

ANTONIO SALAMANCA (1479–1562) byl Španěl, který se usadil v Římě a působil zde jako prodejce knih, vydavatel a rytec. V roce 1548 vydal mědirytinovou mapu střední Evropy, na které uprostřed lokalizujeme Čechy (*BOEMIA*), Slezsko (*SLESIA*) s městy Těšín (*cyeszyn*), Nisa (*Niza*), Vratislav (*Vratislavia*) a Moravu (*MORAVIA*) s Olomoucí (*olmuz*). Polsko popsáno *POLONIA PARS* a *POLONIA MAIOR*. Mimořádně vzácná mapa – dochovalo se pouze několik výtisků.

ANTONIO SALAMANCA (1479–1562) był Hiszpanem, który osiedlił się w Rzymie i pracował jako księgarz, wydawca i rytownik. W 1548 roku opublikował miedziorytniczą mapę Europy Środkowej, na której można znaleźć Czechy (*BOEMIA*), Śląsk (*SLESIA*) z miastami Cieszyn (*Cyeszyn*), Nysa (*Niza*), Wrocław (*Vratislavia*) i Morawy (*MORAVIA*) z Ołomuńcem (*Olmuz*). Polska jest opisana *POLONIA PARS* i *POLONIA MAIOR*. Niezwykle rzadka mapa – zachowało się zaledwie kilka egzemplarzy.

SALAMANCOVA MAPA STŘEDNÍ EVROPY

Poprvé území Čech, Moravy a Slezska zaznamenal alexandrijský astronom a geograf Ptolemaios, který žil přibližně v letech 90–160 n. l. V nejstarším dochovaném opise Ptolemaiovy Geografie ze 13. století lze toto území identifikovat v rámci pohoří *Suditi montes*, které patrně zahrnuje západní a severní pohraniční pohoří od Smrčin až po Jeseníky, a pohoří *Hercinia silva*, *Lunae Situa*, *Gabreta silva* a *Semana silva*, která představují horské masivy lemující českou kotlinu pojmenovanou *„Boiemum, et Baemi“* z jižní strany. Jako *Colduli* a *Hermunduri* označil Ptolemaios kmeny žijící v podhůří Sudetských hor, kmeny žijící jižně od středního toku Labe pojmenoval *Gothini* a *Varisti*. Počátkem 12. století vylíčil Kosmas ve své kronice (*Chronica Boemorum*) území českých zemí jako *„kolem dokola obejmuté horami, které se podivným způsobem táhnou kolem celé země, takže na pohled jako by jedna souvislá hora celou tu zemi obcházela a ohražovala“*. S tak jednoduchým popisem českých zemí se spokojovaly mapy tehdy známého světa ještě na začátku 14. století. Počátky jejich podrobnějšího zobrazování předpokládáme až ve 14. a 15. století, tedy v době, kdy se pro přesnější a úplnější mapy našich končin střádal a doplňoval materiál na středoevropských univerzitách. Dosud sice neznáme žádné podrobnější mapy středoevropského prostoru z těchto dvou staletí, předpokládáme však, že existovaly, neboť se dochovaly návody k jejich sestrojení. Nejvýmluvnějším pramenem tohoto druhu jsou souřadnicové tabulky pocházející z doby kolem roku 1420, s jejichž pomocí můžeme takovou mapu rekonstruovat i dnes. Tabulky udávají polohu asi 100 středoevropských měst – na Moravě například Šumperk, ve Slezsku Bruntál, z řek pouze Moravu.

MAPA EUROPY ŚRODKOWEJ SALAMANKI

Terytorium Czech, Moraw i Śląska zostało po raz pierwszy oznaczone przez aleksandryjskiego astronoma i geografa Ptolemeusza, który żył w przybliżeniu w latach 90–160 n.e. W najstarszej zachowanej kopii Geografii Ptolemeusza z XIII wieku terytorium to można wyodrębnić w ramach pasma górskiego *Suditi montes*, które prawdopodobnie obejmuje zachodnie i północne góry graniczne od Gór Smreczyńskich do Jesioników oraz pasma górskie *Hercinia silva*, *Lunae Situa*, *Gabreta silva* i *Semana silva*, obejmujące masywy górskie otaczające od południa Kotlinę Czeską nazwaną *„Boiemum, et Baemi”*. Ptolemeusz nazwał plemiona żyjące na przedgórzu Sudetów *Colduli* i *Hermunduri*, a plemiona żyjące na południe od środkowej Łaby nazwał *Gothini* i *Varisti*. Na początku XII wieku Kosmas w swojej kronice (*Chronica Boemorum*) opisał terytorium Czech jako *„otoczone dookoła górami, które w dziwny sposób rozciągają się wokół całego kraju, w związku z czym wydaje się, jakby jedna ciągła góra otaczała i zamykała cały kraj”*. Tak prostym opisem ziem czeskich mapy ówczesnego świata zadowalały się jeszcze na początku XIV wieku. Przyjmuje się, że początki ich bardziej szczegółowego przedstawiania przypadają na XIV i XV wiek, czyli na okres, gdy na uniwersytetach środkowoeuropejskich gromadzono i uzupełniano materiały w celu stworzenia dokładniejszych i pełniejszych map naszych ziem. Dotychczas nie znamy wprawdzie szczegółowych map Europy Środkowej z tych dwóch stuleci, zakładamy jednak, że istniały, ponieważ zachowały się instrukcje ich wykonania. Najwięcej mówiącym źródłem tego typu są tablice współrzędnych powstałe ok. 1420 roku, za pomocą których również dziś możemy odtworzyć taką mapę. W tabelach podano lokalizację około 100 miast Europy Środkowej – na Morawach na przykład Šumperk, na Śląsku Bruntál, a z rzek tylko Morawę.

POLONIÆ AMPLISSIMI REGNI TYPVS GEOGRAPHICVS

BALTICVM MARE

Scala miliarium Germanicorum

Dantziger mer

OCCIDENS ORIENS SEPTENTRIO MERIDIES

POMERANIA

POLONIA MAIOR

SILESIA

MARCA

MORAVIA

HVNGARIA

SIGVSMVN. III. D.G. REX Pol. Mold. XXXVII. prox. hæres REGIS Suæd.

DE JODEHO MAPA POLSKA

CORNELIS DE JODE (1568–1600) zveřejnil ve svém atlase *Speculum Orbis Terrarum* kolorovanou mědirytinovou mapu Polska. Ozdobil ji portrétem polského a švédského krále Zikmunda III z dynastie Vasovců. Významnou částí zasahuje mapový list na území Slezska (*SILESIE PARS*) a Moravy (*MORAVIAE*), kde ukazuje například města Nisu (*Nysa*) a Šternberk (*Sternberg*). Antverpy, 1593.

MAPA POLSKI DE JODEGO

CORNELIS DE JODE (1568–1600) w swoim atlasie *Speculum Orbis Terrarum* opublikował kolorową miedziorytniczą mapę Polski. Ozdobił ją portretem króla Polski i Szwecji Zygmunta III z dynastii Wazów. Znaczna część arkusza mapy rozciąga się na Śląsk (*SILESIE PARS*) i Morawy (*MORAVIAE*), gdzie oznaczono takie miasta jak Nysa (*Nysa*) i Šternberk (*Sternberg*). Antwerpia, 1593 r.

VÝZNAMNÍ ASTRONOMOVÉ – POKRAČOVÁNÍ

WYBITNI ASTRONOMOWIE – CIĄG DALSZY

Johannes Kepler (1571–1630), německý astronom, autor zákonů o pohybu planet.

Johannes Kepler (1571–1630), niemiecki astronom, autor praw ruchu planet.

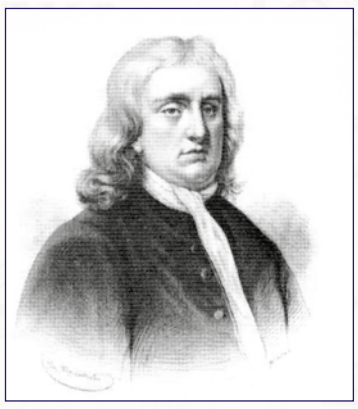

Isaac Newton (1643–1727), anglický fyzik, matematik a astronom, zakladatel nebeské mechaniky.

Isaac Newton (1643–1727), angielski fizyk, matematyk i astronom, twórca mechaniki nieba.

MARCOMANIA,
hoggidì
MARCHESATO DE MORAVIA;
detto uolgarmente
MARNHEM,
Descritta, e Dedicata
Dal P. Coronelli, Cosmografo della Serenissima
Republica di Venetia,
All'Illustrissimo, et Eccellentissimo Signore ANDREA
BRAGADIN,
Sauio di Terra Ferma,
etc.
Settentrione
Mezzo Giorno
Occidente
DUCATO DI BOHEMIA
AUSTRIA INFERIORE
Gesenck
Neustadet
Tribonia
Mezeritsch
Meserics
Iorla
Teltsch
Freyn
Znaim
Krunlaw
Brandeys
Schildperg
Behemisch Trieba
Landskron
Smael
Merow
Mugelitz
Lorchitz
Tyrnow
Buzow
Tzelle
Zabrech
Zabrzeh
Hanstadt
Schonberg
Langersdorff
Vgedzd
Litto
Litowrel
Litonia
Pedwem
Skiben
Nakto
Cholena
Obuerchetitz
Namerchi
Tranowitz
Kamitz
Kostaletz
Gebirschko
Irramirsz
Sekowitz
Letowitz
Krene
Hermia
Lhota
Brire
Greiffend
Rodemail
Stangen
Westry
Wolesnice
Switawka
Kunstadt
Litzyza
Nedwischitze
Daubrawnick
Berkowitze
Tzawa
Bhunlow
Volterlawetze
Geditze
Reytz
Glaezeni
Blantko
Ratzitze
Habrowani
Tuzapay
Raussnitz
Rawsinow
Puroritz
Quaroschitz
Obernitz
Schlapanitz
Slawi
Auste
Latzin
Girsickowitz
Robitnyky
Durritz
Mederitz
Meser
Linteschitz
Selowitz
Zidlochow
Menitz
Nuslaw
Bronowitz
Meyhisz
Murcha
Danwitz
Oberwist
Durnbolz
Durnbach
Neudurff
Stats
Haderdorff
Baumgart
Falbach
Stanzd
Wilzerchoffen
Swingend
Rochoff
Wallersd
Kosfliers
Gritwitz
Teyax
Pochlitz
Prostmanitz
Leopartitz
Mistkowitz
Drzkowitz
Trzskotowice
Holsterlitz
Mislitz
Trience
Vehrpitz
Wenislitz
Wymishice
Tykowitz
Schrignitz
Wischnow
Schwoist
Dewtschbrodt
Pribislaw
Przibislow
Borawa
Wostrow
Bernstein
Nedweditz
Wessely
Vrsely
Paulow
Metien
Krizizanow
Mirtzen
Bohalow
Rudaletz
Polna
Heyligcrutz
Ianekow
Odkirch
Ebersdorff
Kamintze
Piwcowazzhorz
Woltry
Aimrow
Bytirka
Bites
Czerinossow
Tassow
Namest
Kralice
Aichorn
Wewerzi
Schwartz Kirchen
Brin
Brno
Bruna
Beinnum
Rzitzen
Rozytze
Schipsilua
Erwantzitz
Birzitz
Prolesprewlow
Wollabaw
Alexowitz
Kamitz
Kaunitz
Malkowitz
Rorbach
Wolfrawitz
Mantitz
Bohorlitz
Ritkowitz
Pircopitz
Gewissowice
Iairpitz
Budwitz
Budisreir
Budegowice
Herzding
Hostin
Plawecz
Platzch
Tzetobolowitz
Butkow
Dunzgowischorni
Danowitz
Durlitz
Dunlas
Dicky
Tarebitsch
Walais
Kirhof
Czadeck
Mirliborcice
Cuhowan
Aptaw
Marchtpernitz
Stumern
Pirnitz
Sellaw
Rotmarchitz
Iormeritz
Kirnrotstein
Latschorn
Iamnitz
Laimitz
Politsch
Lepolds
Datschlitz
Dezchen
Landstein
Zlabius
Alertad
Marchartz
Zlobaten
Pistling
Pisseina
Vngerschitz
Dirna
Prytnag
Frysten
Rantzar
Drozendorff
Drozdowice
Caristain
Rapsz
Ritz
Pukes
Shratendal
Meilnera
Ietzendt
Lauka
Bruck
Kaldorff
Vrbaw
Wrbouez
Ioslawitz
Iaroslowice
Ioslaw
Gihlowa
Iglauia
Grihlouia
Iglaw
Igla F.
Dalessice
Hruhczice
Woraw F.
Bobrawka F.
Sazawa F.
Zdar Saher
Merete F.
Birtrzica Fiu. Mor.
Litta Fiume
Teya F.
Pulka F.
Sverka Fiume
Hewa F.
Zwitawi
Zwitta
Suitta
Zwitta F.
Zwitta o Luta F.
Iaroslowice
Iaroslow
Iaroslaw
Iaroslaw
Iaroslaw

CORONELLIHO MAPA MORAVY

VINCENZO CORONELLI (1650–1718), františkán, kosmograf Benátské republiky, kartograf a vydavatel atlasů a globů je autorem mapy Markrabství moravského. List – kolorovaná mědirytina o rozměrech 62 × 46 cm a měřítku 1 : 350 000 – pochází ze souboru map *Atlante Veneto* z let 1696/97. Podkladem pro vytvoření mapy byla nejstarší původní mapa Moravy Pavla Fabricia z roku 1569. Přibližně uprostřed mapy lokalizujeme červenobílou moravskou orlici a na barevném mapovém rámu jsou latinsky označeny světové strany a země, které do mapy zasahují. Je vybavena mílovým měřítkem. Nejvyšší pohoří zobrazená kopečky, jsou zakreslena v souladu se skutečností v Jeseníkách a Beskydech. Kresba lesů dotvářející krajinný charakter je vyjádřena stromečkovým způsobem. Mapa má hustou sídelní i říční síť. Velká města jsou vybavena vícejazyčnými popiskami. Tak například slezský Krnov je popsán: *Legerdorf, Krnow, Karnov* a *Karnovia.*

MAPA MORAW CORONELLEGO

VINCENZO CORONELLI (1650–1718), franciszkanin, kosmograf Republiki Weneckiej, kartograf i wydawca atlasów i globusów, jest autorem mapy Marchii Morawskiej. Arkusz – kolorowany miedzioryt o wymiarach 62 x 46 cm i skali 1 : 350 000 – pochodzi ze zbioru map *Atlante Veneto* z lat 1696–1697. Podstawą do narysowania mapy była najstarsza oryginalna mapa Moraw Paulusa Fabriciusa z 1569 roku. Mniej więcej na środku mapy znajdujemy czerwono-białego orła morawskiego, a na barwnym obramowaniu mapy są po łacinie oznaczone strony świata i kraje, które znajdują się na mapie. Mapa ma podziałkę w milach. Najwyższe pasma górskie, przedstawione w formie kopczyków, są oznaczone zgodnie ze stanem faktycznym w Jesionikach i Beskidach. Rysunek lasów, przedstawionych w formie drzewek, dopełnia charakter kraj obrazu. Mapa uwzględnia gęstą sieć osad i rzek. Duże miasta mają w wielojęzyczne opisy. Tak na przykład opisany jest śląski Krnov: *Legerdorf*, *Krnow*, *Karnov* i *Karnovia*.

KOMENSKÉHO MAPA MORAVY

Poslední biskup Jednoty bratrské a jeden z největších českých myslitelů, filosofů a spisovatelů JAN AMOS KOMENSKÝ (1592–1670) patrně již na své cestě roku 1613 poznal velké pokroky nizozemské kartografie, jež byla tehdy v plném rozkvětu. Zřejmě právě tam pojal úmysl zpracovat novou mapu své rodné země, jež by se vystříhala omylů starší mapy Fabriciovy. Hlavní význam své nové mapy spatřoval v podrobnější místopisné náplni. Komenský procestoval osobně velkou část moravské země, dotazoval se místních obyvatel a osob kraje znalých, opravil vzdálenosti míst i jejich jména, u Fabricia v mnohých případech značně zkomolená. Mapu dokončil v roce 1622 a pravděpodobně o dva roky později ji vydal amsterdamský nakladatel a kartograf CLAES JANSZOON VISSCHER-PISCATOR (1587–1652). Visscherovo vydání Komenského mapy Moravy znázorňuje i pohraniční oblasti sousedních zemí – Čech, Dolních Rakous, Slezska, Kladska, Uher a celého Opavska, je vyzdobeno vedutami moravských měst Polné, Olomouce, Brna a Znojma. Terén je zobrazen kopečkovou manýrou při západním osvětlení. Dvanácti značkami v pravém dolním rohu jsou rozlišeny druhy sídel, také vinice, zřídla, sklárny a doly na zlato, stříbro a železnou rudu. Sídla rozlišuje značkami na města opevněná, městečka, farní vesnice, vsi bez jména označené pouze kroužky, zámky, tvrze a kláštery. Celkem obsahuje Komenského mapa na území Moravy 493 topografických názvů. Vlevo dole je umístěno mílové měřítko, měřítko mapy je asi 1 : 470 000 a rozměry 55 × 45,3 cm. Na území Moravy autor zakreslil významné horské masivy – *Der Brandt* v Hrubém Jeseníku, mariánské poutní místo Hostýn – *Hostein mons* a sídlo slovanského boha Radegasta – Radhošť – *Rodhost mons* v Moravskoslezských Beskydech. Mapový list je velmi podrobný, v povodí řeky Moravice (*Mora flu, Morawice*) snadno lokalizujeme Moravice (*Morawitz*), Rýmařov (*Römerstatt*, *B. Rymařow*), Štáhle (*Stahl*), Břidličnou – býv. Frýdlant nad Moravicí (*Fridland*) na Moravě a ve Slezsku Bruntál (*Freudental*, *B. Bruntal*). I po smrti Komenského vycházela jeho mapa v nesčetných vydáních ze 13 tiskových desek nejen v Holandsku, ale také v Německu, Itálii, Francii, Rakousku, v Čechách vyšla v Praze v roce 1677. Visscherovo vydání Komenského mapy Moravy je nejkrásnější kartografickou památkou věnovanou Moravě.

MAPA MORAW KOMENSKIEGO

Ostatni biskup Macierzy Braterskiej i jeden z największych czeskich myślicieli, filozofów i pisarzy JAN AMOS KOMENSKÝ (1592–1670) prawdopodobnie już w trakcie swojej podróży w 1613 roku zapoznał się z wielkimi postępami, jakie poczyniła holenderska kartografia, która była wówczas w pełnym rozkwicie. Prawdopodobnie właśnie tam wpadł na pomysł sporządzenia nowej mapy swojej ojczyzny, która pozwoliłaby uniknąć błędów ze starszej mapy Fabriciusa. Znaczenie swojej nowej mapy widział przede wszystkim w bardziej szczegółowym opisie topograficznym. Komenský osobiście przejechał przez znaczną część ziemi morawskiej, wypytywał lokalnych mieszkańców i osoby znające region, korygował odległości między poszczególnymi miejscami i ich nazwy, które na mapie Fabriciusa często były mocno poprzekręcane. Mapę skończył w 1622 roku i prawdopodobnie dwa lata później wydał ją amsterdamski wydawca i kartograf CLAES JANSZOON VISSCHER-PISCATOR (1587–1652). Na mapie Moraw Komeńskiego w wydaniu Visschera zaznaczone są również tereny przygraniczne sąsiednich państw – Czech, Dolnej Austrii, Śląska, Ziemi Kłodzkiej, Węgier i całej Ziemi Opawskiej, zdobią ją też weduty morawskich miast – Polnej, Ołomuńca, Brna i Znojma. Teren jest przedstawiony metodą kopczykową przy zachodnim oświetleniu. Za pomocą dwunastu symboli, widocznych w prawym dolnym rogu, wyróżniono dwanaście rodzajów jednostek osadniczych, a także winnice, źródła, huty szkła i kopalnie złota, srebra i rudy żelaza. Osady podzielono za pomocą znaczników na ufortyfikowane miasta, miasteczka, wsie parafialne, wsie bez nazw oznaczone jedynie kółeczkami, zamki, twierdze i klasztory. W sumie mapa Komenskiego obejmuje na terenie Moraw 493 nazwy topograficzne. Na dole po lewej stronie umieszczono podziałkę milową, skala mapy wynosi około 1 : 470 000, a wymiary to 55 × 45,3 cm. Na terenie Moraw autor narysował ważne masywy górskie – *Der Brandt* w Wysokim Jesioniku, miejsce pielgrzymek maryjnych Hostýn – *Hostein mons* oraz siedzibę słowiańskiego boga Radegasta – Radhošt' – *Rodhost mons* w Beskidzie Morawsko-Śląskim. Arkusz mapy jest bardzo szczegółowy, w dorzeczu rzeki Morawicy (*Mora flu, Morawice*) bez trudu odnajdziemy Moravice (*Morawitz*), Rýmařov (*Römerstatt*, *B. Rymařow*), Štáhle (*Stahl*), Břidličną – dawniej Frýdland nad Moravicí (*Fridland*) na Morawach, a na Śląsku Bruntál (*Freudental B. Bruntal*). Nawet po śmierci Komenskiego jego mapa była publikowana w niezliczonych wydaniach z 13 płyt drukarskich, nie tylko w Holandii, ale także w Niemczech, Włoszech, Francji, Austrii, w Czechach wyszła w Pradze w 1677 roku. Morawska mapa Komenskiego w wydaniu Visschera jest najpiękniejszym zabytkiem kartograficznym poświęconym Morawom.

MORAVIÆ
NOVA ET POST OMNES
PRIORES ACCURATIS-
SIMA DELINEATIO.
auctore I. A. Comenio.
BRIN
ZNAIM
Spilberg
SILESIÆ
OPPAVIÆ
DUCATUS
PARS
HUNGARIÆ
MONTANIS
CONFINIA
SEPTENTRIONALIA
Notarum
explicatio.
Urbs muris cincta
Oppidum
Pagus turritus
Arx, Zámek
Castellum, Tvrz
Pagi innominati
Monasterium
Vinetorum colles
Thermæ, seu aquæ medicab.
Officinæ vitrariæ
Ferri fodinæ
Auri & Argenti fodinæ
Noviter edita, à Nicolao Iohannide
Piscatore. Anno Domini 1664.

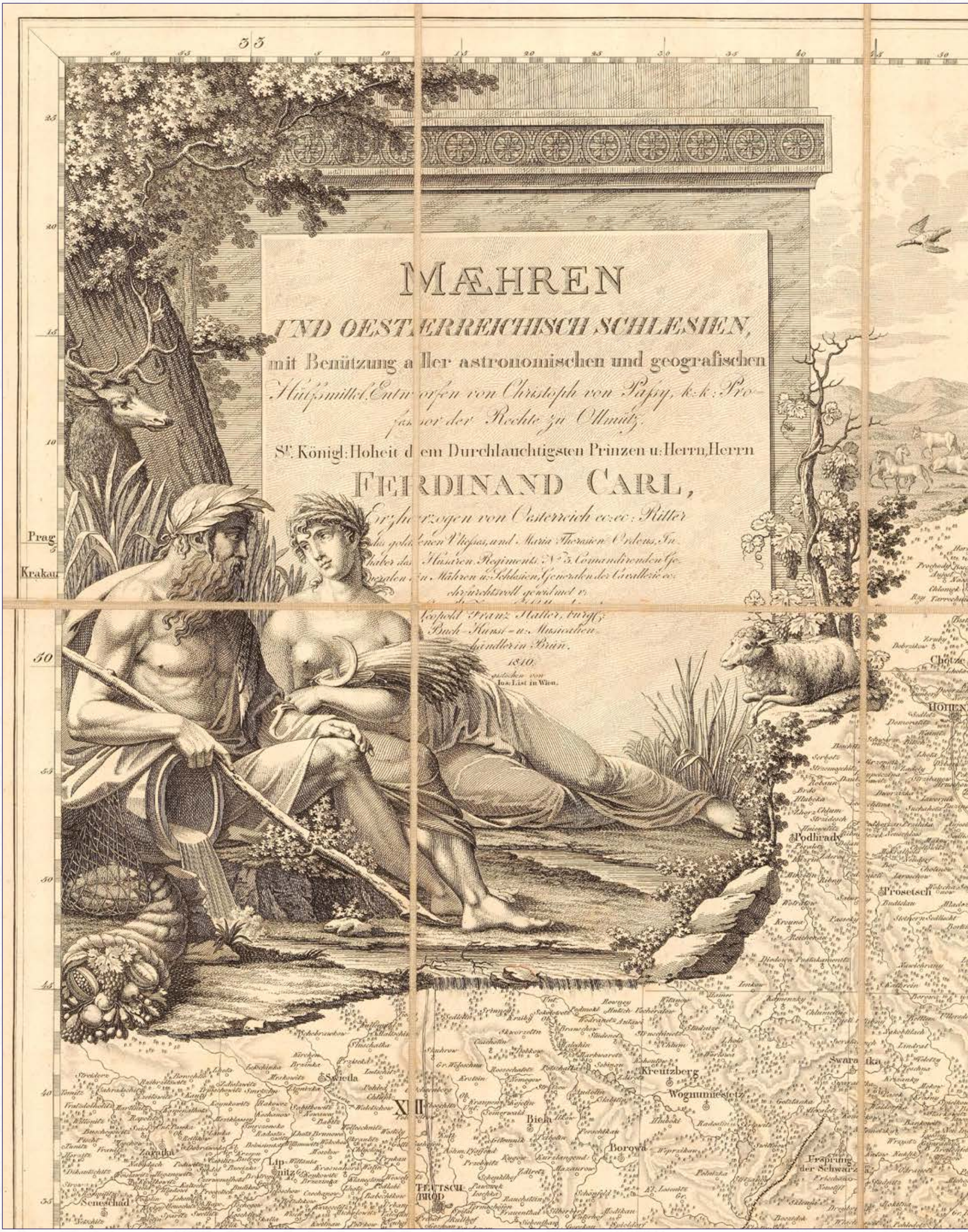

PASSYHO MAPA MORAVY A RAKOUSKÉHO SLEZSKA

KRYŠTOF PASSY (1763–1837), profesor olomouckého lycea pro politické vědy a církevní právo, vydal v roce 1810 podrobnou mapu Moravy v měřítku 1 : 272 000. Byla vyryta do mědi vídeňským rytcem Josefem Listem a vydána brněnským knihkupcem Leopoldem Františkem Hallerem. Nadpis je umístěn v levém horním rohu a je doplněn výzdobou. Mapa se skládá ze čtyř listů, každý o rozměrech 58,5 × 41,5 cm. Rozměry celého mapového obrazu pak jsou 111 × 76,2 cm. Zeměpisná síť se skládá z poledníků a rovnoběžek, vykreslených v intervalech po 15'. Řeky v mapě jsou zpracovány podle důležitosti jednoduchou nebo dvojitou čarou a oproti skutečnosti pouze v hrubých rysech. Půdorysné obrazy větších vodních ploch doplněné znásobeným čárkováním jsou také velmi generalizované.

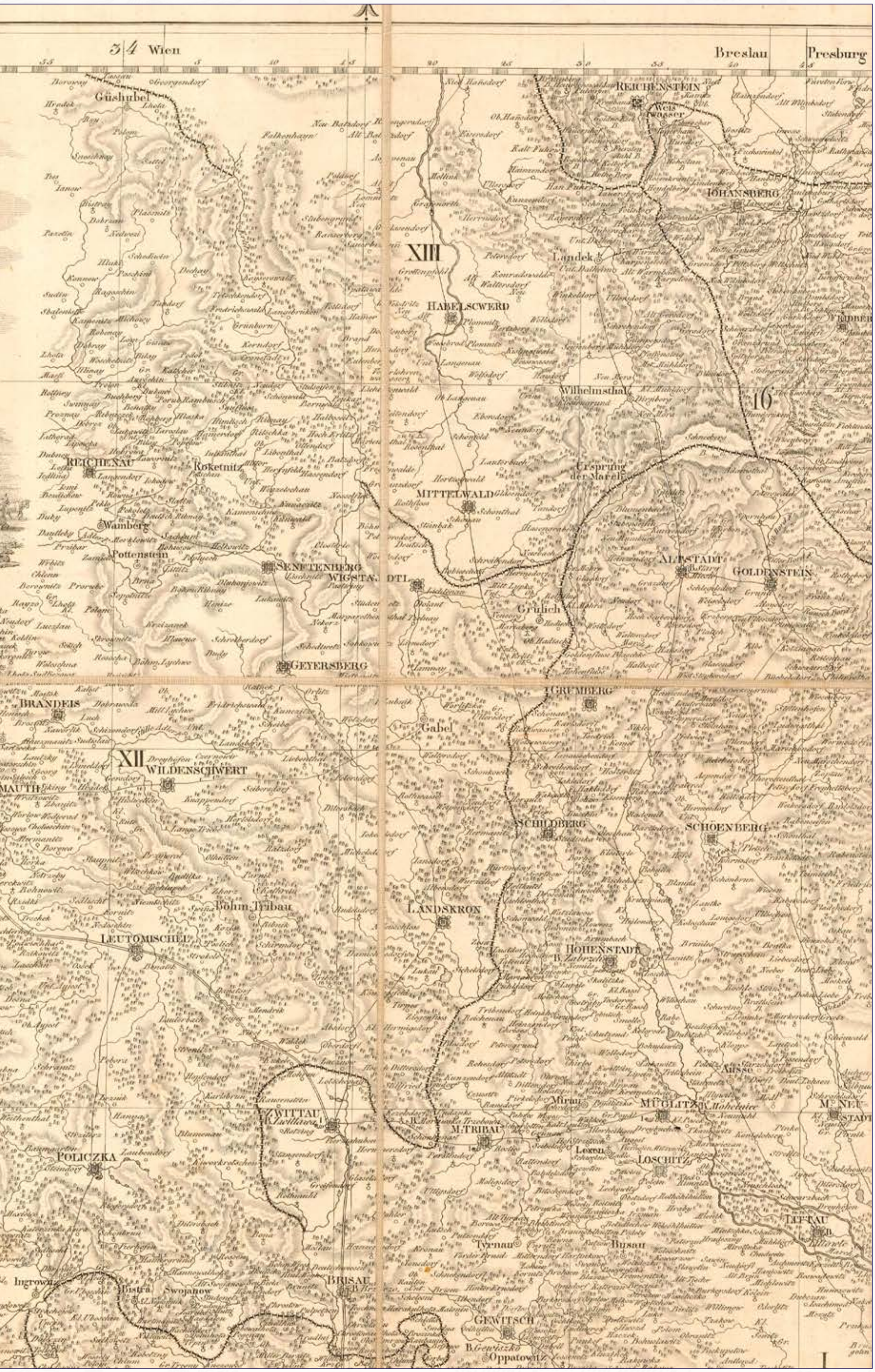

Sekce I Passyho mapy ukazuje severozápadní Moravu. Rovněž tato sekce ukazuje vesnice, osady a samoty, které zanikly nebo částečně zanikly po odsunu německy mluvícího obyvatelstva a tzv. čištěním hraničního pásma. Jen v okrese Jeseník bylo postiženo kolem 30 obcí – např. při hranici s Kladskem na Javornicku to byla Borůvková (*Heydelberg*), prvně zmiňovaná v roce 1571, Zálesí (*Waldeka*), které se pyšnilo kostelem sv. Barbory z roku 1751, nebo Růženec (*Rosenkrantz*). Tato osada vznikla u staré kupecké cesty protínající hřeben Rychlebských hor v sedle mezi Borůvkovou horou a vrchem Javorník zřejmě někdy na počátku 17. století. Zprvu šlo jen o několik usedlostí kolem formanské krčmy, jež nesla název U růžového věnce. Ta poskytovala možnost přístřeší i pocestným na cestě ze Slezska do Kladska při poutích ke kladskému mariánskému obrazu a pravděpodobně podle ní dostala osada své jméno. Podle ústní tradice navštívil Růženec na konci 18. století císař Josef II. a básník Johann Wolfgang Goethe. Osada včetně kostelíka sv. Antonína zanikla vysídlením německy mluvícího obyvatelstva do Německa. Divoká příroda dnes již zakryla místa, kde stávala celnice a nestojí již ani proslulá krčma, která více než tři století poskytovala ochranu poutníkům. Zůstala zde stát pouze lípa, pod níž kdysi odpočívali poutníci.

Sekcja I mapy Passy'ego przedstawia północno-zachodnie Morawy. W tej sekcji pokazano również wsie, osady i folwarki, które przestały istnieć lub częściowo zniknęły po wysiedleniu ludności niemieckojęzycznej i tzw. oczyszczeniu strefy przygranicznej. Tylko w powiecie jesenickim ucierpiało w związku z tym około 30 miejscowości – np. w pobliżu granicy z Kłodzkiem w rejonie Javornika były to: Borůvková (*Heydelberg*), o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1571 roku, Zálesí (*Waldeka*), w której znajdował się kościół św. Barbary z 1761 roku lub Růženec (*Rosenkrantz*). Ta osada powstała przy starej drodze kupieckiej przecinającej Góry Złote (Rychlebské hory) na przełęczy między Borówkową Górą a Javorníkiem, prawdopodobnie na początku XVII wieku. Pierwotnie było to tylko kilka osiedli wokół karczmy dla furmanów, noszącej nazwę Pod Różanym Wieńcem. Karczma dawała również schronienie podróżnym zmierzającym ze Śląska do Kłodzka w czasie pielgrzymek do kłodzkiego obrazu maryjnego i prawdopodobnie od niego pochodziła nazwa osady. Według tradycji ustnej, pod koniec XVIII wieku Růženec odwiedzili cesarz Józef II i poeta Johann Wolfgang Goethe. Osada, w tym kościółek św. Antoniego, przestała istnieć wraz z wysiedleniem ludności niemieckojęzycznej do Niemiec. Obecnie dzika przyroda pokryła miejsca, gdzie kiedyś stała komora celna, nie ma też słynnej karczmy, która przez ponad trzy wieki zapewniała schronienie pielgrzymom. Zachowała się jedynie lipa, pod którą niegdyś odpoczywali pielgrzymi.

MAPA MORAW I AUSTRIACKIEGO ŚLĄSKA PASSY'EGO

KRYŠTOF PASSY (1763–1837) profesor ołomunieckiego liceum w dziedzinie nauk politycznych i prawa kościelnego wydał w 1810 roku szczegółową, czteroarkuszową mapę Moraw w skali 1 : 272 000. Została wyryta w miedzi przez wiedeńskiego rytownika Josefa Liste i wydana przez księgarza z Brna Leopolda Františka Hallera. Tytuł umieszczony jest w lewym górnym rogu i towarzyszy mu dekoracja. Mapa składa się z czterech arkuszy, każdy o wymiarach 58,5 × 41,5 cm. Wymiary całej mapy to 111 × 76,2 cm. Siatka geograficzna składa się z południków i równoleżników, narysowanych w odstępach co 15'. Rzeki na mapie są odwzorowane w zależności od ich znaczenia za pomocą pojedynczych lub podwójnych linii i w porównaniu ze stanem faktycznym tylko w ogólnych zarysach. Powierzchnie większych zbiorników wodnych pokryte wielokrotnym kreskowaniem są również bardzo uogólnione.

PASSYHO MAPA MORAVY A RAKOUSKÉHO SLEZSKA – POKRAČOVÁNÍ

Znázornění terénu je provedeno formou rovnoběžných čárek, které nejsou šrafami, neboť jsou libovolně ukláněny. Popis horstva se soustřeďuje pouze na názvy jednotlivých hor. Další topografickou náplň mapy tvoří silnice, jež Passy rozděluje na hlavní a vedlejší. Nechybějí ani krajské a zemské hranice vyvedené čárkovaně. Celý topografický obsah mapy je vyjádřen šestnácti znaky. Kryštof Passy při zpracování této mapy vycházel ze svého studijního materiálu, který si sám pořizoval pro své přednášky na univerzitě (Olomoucká univerzita byla jediným vzdělávacím zařízením v zemi, kde se přednášela astronomie i geodézie). Svoji práci častokrát konzultoval se známým brněnským zeměměřičem Augustinem Schindlerem, který také provedl některé důležité výpočty mapové sítě. Geodetickým základem pro tuto mapu bylo 31 astronomicky zaměřených bodů (22 na Moravě, 9 v sousedních územích), které bohužel nereprezentovaly rovnoměrně mapované území (nepřesné souřadnice jednotlivých míst, zejména ve východní části území).

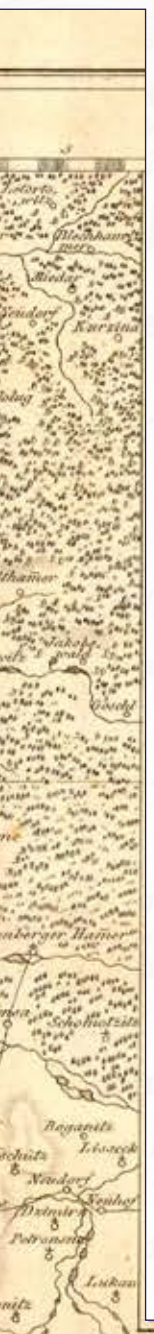

ORTE.	AUTHOR.	Geographische Breite.			Længe Paris zu 20. Gr:		
		Gr:	Mi:	Sek:	Gr:	Mi:	Sek:
IN MÆHREN.							
Brünn an dem Hauptplatze der Städt.	D. Schindler	49.	11	32,2	—	—	—
Ollmütz	Pr. Gaar	49	32	43	—	—	—
Der Spielberg berechnet von	Zach	49	11	32,4	34	16	10,5
Der Spielberg		49	11	28	—	—	—
Sobieschitz H. Kreutz-Berg Kirche		49	14	44	34	17	35
Sobieschitz Wirthshaus		49	15	7	34	17	38
S. Peregrin-Kapelle bey Ur[illegible]hau		49	7	22,5	34	13	7,3
S. Anton-Kirche bey Auges[illegible]t		49	6	52,2	34	25	33,6
Seelowitz Schloss	Liesganig	49	2	2,8	34	17	1 1
Seelowitz Berg		49	2	29,2	34	18	30,1
Miskogel Leskona-Berg be[illegible]y Bochtitz		49	0	28,7	34	1	35,2
Polau, Berg der Mayerberg[illegible] das Kreutz		48	52	6,5	34	19	5,2
Polau Schloss		48	52	26,9	34	19	56,3
Znaym Städtthurm		48	51	15,6	33	42	36,2
Frainersdorf bey Frain, W[illegible]irthshaus	D. Setzen	48	57	36	—	—	—
Iglau	D. Setzen	49	23	25	—	—	—
Iglau, Dechantey	C. David	49	23	29	33	16	—
Der Schneeberg an der Gr[illegible]ænzsäule		50	12	28	—	—	—
Mæhr: Budwitz an der Pos[illegible]tstrasse		49	3	36	33	29	—
Bicharzowitz bey Iaispitz, [illegible] Bergkirche	C. David	48	59	30	—	—	—
Niklowitz zum Stifte Strah[illegible]ow bey Znaym		48	57	52	33	44	25
Pöltenberg bey Znaym		48	51	25	33	41	—
AN DER GR[illegible]ÆNZE.							
Grulich, der Marienberg [illegible] in Böhmen	C. David	50	4	30	34	26	45
Selau in Böhmen	C. David	49	32	5	—	—	—
Holitsch in Ungarn	Lypskys Angabe	48	48	25	34	47	30
Skalitz in Ungarn		48	50	25	34	51	30
Trentschin in Ungarn		48	53	50	35	41	20
Toeplitz im Trentschiner Komitat		49	14	3	36	27	30
Lednitz in Ungarn		49	6	32	35	51	3
Puchow in Ungarn		49	7	42	35	39	0
Neustadtl (Ujhely) in Un[illegible]garn		49	18	58	36	27	4

Měřítko Passyho mapy Moravy a Rakouského Slezska.

Skala mapy Passy'ego Moraw i Śląska Austriackiego.

Astronomicky zaměřené body na Passyho mapě Moravy. Brněnský Špilberk zaměřil matematik a astronom, bratislavský rodák Franz Xaver von Zach. Městskou věž ve Znojmě zaměřil rakouský astronom a kartograf Joseph Liesganig.

Astronomicznie wymierzone punkty na mapie Moraw Passy'ego. Brneński Špilberk był obiektem zainteresowania pochodzącego z Bratysławy matematyka i astronoma Franza Xavera von Zacha. Wieża miejska w Znojmie została wytyczona przez austriackiego astronoma i kartografa Josepha Liesganiga.

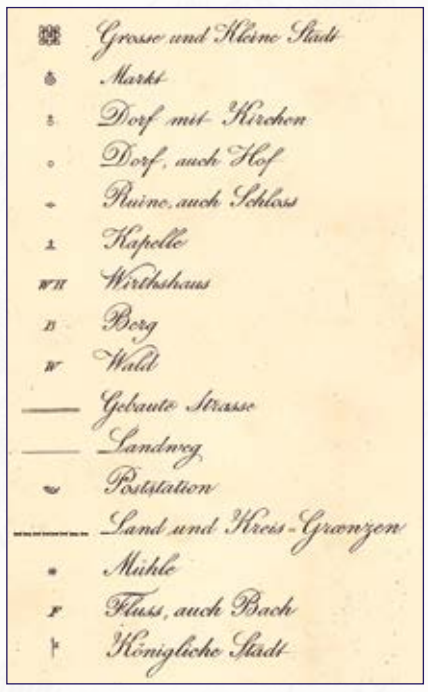

Vysvětlivky Passyho mapy Moravy a Rakouského Slezska.

Objaśnienia do mapy Passy'ego Moraw i Śląska Austriackiego.

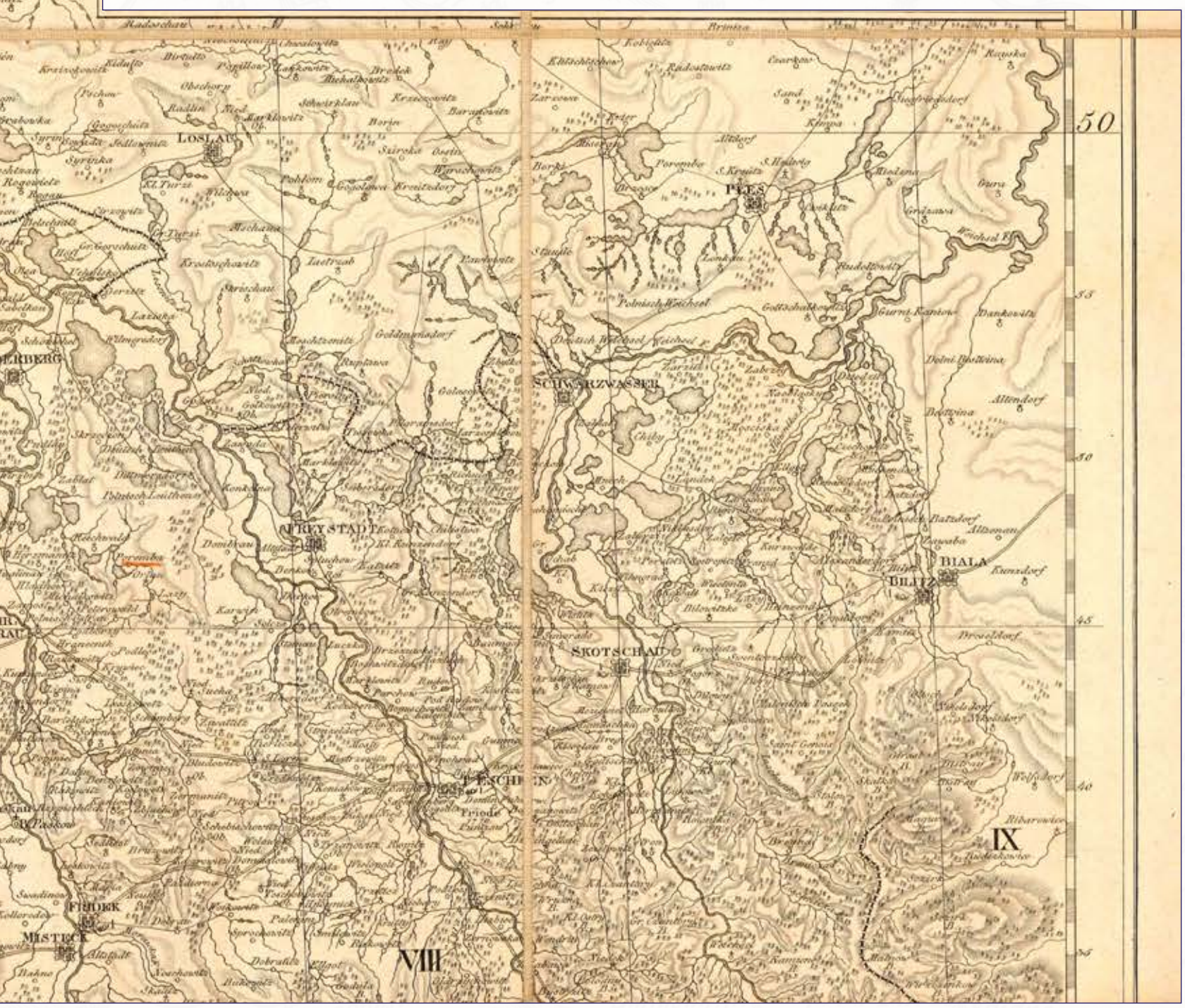

Vysokou kvalitu rytiny i přehlednost tisku dokumentuje ukázka druhé sekce. Mapa umožňuje ukázat obce, které zanikly nebo částečně zanikly v souvislosti s odsunem německy mluvícího obyvatelstva či budováním přehrad. V okolí Vrbna pod Pradědem (*WÜRBENTHAL*) tak zanikla osada Adamov (*Adamsthal*), Hutě (*Hütten*), Hynčice (*Heinzendorf*) a Ztracená Voda (*Verlohrenwasser*).

Wysoka jakość pracy rytowniczej i czytelność druku są widoczne na publikowanym fragmencie drugiej sekcji. Na mapie można zobaczyć wsie, które całkowicie lub częściowo przestały istnieć w związku z wysiedleniem ludności niemieckojęzycznej albo budową zapór wodnych. W okolicy Vrbna pod Pradědem (*WÜRBENTHAL*) zniknęły w ten sposób osady Adamov (*Adamsthal*), Hutě (*Hütten*), Hynčice (*Heinzendorf*) i Ztracená Voda (*Verlohrenwasser*).

MAPA MORAW I AUSTRIACKIEGO ŚLĄSKA PASSY'EGO – KONTYNUACJA

Układ terenu jest przedstawiony w postaci równoległych linii, które nie są kreskowaniem, ponieważ są dowolnie nachylone. Opis gór ogranicza się tylko do nazw poszczególnych szczytów. Kolejną cechą topograficzną mapy są drogi, które Passy dzieli na główne i drugorzędne. Liniami przerywanymi zaznaczono również granice krajów i ziem. Cała treść topograficzna mapy jest wyrażona za pomocą szesnastu znaków. Kryštof Passy, tworząc tę mapę, opierał się na własnych materiałach badawczych, które sam sporządzał do swoich wykładów na uniwersytecie (Uniwersytet w Ołomuńcu był jedyną instytucją edukacyjną w kraju, na której wykładano astronomię i geodezję). Swoją pracę często konsultował ze znanym brneńskim geodetą Augustinem Schindlerem, który również dokonał kilku ważnych obliczeń siatki mapy. Podstawę geodezyjną tej mapy stanowiło 31 punktów astronomicznych (22 na Morawach, 9 na terenach sąsiednich), które niestety nie pokrywały równomiernie mapowanego terytorium (niedokładne współrzędne poszczególnych punktów, zwłaszcza we wschodniej części terytorium).

KARTE

des

MAEHR. SCHLES. GOUVERNEMENTS

NACH DEN NEUESTEN ASTRONOMISCHEN BEOBACHTUNGEN

und geometrischen Vermessungen verzeichnet, und

ehrfurchtsvoll gewidmet

SEINER EXCELLENZ

Dem Hoch und Wohlgebohrnen Herrn

Herrn PROKOP des heil. röm. Reichs Grafen von LAZANSKY,

Freyherrn von Bukowe, Herrn auf Chisch, Manetin, Lubenz, Struhařz, Rabenstein und Libkowitz,
Seiner k.k. apostol. Majestaet wirklichen geheimen Rath und Kämerern, des königl. ungar. S.t Stephansordens
Großkreuz, Hofkanzlern, und Protectorn des brünner Männervereines zur Unterstützung der Armen.

von

Joseph Bayer

Grundbuchs-Verwalter der k.k. Staatsherrschaft Hradisch.

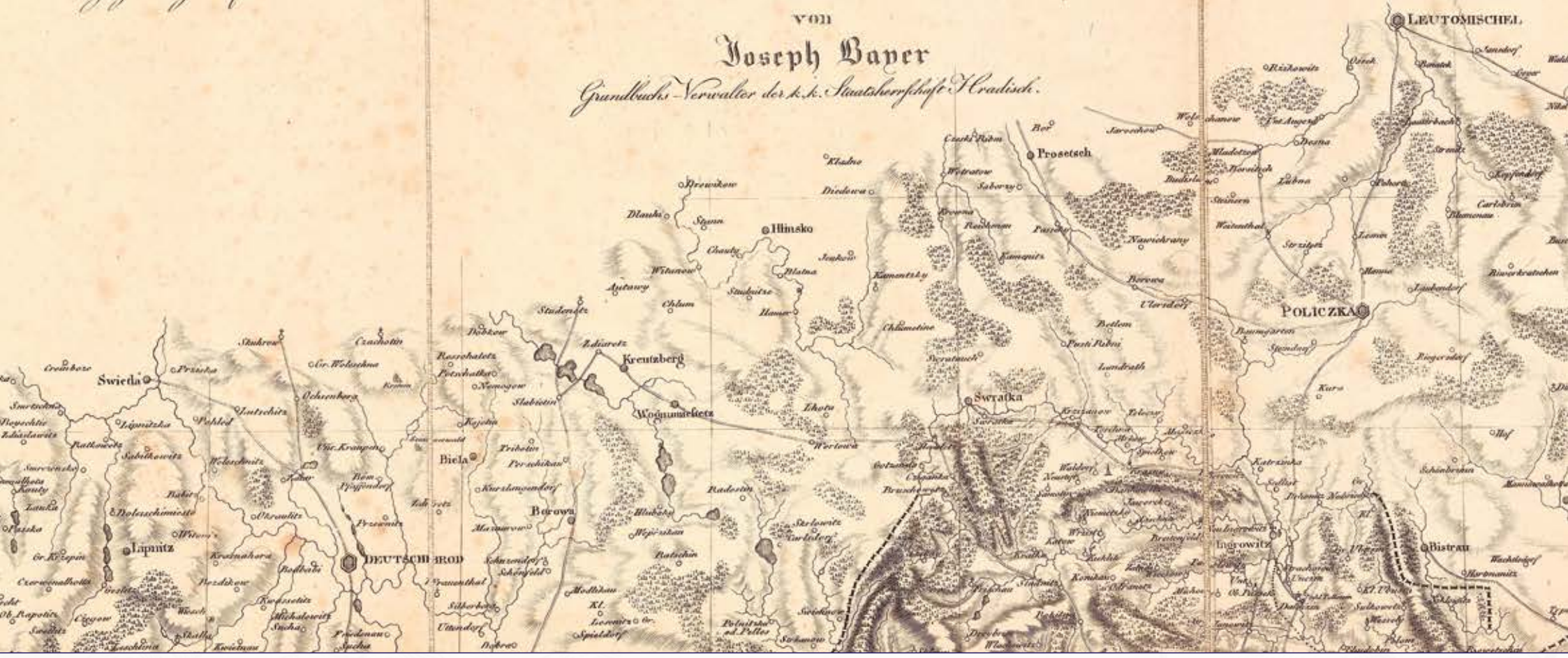

BAYEROVA MAPA MORAVY A RAKOUSKÉHO SLEZSKA

JOSEF BAYER (1772–1848) vydal v Brně v roce 1817 první list podrobné mědirytinové mapy Moravy a Rakouského Slezska považované současníky za nejlepší kartografické dílo, znázorňující zároveň Moravu i Slezsko. Mapa je vytištěna na čtyřech listech o rozměrech 79 × 56 cm a má měřítko 1 : 190 000. Název, který je umístěn v levém horním rohu, zní: *Karte des Maehr. Schles. Governements nach den neuesten astronomischen Beobachtungen und geometrischen Vermessungen verzeichnet, und ehrfurchtstvoll gewidmet Steiner Excellenz Dem Hoch und Wohlgebohrnen Heren, Heren Prokop des heil röm. Reiche Grafen von Lazansky, etc... von Joseph Bayer Grundbuchs-Verwalter der k.k. Staatsherschaft Hradisch*. Celkově mapa měří 152 cm na délku a 104,3 cm na výšku.

Prezentovaná sekce I ukazuje severozápadní Moravu s malým přesahem do Kladska, Slezska a Čech. Hlavními orientačními body v pravé horní části mapy jsou Javorník (*Jauernig*), Vidnava (*WEIDENAU*) a Žulová (*Friedberg*), prvně zmiňovaná již v roce 1325 – *Vredberg* a od roku 1793 byla městem, se do roku 1948 jmenovala Frýdberk. Její původní jméno pochází ze slov *vride* → ohrada a *berg* → kopec. Současný název souvisí s výskytem lomů na žulu v okolí.

MAPA MORAW I ŚLĄSKA AUSTRIACKIEGO BAYERA

JOSEF BAYER (1772–1848) wydał w Brnie w 1817 roku pierwszy arkusz szczegółowej miedziorytniczej mapy Moraw i Śląska Austriackiego, uważanej przez jemu współczesnych za najlepsze dzieło kartograficzne, przedstawiające Morawy i Śląsk. Mapa jest wydrukowana na czterech arkuszach o wymiarach 79 × 56 cm w skali 1 : 190 000. W lewym górnym rogu znajduje się napis: *Karte des Maehr. Schles. Governements nach den neuesten astronomischen Beobachtungen und geometrischen Vermessungen verzeichnet, und ehrfurchtstvoll gewidmet Steiner Excellenz Dem Hoch und Wohlgebohrnen Heren, Heren Prokop des heil röm. Reiche Grafen von Lazansky, etc...von Joseph Bayer Grundbuchs-Verwalter der k.k. Staatsherschaft Hradisch.* Cała mapa ma długość 152 cm, a wysokość 104,3 cm.

Prezentowana sekcja I przedstawia północno-zachodnie Morawy wraz z niewielkimi częściami Ziemi Kłodzkiej, Śląska i Czech. Główne punkty orientacyjne w prawej górnej części mapy to Javorník (*Jauernig*), Vidnava (*WEIDENAU*) i Žulová (*Friedberg*), o której pierwsza wzmianka pochodzi z 1325 roku, gdy przytoczono najstarszą nazwę miejscowości *Vredberg*, sama miejscowość od 1793 roku była miastem i do 1948 roku nosiła nazwę Frýdberk. Pierwotna nazwa pochodzi od słów *vride* → zagroda i *berg* → wzgórze. Obecna nazwa związana jest z występowaniem na tym terenie kamieniołomów granitu.

Sextant je přenosný přístroj, který slouží k měření úhlu výšky nebeských těles nad horizontem. Tento pochází z období kolem roku 1600.

Sekstans to przenośny instrument służący do pomiaru wysokości ciał niebieskich nad horyzontem. Ten pochodzi z okresu około 1600 roku.

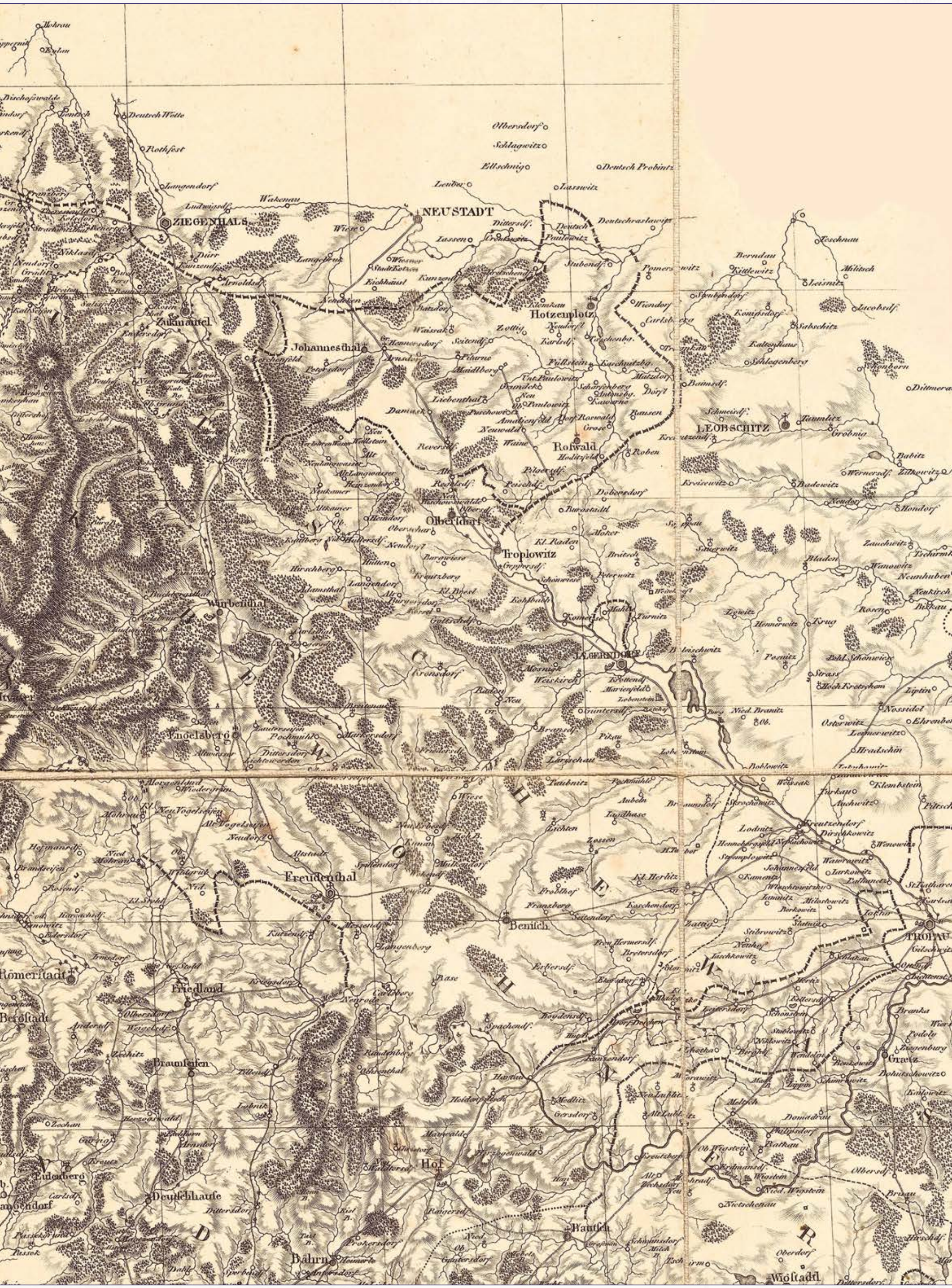
NEUSTADT
ZIEGENHALS
Zukmantel
Johannesthal
Hotzenplotz
Olbersdorf
Troplowitz
Würbenthal
JAGERNDORF
Engelsberg
Freudenthal
Benisch
Hof
Wautsch
Bährn
Wigstadtl
LEOBSCHITZ
Rotwald
Römerstadt
Friedland
Bergstadt
Braunseifen
Deutschhause
Lindenberg
TROPAU
Graetz

BAYEROVA MAPA MORAVY A RAKOUSKÉHO SLEZSKA – POKRAČOVÁNÍ

Terén je v mapě vyjádřen čárkováním a vytváří tak obraz krajiny jako z ptačí perspektivy. Mapa, která se dočkala celkem tří vydání (1819, 1839 a 1843), byla vydána na náklady autora. Rytinu mapy vyhotovil vídeňský rytec F. Reisser. Podobně jako Passyho mapa i Bayerovo dílo vyšlo po částech, což se negativně projevilo v místech styčných čar. Říční síť je vykreslena detailněji než v Passyho mapě, avšak vyznačené vodní toky jsou pouhým naznačením směrů řek ve skutečnosti. Nejlépe zpracovanou částí u Bayerovy mapy je podrobný místopis. Značkový klíč celkem čítá 27 znaků a rozlišuje například národnostní, krajské, zemské hranice, hlavní a vedlejší silnice, porosty a rybníky.

MAPA MORAW I ŚLĄSKA AUSTRIACKIEGO BAYERA – KONTYNUACJA

Ukształtowanie terenu zostało przedstawione na mapie za pomocą kreskowania, tworząc widok krajobrazu z lotu ptaka. Mapa, która doczekała się trzech wydań (1819, 1839 i 1843), została opublikowana na koszt autora. Rycinę mapy wykonał wiedeński rytownik F. Reisser. Podobnie jak mapa Passy'ego, praca Bayera była publikowana w częściach, co odbiło się negatywnie na liniach stycznych. Sieć rzeczna jest narysowana bardziej szczegółowo niż na mapie Passy'ego, ale zaznaczone cieki wodne są jedynie wskazówkami co do rzeczywistego przebiegu rzek. Najlepiej opracowaną częścią mapy Bayera jest szczegółowa topografia. Klucz do oznaczania składa się z 27 znaków i wyróżnia m.in. granice narodowościowe, krajowe (wojewódzkie), ziemskie, drogi główne i drugorzędne, roślinność i stawy.

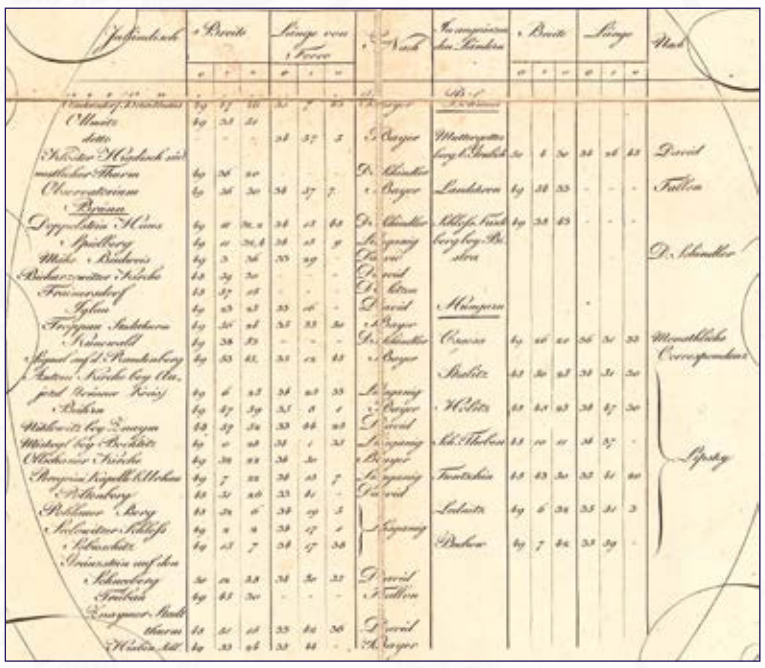

Astronomicky zaměřené body na Bayerově mapě. Podobně jako na Passyho mapě Moravy zaměřili některé body slavný slovenský kartograf, autor mapy Uher Ján Lipský a rakouský astronom a kartograf, autor mapy Haliče (Ladoměře) Joseph Liesganig.

Astronomicznie wymierzone punkty na mapie Bayera. Podobnie jak na mapie Moraw Passy'ego położenie niektórych punktów wymierzył słynny słowacki kartograf, autor mapy Węgier, Ján Lipský, a także austriacki astronom i kartograf, autor mapy Galicji (Ladoměř), Joseph Liesganig.

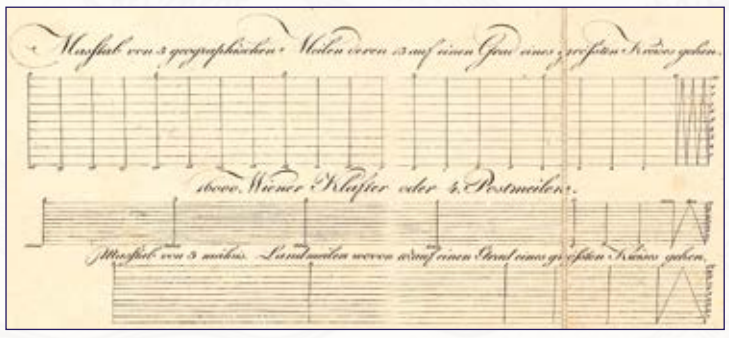

Měřítko Bayerovy mapy.

Skala mapy Bayera.

Legenda Bayerovy mapy.

Legenda mapy Bayera.

Sekce II Bayerovy mapy Moravy a Rakouského Slezska ukazuje obce, které zanikly zcela nebo jen částečně po odsunu německy mluvícího obyvatelstva, čištěním hraničního pásma nebo vybudováním přehrad. V Osoblažském výběžku (*Hotzenplotz*) tak zanikly obce Životice (*Seitendf.*), Kašnice (*Kaschnitzbg.*), Pelhřimovy (*Pilgersdf.*) či Studnice (*Stubendf.*). První písemná zmínka o obci Studnice je z roku 1389. Před rokem 1612 ji vlastnil Bohuslav Pavlovský z Pavlovic. Pak ji musel prodat kvůli dluhům městu Osoblaze. Český název Studnice byl od 18. 1. 1950 stanoven ministerskou vyhláškou. Obec byla úředně zrušena od 1. 1. 1971. Obec spojoval s polskou obcí Raclawice (*Deutschraslawitz*) most přes potok Prudník, který je od konce druhé světové války pobořen. Od Studnice až k mostu vede stará dlážděná cesta, postavená za třicetileté války.

Sekcja II mapy Bayera Moraw i Śląska Austriackiego pokazuje wsie, które całkowicie lub tylko częściowo przestały istnieć po wysiedleniu ludności niemieckojęzycznej, oczyszczeniu strefy przygranicznej lub wybudowaniu zapór wodnych. Na terenie Cypla Osoblažskiego (*Hotzenplotz*) zniknęły miejscowości Životice (*Seitendf*), Kašnice (*Kaschnitzbg*), Pelhřimovy (*Pilgersdf*) czy Studnice (*Stubendf*). Pierwsza wzmianka o miejscowości Studnice pochodzi z 1389 roku. Przed 1612 rokiem jej właścicielem był Bohuslav Pavlovský z Pavlovic. Później z powodu długów musiał je sprzedać miastu Osoblaha. Czeska nazwa Studnice została ustanowiona dekretem ministerialnym od 18.01.1950 r. Wieś została oficjalnie zlikwidowana 1.01.1971 roku. Z polską wsią Racławice (*Deutschraslawitz*) była połączona mostem przez potok Prudnik, który został zniszczony pod koniec II wojny światowej. Ze Studnic aż do mostu prowadzi stara brukowana droga, zbudowana w czasie wojny trzydziestoletniej.

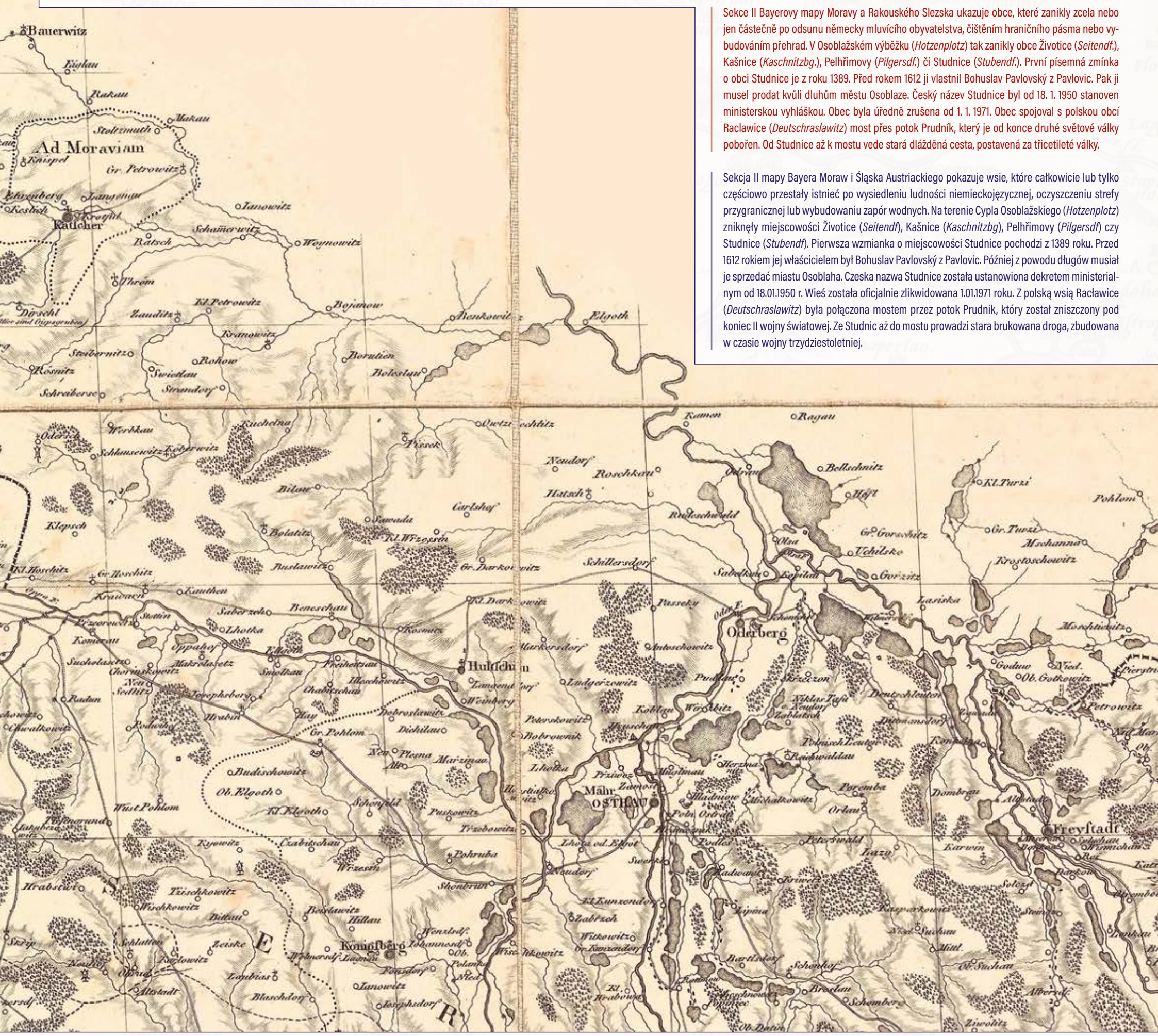

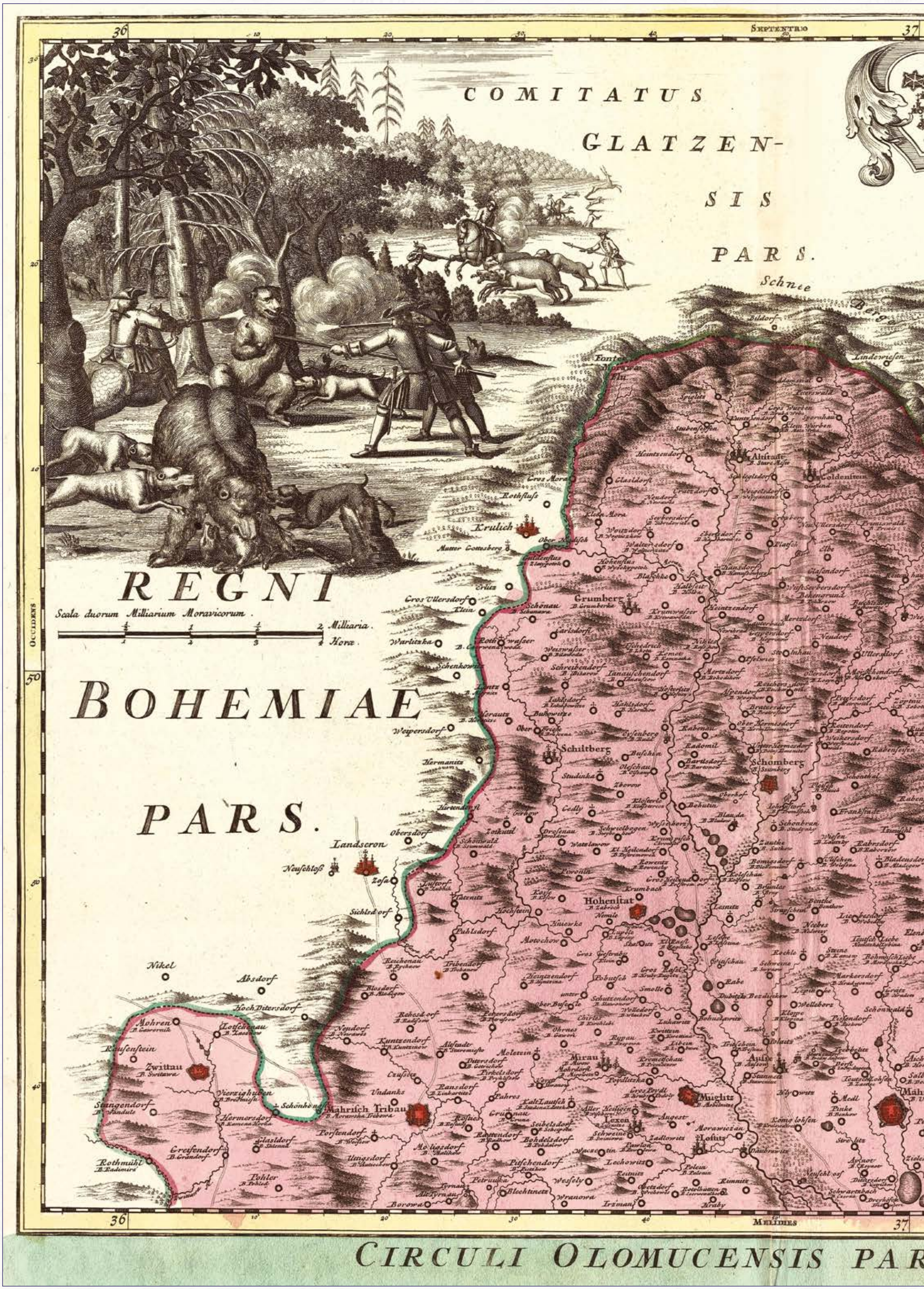
COMITATUS
GLATZEN-
SIS
PARS.
REGNI
BOHEMIAE
PARS.
Scala duorum Milliarium Moravicorum.
2 Milliaria.
Horæ.
SEPTENTRIO
OCCIDENS
MERIDIES
Schnee
Berge
Bildorf
Lindewiesen
Altstadt
Coldenstein
Grumberg
Schiltberg
Schomberg
Hohenstat
Landscron
Neuschloß
Zosa
Sichtsdorf
Krulich
Rothfluss
Cros Mora
Cros Ullersdorf
Schönau
Weipersdorf
Hermanitz
Obersdorf
Nikel
Absdorf
Hochditersdorf
Mohren
Totschenau
Rausenstein
Zwittau
Stangendorf
Hermersdorf
Vierzighuben
Schönhengst
Mährisch Tribau
Greifendorf
Rothmühl
Pohler
Mirau
Muglitz
Lexen
Lostitz
Aussee
Kunzendorf
Moletein
Vindanks
Tribendorf
Puhlsdorf
Hochstein
Nemle
Motschow
Pobutsch
Schutzendorf
Rabenau
Radomil
Bartisdorf
Oleschau
Studinka
Zhorow
Cedly
Bohutin
Blanda
Schönbrun
Frankstadt
Zautke
Bomisdorf
Kelesschau
Bentke
Strupschen
Lesnitz
Rochle
Schweine
Markersdorf
Wellebors
Schönwald
Pitschendorf
Lechowitz
Wesely
Wranowa
Irzman
Kraby
Borowa
Blechtinetz
Petrunka
Alt Tyrnau
Tyrnau
Utingsdorf
Mo liesdorf
Tawloa
Zadlowitz
Morawiczan
Angest
Seibelsdorf
Rottendorf
Bohdelsdorf
Pirkelsdorf
Ransdorf
Cruschitz
Altstadt
Kuntzendorf
Nendorf
Rehesdorf
Blosdorf
Reichenau
Tribendorf
Heinzendorf
Pobutsch
Smolle
Rabe
Dubitzko
Bezdiekow
Bohuslawitz
Kreme
Tribschein
Tolautz
Pinke
Kong lohsen
Strelitz
Arnaot
Dittersdorf
Neuschlosf
Schwartzbach
Drehhöfe
Kunitz
Rumnitz
Poleun
Wetzdorf
Rotelhutten
Lechowitz
Tetnitz
Luttorf
Tatenitz
Kosse
Krumbach
Krumpisch
Watzlawow
Dresenau
Schwielbogen
Zotkuttl
Schönwald
Gerhow
Kloserle
Wyschehrz
Blaschke
Halbstadt
Krumwasser
Heintzendorf
Mertzdorf
Neudorf
Ullersdorf
Elbe
Glasendorf
Weiß Serbersdorf
Behengrund
Buchtsdorf
Ober Hermesdorf
Reutendorf
Weikersdorf
Rabensesen
Schönthal
Rabensdorf
Tzimschl
Wiesen
Bladensdorf
Glasdorf
Neudorf
Serbersdorf
Voitzdorf
Walterdorf
Hohenflus
Goldenflus
Mutter Gottesberg
Erlitz
Cros Ullersdorf
Klein
Warlitzka
Schenkowitz
Lautz
Krautz
Weiswasser
Schreibendorf
Ianauschendorf
Iakhsdorf
Hakhsdorf
Buchowitze
Ober Freiche
Eisenberg
Buschka
Studinka
Zhorow
Cedly
Gerhow
Kloserle
Bohutin
Blanda
Schönbrun
Frankstadt
Zautke
Bomisdorf
Kelesschau
Bentke
Strupschen
Lesnitz
Rochle
Schweine
Markersdorf
Wellebors
Schönwald
Pitschendorf
Lechowitz
Wesely
Wranowa
Irzman
Kraby
Borowa
Blechtinetz
Petrunka
Alt Tyrnau
Tyrnau
Utingsdorf
Mo liesdorf
Tawloa
Zadlowitz
Morawiczan
Angest
Seibelsdorf
Rottendorf
Bohdelsdorf
Pirkelsdorf
Ransdorf
Cruschitz
Altstadt
Kuntzendorf
Nendorf
Rehesdorf
Blosdorf
Reichenau
Tribendorf
Heinzendorf
Pobutsch
Smolle
Rabe
Dubitzko
Bezdiekow
Bohuslawitz
Kreme
Tribschein
Tolautz
Pinke
Kong lohsen
Strelitz
Arnaot
Dittersdorf
Neuschlosf
Schwartzbach
Drehhöfe
Kunitz
Rumnitz
Poleun
Wetzdorf
Rotelhutten
Lechowitz
Tetnitz
Luttorf
Tatenitz
Kosse
Krumbach
Krumpisch
Watzlawow
Dresenau
Schwielbogen
Zotkuttl
Schönwald
Gerhow
Kloserle
Wyschehrz
Blaschke
Halbstadt
Krumwasser
Heintzendorf
Mertzdorf
Neudorf
Ullersdorf
Elbe
Glasendorf
Weiß Serbersdorf
Behengrund
Buchtsdorf
Ober Hermesdorf
Reutendorf
Weikersdorf
Rabensesen
Schönthal
Rabensdorf
Tzimschl
Wiesen
Bladensdorf
Glasdorf
Neudorf
Serbersdorf
Voitzdorf
Walterdorf
Hohenflus
Goldenflus
Mutter Gottesberg
Erlitz
Cros Ullersdorf
Klein
Warlitzka
Schenkowitz
Lautz
Krautz
Weiswasser
Schreibendorf
Ianauschendorf
Iakhsdorf
Hakhsdorf
Buchowitze
Ober Freiche
Eisenberg
Buschka
Studinka
Zhorow
Cedly

HOMANNOVA MAPA OLOMOUCKÉHO KRAJE

HOMANNOVI DĚDICI (1730–1813): Müllerovo mapové dílo využívala zahraniční nakladatelství také k vydávání map menších regionů. Jako první byly z Müllerovy mapy Moravy odvozeny mapy šesti krajů na osmi listech ve firmě dědiců Johanna Baptisty Homanna. Mapa severní části Olomouckého kraje vznikla na základě vojenských, správních a hospodářských požadavků monarchie. Proto obsahuje podrobně zakreslená sídla, vodstvo, poněkud schematicky zachycený výškopis, zeleň, komunikace, zemědělské usedlosti, zaniklé osady, mlýny, vinice, doly na zlato, stříbro a měď, hutě, sklárny a poštovní stanice. Prezentovaná mapa severní části kraje je v menším měřítku než předloha, má jednodušší legendu a je vložena do zeměpisné sítě. Hranice jsou vyznačeny podle nového správního členění z roku 1735, kdy se od Olomouckého kraje osamostatnil Přerovský kraj. Levý horní roh mapy zdobí bohatá parerga s motivy lovu, ale obsahem a stylem si mapa zachovává ráz své starší předlohy, a tak východně od Rýmařova (*Römerstadt*) lokalizujeme obce Leskovec nad Moravicí (*Spachendorf*) a Karlovec (*Carlsberg*), které zanikly celé nebo jen částečně po vybudování přehrady Slezská Harta na řece Moravici (*Mora fl*) na přelomu 80. a 90. let minulého století. Měřítko 1 : 168 000, rozměry mapy 57,6 × 46,6 cm. Kolorovaná mědirytina. Norimberk, 1730.

MAPA KRAJU OŁOMUNIECKIEGO HOMANNA

SPADKOBIERCY HOMANNA (1730–1813): Dzieło kartograficzne Müllera było również wykorzystywane przez zagraniczne wydawnictwa do publikowania map mniejszych regionów. Najpierw na podstawie mapy Moraw Müllera w firmie spadkobierców Jana Baptisty Homanna zostały stworzone na ośmiu arkuszach mapy sześciu krajów (województw). Mapa północnej części Kraju Ołomunieckiego powstała w związku z wojskowymi, administracyjnymi i gospodarczymi potrzebami monarchii. Zawiera zatem szczegółowe lokalizacje siedlisk, wód, nieco schematycznie przedstawiony profil wysokościowy, zieleń, drogi, posiadłości ziemskie, zanikłe osady, młyny, winnice, kopalnie złota, srebra i miedzi, zakłady metalurgiczne, huty szkła i urzędy pocztowe. Prezentowana mapa północnej części Kraju Ołomunieckiego jest w mniejszej skali niż pierwowzór, ma uproszczoną legendę i jest wpisana w siatkę geograficzną. Granice zaznaczono zgodnie z nowym podziałem administracyjnym z 1735 roku, kiedy to od Kraju Ołomunieckiego uniezależnił się Kraj Přerovski. Lewy górny róg mapy zdobi bogata parerga z motywami myśliwskimi, ale treść i styl mapy zachowuje charakter wcześniejszego pierwowzoru, i tak na wschód od Rýmařova (*Römerstadt*) znajdują się miejscowości Leskovec nad Moravicí (*Spachendorf*) i Karlovec (*Carlsberg*), które w całości lub częściowo przestały istnieć na przełomie lat 80. i 90. ubiegłego wieku po wybudowaniu zapory wodnej Slezská Harta na rzece Moravicy (*Mora fl*). Skala 1 : 168 000, wymiary mapy 57,6 × 46,6 cm. Kolorowany miedzioryt. Norymberga, 1730 r.

JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790): Jižní okolí Rýmařova (*Romerstadt, B. Rymarow*) na mapě střední Evropy. Frankfurt, 1789.

JOHANN WILHELM ABRAHAM JAEGER (1718–1790): południowe okolice Rýmařova (*Romerstadt, B. Rymarow*) na mapie Europy Środkowej. Frankfurt, 1789 r.

SCHENKLOVA MAPA OLOMOUCKÉHO KRAJE

V letech 1841–45 vycházely u brněnského knihkupce Winikera mapy jednotlivých krajů Moravy a Slezska, jejichž autorem byl CONRAD SCHENKL (činný v polovině 19. století) – úředník stavebního ředitelství v Brně. Mapa Olomouckého kraje o rozměrech 67,3 × 54,3 cm byla vydána velmi neobvyklou technikou – kolorovanou zinkografií, má měřítko 1 : 200 000 a ukazuje hranice (tečkovaná linka) očíslovaných panství a statků. Seznam jednotlivých panství autor umístil při levém okraji listu, v jeho pravé dolní části nalezneme legendu. V popisovaném regionu se prostírala následující panství – Kolštejn (*18. Goldenstein*), Velké Losiny (*66. Ullersdorf*), Vízmberk (*68. Wiesenberg*), panství Janovice-Rabštejn (*27. Janowitz oder Rabenstein*), Sovinec (*16. Eulenberg*) a nakonec Dvorce (*21. Hof*).

MAPA KRAJU OŁOMUNIECKIEGO SCHENKLA

W latach 1841–45 księgarz z Brna Winiker wydawał mapy poszczególnych krajów (województw) Moraw i Śląska, których autorem był CONRAD SCHENKL (działający w połowie XIX wieku) urzędnik dyrekcji budowlanej w Brnie. Mapa Kraju Ołomunieckiego o wymiarach 67,3 × 54,3 cm została wydana przy użyciu niecodziennej techniki – kolorowanej cynkografii, ma skalę 1 : 200 000 i pokazuje granice (linie przerywane) ponumerowanych posiadłości i majątków. Wykaz poszczególnych posiadłości autor umieścił przy lewej krawędzi arkusza, w prawej dolnej części arkusza znajduje się legenda. W opisywanym regionie znajdowały się następujące majątki: Kolštejn (*18. Goldenstein*), Velké Losiny (*66. Ullersdorf*), Vízmberk (*68. Wiesenberg*), Janovice-Rabštejn (*27. Janowitz oder Rabenstein*), Sovinec (*16. Eulenberg*) oraz Dvorce (*21. Hof*).

Rýmařovské panství na Schenklově mapě Olomouckého kraje.

Majątek rýmařovski na mapie Kraju Ołomunieckiego Schenkla.

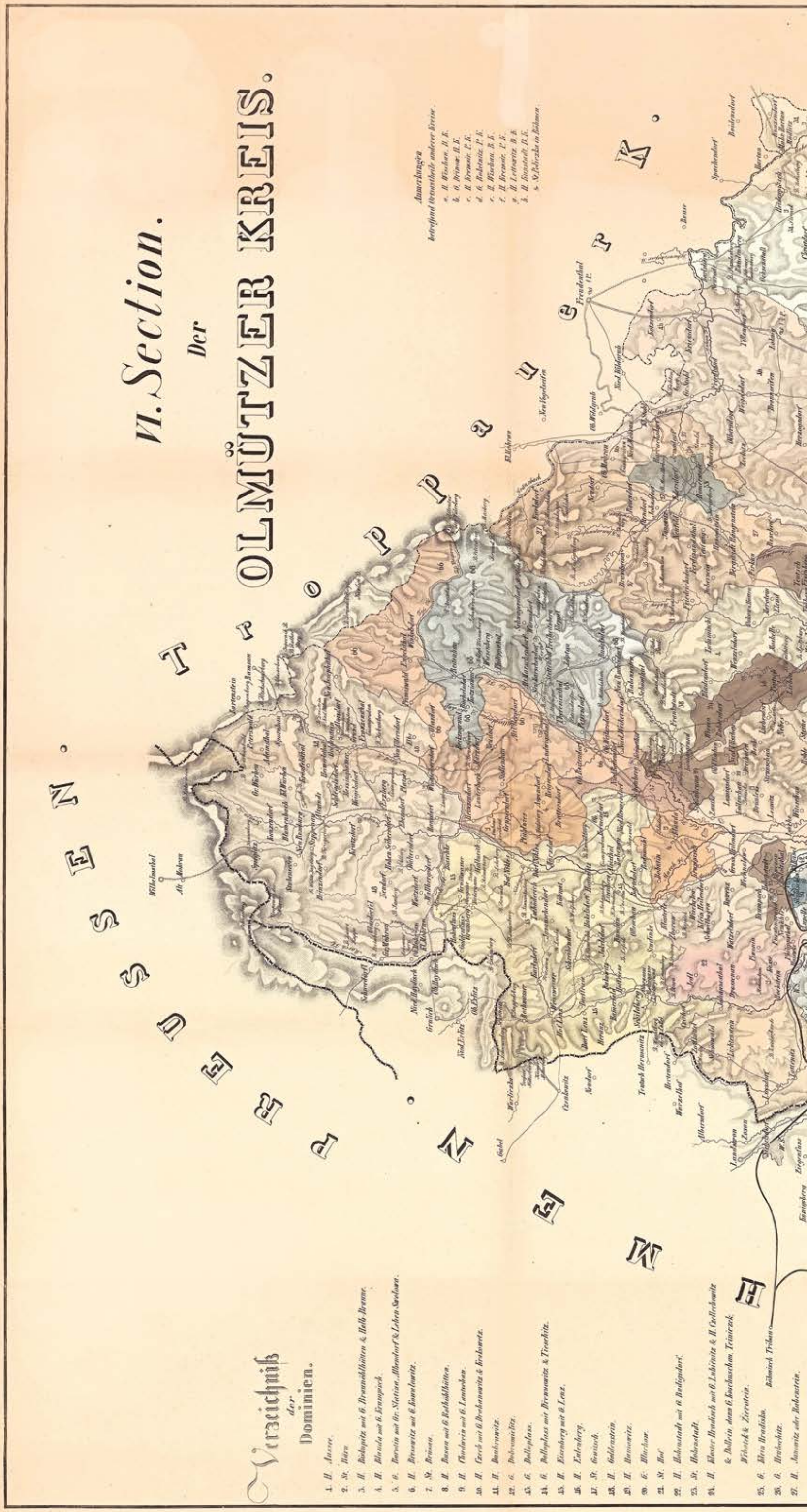

23. H. Jessenetz.
29. H. Jehrnsdorf.
30. Kammergüter des Olmützer fürst. Erzbisthums.
34. H. Karlsberg.
32. H. Kojetein mit G. Witzomieritz.
35. H. Konitz.
34. H. Kralitz.
35. G. Laschkau & Leschan.
36. St. Littau.
37. Landgüter der Stadt Littau.
38. St. Loschitz.
39. Metropolitan Kapitular Privat Güter.
40. H. Moritz mit G. Nemsnitz & Weischowitz.
41. St. Müglitz.
42. H. Marau mit G. Eladek.
43. H. Nimiesel mit G. Luderiow.
44. G. Neuakrawitz.
45. St. Mährisch Neustadt.
46. St. Mährisch Neustädter Landgüter.
47. St. Olmütz.
48. St. Olmützer Landgüter.
49. H. Oppatowitz mit G. Genitsch, Jaromieritz & Kunbanin.
50. H. Plumenau.
51. St. Prossnitz.
52. St. Prossnitzer Landgüter.
53. H. Prödlitz mit G. Ottaslawitz.
54. H. Pitin mit G. Sugdol.
55. St. Römerstadt.
56. H. Schebetau.
57. St. Schönberg.
58. St. Schönberger Landgüter.
59. G. Skalitschka.
60. H. Sternberg.
61. St. Sternberg.
62. H. Tobitschau.
63. H. Mährisch Triban mit H. Türnau.
64. St. Mährisch Triban.
65. St. Tribauer Spitalgut.
66. H. Ullersdorf.
67. G. Weiss-Ölhütten.
68. H. Wiesenberg.
69. H. Gross Wisternitz oder Kapitular-Casinu Herrschaft.
70. H. Zimmlawitz mit G. Angezd Halb-Braune. Lexen & Kulten-Lautsch.
71. H. Zwittau.
72. St. Zwittau.

Verlag von Carl Winiker in Brünn.

Entworfen von Dr. Conrad Schenkl.

PRVNÍ VOJENSKÉ MAPOVÁNÍ

Podkladem prvního vojenského mapování se stala Müllerova mapa Moravy zvětšená do měřítka 1 : 28 800. Důstojníci vojenské topografické služby projížděli krajinu na koni a mapovali metodou „a la vue“, česky to zní méně vznešeně – „od oka“, tj. pouhým pozorováním v terénu. Předmětem mapování byly všechny vojensky důležité objekty: komunikační síť v celém rozsahu (silnice, polní a lesní cesty, haťové cesty přes močálovitou půdu, stezky, pěšiny...), budovy (obytné domy, kostely, mlýny, zámky, význačné budovy...), u měst a městysů hradební zdi, dále vodní síť (prameny, studny, tůně, kanály, rybníky, řeky, potoky...) se všemi mosty, převozy a brody, také lesy, které se rozlišovaly podle hustoty porostu, stromy podél silnic, cest i vodních toků, louky, pastviny a orná půda. Rukopisná kolorovaná sekce 12 ukazuje jižní okolí Rýmařova (*RÖMERSTADT*) až k Šumvaldu (*Schönwald*), Těchanovu (*Zechau*) a Veveří (*Eichhorn*). Nedílnou součástí a pýchou každého hrdelního soudu byly šibenice. Ta rýmařovská, v mapě zachycená jihozápadně od města, měla zděný základ s třemi dřevěnými pilíři navzájem propojenými trámy. Stávala na temeni kopce Galgenberg (Šibeniční vrch) při středověké cestě k hradu Strálek (*Strolek*). Tato silnice na území města po válce pojmenovaná Strálecká, se dříve jmenovala Galgengasse – Šibeniční. Pozorný čtenář si jistě všiml dalších šibenic v mapě. Jedna z nich – obyčejná dřevěná s dvěma sloupy – stávala jihozápadně od Horního Města (*Bergstadl*), další lokalizujeme jižně od Rýžoviště (*Braunseifen*). Velkou pozornost věnovali vojenští kreslíři kostelům, které jsou ve všech případech zachyceny výraznou zdobnou kresbou. Můžeme tak obdivovat renesanční kostel Tří pánů v Břidličné (*Fridland*) z roku 1577, kostel sv. Šimona a Judy v Těchanově (*Zechau*) nebo římskokatolický kostel Panny Marie Sněžné v Rudě (*Teutsch Eisenberg*) spolu s navazující křížovou cestou se čtrnácti zastaveními vedoucí na Křížový vrch (*Calvariberg*). V poznámkách, připojených vždy na pravý okraj listu, se můžeme dočíst o počtu sedláků (*Bauern*) a měšťanů (*Burger*), řemeslníků (*Hausler*) a počtu ustájených koní (*Pferde*) v příslušných obcích. 1764–1768, rektifikace 1780–83. Laboratoř geoinformatiky FŽP UJEP.

PIERWSZE MAPOWANIE WOJSKOWE

Podstawą pierwszego mapowania wojskowego stała się mapa Müllera powiększona do skali 1 : 28 800. Oficerowie wojskowej służby topograficznej podróżowali po kraju konno i kreślili mapy metodą „a la vue", w języku polskim, brzmi to mniej szlachetnie – „na oko", tzn. jedynie przez zwykłe obserwowanie terenu. Przedmiotem kartografowania były wszystkie obiekty o znaczeniu militarnym: sieć komunikacyjna w całości (drogi, drogi polne i leśne, drogi faszynowe prowadzące przez tereny podmokłe, ścieżki, ścieżyny...), budynki (domy mieszkalne, kościoły, młyny, zamki, ważne budowle...), mury obronne w miastach i miasteczkach, ponadto sieć wodna (źródła, studnie, bajora, kanały, stawy, rzeki, strumienie...) ze wszystkimi mostami, promami i brodami, a także lasy, które rozróżniano w zależności od gęstości roślinności, drzewa wzdłuż dróg i cieków wodnych, łąki, pastwiska i ziemia orna. Wykonana ręcznie, kolorowana sekcja 12 przedstawia południowe okolice Rýmařova (*RÖMERSTADT*) aż po Šumvald (*Schönwald*), Těchanov (*Zechau*) i Veveří (*Eichhorn*). Nierozłączną częścią i dumą każdego sądu wydającego wyroki śmierci była szubienica. Ta w Rýmařovie, oznaczona na mapie na południowy zachód od miasta, miała murowaną podstawę z trzema drewnianymi słupami połączonymi belkami. Stała na szczycie wzgórza Galgenberg (Šibeniční vrch – Szubieniczne Wzgórze) przy średniowiecznej drodze do zamku Strálek (*Strolek*). Ta droga na terenie miasta, zwana po wojnie Stralecká, wcześniej nosiła nazwę Galgengasse – Szubieniczna. Uważny obserwator zauważy na mapie także inne szubienice. Jedna z nich – prosta drewniana z dwoma słupami – stała na południowy zachód od miejscowości Horní Město (*Bergstadl*), druga na południe od Rýžoviště (*Braunseifen*). Rysownicy wojskowi poświęcili wiele uwagi kościołom, które we wszystkich przypadkach są przedstawiane za pomocą wyraźnego i zdobnego rysunku. Dzięki temu możemy podziwiać renesansowy kościół Trzech Króli w Břidličnej (*Fridland*) z 1577 roku, kościół Szymona i Judy w Těchanovie (*Zechau*) lub rzymsko-katolicki kościół Matki Boskiej Śnieżnej w Rudzie (*Teutsch Eisenberg*) wraz z liczącą czternaście stacji drogą krzyżową prowadzącą na Křížový vrch (*Calvariberg*). W notatkach, zawsze umieszczonych na prawym marginesie arkusza, możemy przeczytać o liczbie chłopów (*Bauern*) i mieszczan (*Burger*), rzemieślników (*Hausler*) oraz liczbie koni (*Pferde*) w poszczególnych wsiach. 1764–1768, rektyfikacja 1780–83. Laboratorium Geoinformatyki, Wydział Środowiska, Uniwersytet J.E. Purkyniego w Ústí nad Labem.

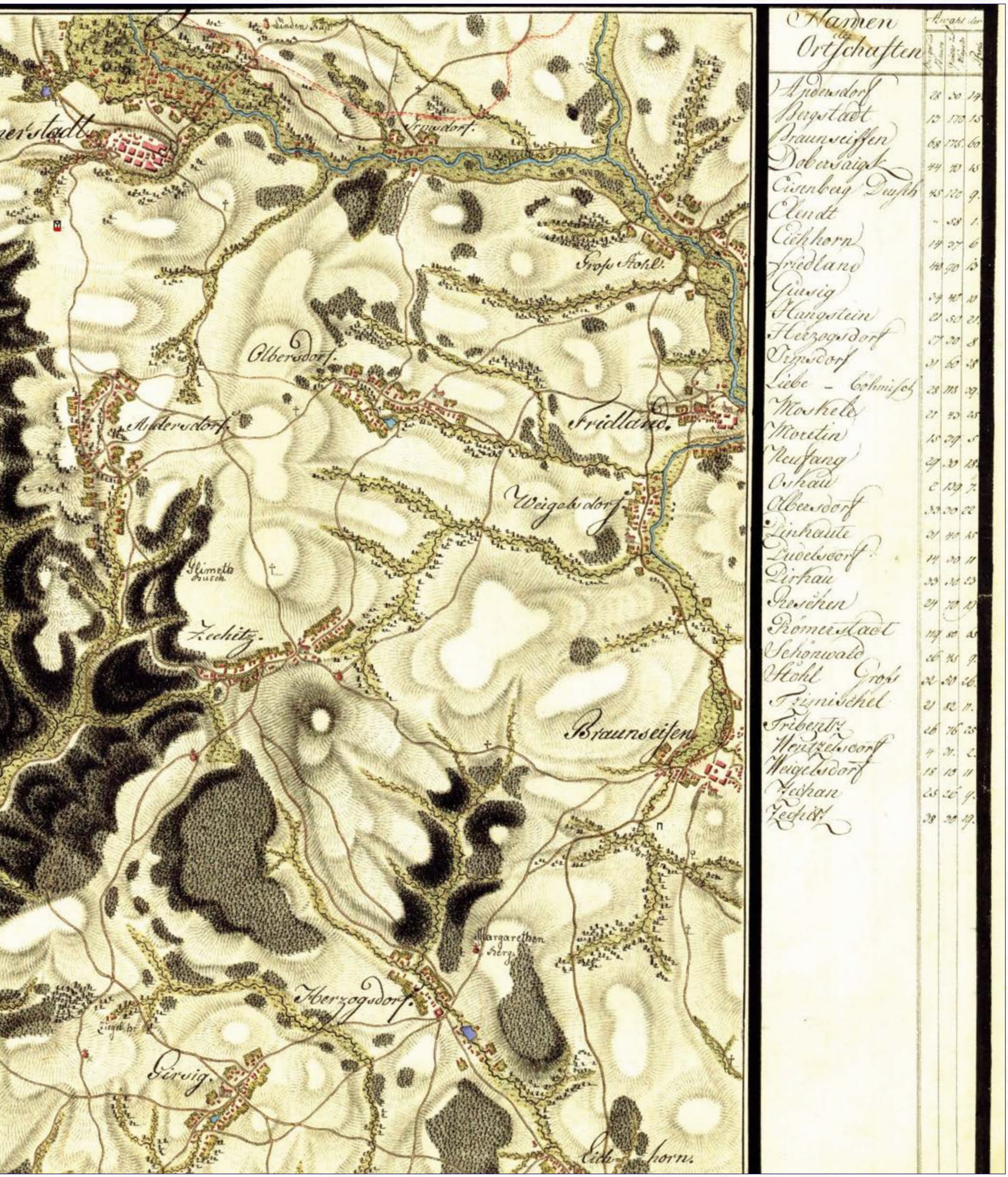

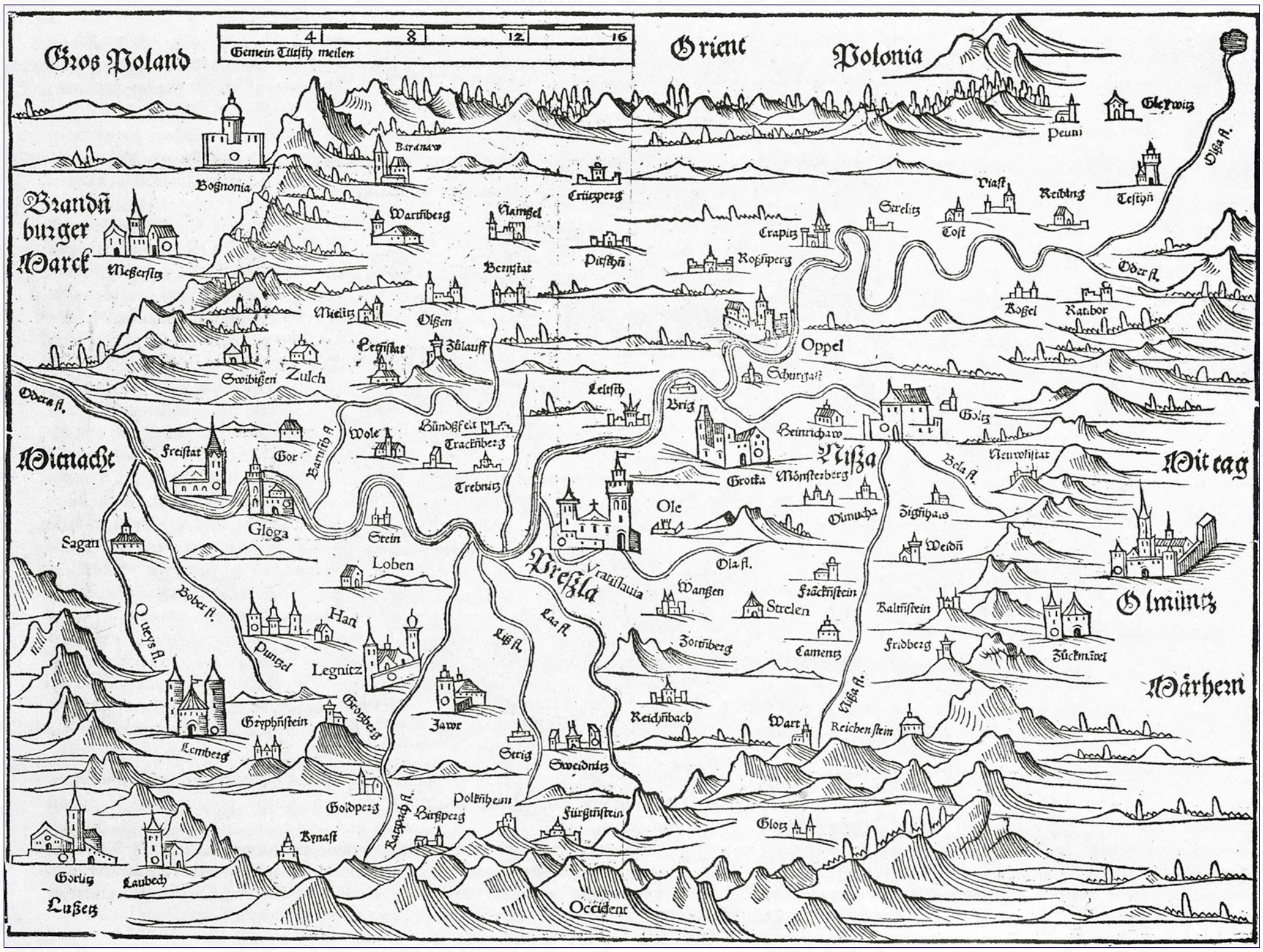

Významný basilejský geograf a kosmograf SEBASTIAN MÜNSTER (1488–1552) je autorem nejstarší mapy Slezska orientované k východu. Mapový list, který byl zkonstruován podle neznámé mapové předlohy, je přílohou prvního vydání kosmografie, souhrnu historických a zeměpisných znalostí své doby. Zachycuje celé území Slezska a v okrajových částech i k němu přilehlá území – při pravém okraji vidíme Moravu popsanou *Maerhern*. Uprostřed mapového obrazu Vratislav (*Breszla*) založená českým knížetem Vratislavem, ve které bylo v roce 1000 zřízeno polské arcibiskupství. Rozměr archu je 37,9 × 33 cm, měřítko 1 : 1 000 000. Dřevořez. Basilej, 1545.

Znamienity bazylejski geograf i kosmograf SEBASTIAN MÜNSTER (1488–1552) jest autorem najstarszej mapy Śląska zorientowanej na wschód. Arkusz mapy, który powstał na podstawie nieznanego pierwowzoru mapowego, jest załącznikiem do pierwszego wydania kosmografii, kompendium wiedzy historycznej i geograficznej swoich czasów. Przedstawia całe terytorium Śląska, a w częściach peryferyjnych także tereny przyległe – przy prawej krawędzi widzimy Morawy opisane jako *Maerhern*. Na środku mapy *znajduje* się Wrocław (*Breszla*), miasto założone przez czeskiego księcia Vratislava (stąd czeska nazwa Vratislav), gdzie w 1000 roku powstało polskie arcybiskupstwo. Wymiary arkusza to 37,9 × 33 cm, skala 1 : 1 000 000. Drzeworyt. Bazylea, 1545 r.

JOHANN GEORGE SCHREIBER (1676–1750): Mapa českých zemí z Malého atlasu světa. Krajské dělení Moravy ukazuje na použitou předlohu – Müllerovu mapu. Olomoucký kraj pojmenován *Olmützer Creisse*. Kolorovaná mědirytina, 24,3 × 16,7 cm. Lipsko, 1775.

JOHANN GEORGE SCHREIBER (1676–1750): Mapa ziem czeskich z Małego atlasu świata. Podział Moraw na kraje (województwa) wskazuje na wykorzystanie jako pierwowzoru mapy Müllera. Kraj Ołomuniec nosi nazwę *Olmützer Creisse*. Kolorowany miedzioryt, 24,3 x 16,7 cm. Lipsk, 1775 r.

JOHANNES METELLUS (1517–1597): Cestní síť na miniaturní kopii Fabriciovy mapy Moravy. List pochází z cestovního atlasu s 84 mapami. Jediná cestovní mapa Moravy Fabriciova typu. Velmi vzácný tisk. Kolorovaná mědirytina, 13,6 × 9,4 cm. Augsburg, 1578.

JOHANNES METELLUS (1517–1597): Sieć dróg na miniaturowej kopii mapy Moraw Fabriciusa. Karta pochodzi z atlasu podróżniczego z 84 mapami. Jedyna podróżnicza mapa Moraw Fabriciusa. Bardzo rzadki druk. Kolorowany miedzioryt, 13,6 x 9,4 cm. Augsburg, 1578 r.

JOHANN GEORGE SCHREIBER (1676–1750): Mapa Slezska z malého atlasu světa. Jednotlivá knížectví barevně odlišena. Kolorovaná mědirytina, 24,3 × 16,7 cm. Lipsko, 1775.

JOHANN GEORGE SCHREIBER (1676–1750): Mapa Śląska z Małego atlasu świata. Poszczególne księstwa rozróżnione kolorami. Kolorowany miedzioryt, 24,3 x 16,7 cm. Lipsk, 1775 r.

JOHANN CHRISTOPH WEIGEL (1654–1725): Mapa Slezska z Malého atlasu světa. Vidnava popsána *Holtzenplotz*. Kolorovaná mědirytina, 18,7 × 14 cm. Norimberk, 1724.

JOHANN GEORGE SCHREIBER (1676–1750): Mapa Śląska z Małego atlasu świata. Vidnava oznaczona jako *Holtzenplotza*. Kolorowany miedzioryt, 18,7 x 14 cm. Norymberga, 1724 r.

DE JODEHO MAPA SLEZSKA

Atlasové dílo GERARDA DE JODE (1509–1591) *Speculum Orbis Terrarum* (Zrcadlo světa) vyšlo v Antverpách v roce 1578 a jako rozšířená verze ve dvou svazcích v roce 1593. První část obsahuje mapy světa, obou Amerik, Asie, Evropy a Afriky, druhý díl pak zahrnuje pouze mapy Německa a Nizozemska. De Jodův atlas nedosáhl nikdy obliby Orteliova atlasu *Thearum Orbis Terrrarum* (Jeviště světa). Prezentovaná mapa Slezska orientovaná severem k západu konstruovaná podle Helwigova vzoru pochází z prvního vydání de Jodeho atlasu. Byla vytištěna spolu s mapou Moravy na jednom dvojlistu. Přibližně uprostřed mapového obrazu nalezneme Vratislav (*BRESLAW*). Rozměry mapy 24,5 × 35,5 cm. Antverpy, 1578.

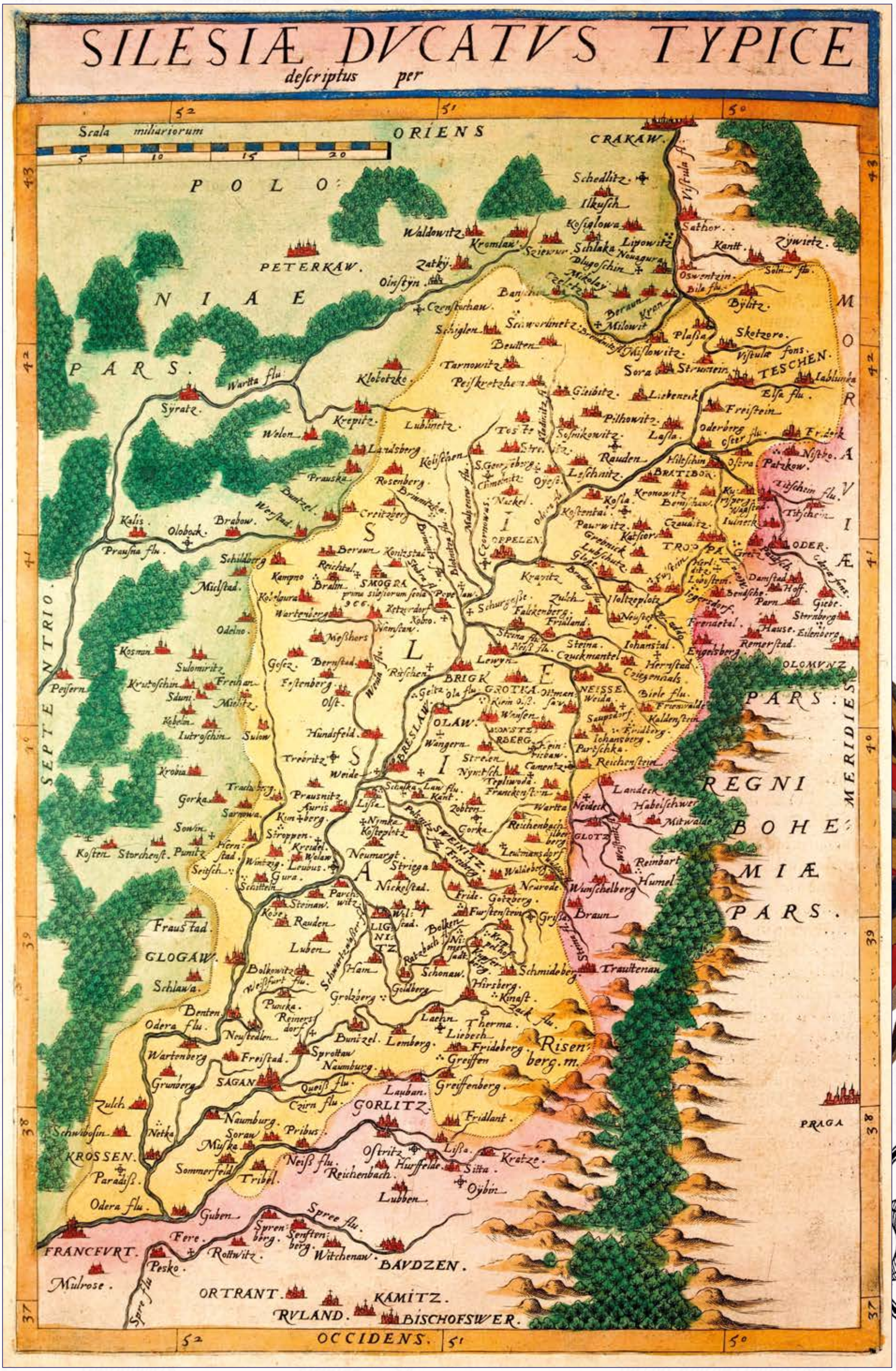

MAPA ŚLĄSKA DE JODEGO

Atlas GERARDA DE JODEGO (1509–1591) *Speculum Orbis Terrarum* (Zwierciadło świata) został wydany w Antwerpii w 1578 roku i w 1593 roku w dwóch tomach w wersji rozszerzonej. W pierwszej części znajdują się mapy świata, obu Ameryk, Azji, Europy i Afryki, natomiast w drugiej tylko Niemiec i Holandii. Atlas De Jodego nigdy nie osiągnął takiej popularności jak atlas Orteliusa *Thearum Orbis Terrrarum* (Teatr świata). Prezentowana tu mapa Śląska zorientowana z północy na zachód, skonstruowana według modelu Helwiga, pochodzi z pierwszego wydania atlasu de Jodego. Została wydrukowana razem z mapą Moraw na jednym podwójnym arkuszu. Mniej więcej na środku mapy znajduje się Wrocław (*BRESLAW*). Wymiary mapy 24,5 × 35,5 cm. Antwerpia, 1578 r.

ORTELIOVA MAPA SLEZSKA

Helwigova mapa Slezska prezentovaná na následující dvoustraně z roku 1561 se stala předlohou pro řadu odvozených kopií publikovaných především v nizozemských atlasech v 16. a 17. století. Mapu nebo její rukopisnou kopii znal dobře i významný antverpský kartograf a nakladatel ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598) a obdobný list, zpracovaný podle Helwigova vzoru zařadil do svého atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* (Divadlo světa) již v roce 1570. Ryteckých prací se pravděpodobně ujal Franz Hogenberg, který zhotovil v atlase většinu map. Na rozdíl od Helwigova originálu je mapa orientována k severu, v pravém horním rohu je umístěn znak Slezska, v levém dolním rohu titul v renesanční kartuši. Legenda při horním okraji mapy rozlišuje města, kláštery, hrady a vesnice. Nejstarší a nejslavnější kopie Helwigovy mapy má měřítko 1 : 1 250 000 a vyšla ve dvou variantách. Tato mutace se poprvé objevila v Orteliově atlasu v roce 1570, vycházela až do roku 1592 a celkem bylo z této měděné desky pořízeno 4150 kopií. Kolorovaná mědirytina, 50 × 34 cm. Antverpy, 1570. Krásná a sběratelsky velmi vyhledávaná mapa zdobená zlatem!

MAPA ŚLĄSKA ORTELIUSA

Mapa Śląska Helwiga z 1561 r., prezentowana na tych dwóch stronach, stała się wzorem dla wielu opartych na niej kopiach, publikowanych głównie w holenderskich atlasach XVI i XVII wieku. Mapę lub jej odręczną kopię dobrze znał również wybitny kartograf i wydawca z Antwerpii, ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598), a ozdobna karta, opracowana według wzoru Helwiga, została włączona do jego Atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* (Teatr świata) już w 1570 roku. Prac rytowniczych podjął się prawdopodobnie Franz Hogenberg, który wykonał większość map w atlasie. W odróżnieniu od oryginału Helwiga, mapa jest zorientowana na północ, z herbem Śląska w prawym górnym rogu i tytułem w renesansowym kartuszu w lewym dolnym rogu. Legenda na górze mapy rozróżnia miasta, klasztory, zamki i wsie. Najstarsza i najbardziej znana kopia mapy Helwiga ma skalę 1 : 1 250 000 i została wydana w dwóch wersjach. Ta wersja pojawiła się po raz pierwszy w atlasie Orteliusa w 1570 roku, była publikowana aż do 1592 roku, a łącznie z tej miedzianej płyty wykonano 4 150 kopii. Kolorowany miedzioryt, 50 x 34 cm. Antwerpia, 1570 r. Piękna i niezwykle popularna wśród kolekcjonerów mapa zdobiona złotem!

SEPTENTRIO
Oppida
Monasteria
Arces
Pagos
notat.
Peisern.
Kosmin
Kobelin
Krutoschin
Sulomiritz
Freihan
Odelno
Midstad.
Midlitz
Sulow
Kalis
Olobock
Syratz
Brabow
Werstad
Welon
Buntzel
Prauska
Landsberg.
Krepitz
PETERKAW
Kloborzko
Czenstochaw.
Olstijn
Zatkij
Waldowitz
Schworlinetz
Krumlau
Beischin
Sziewur
Czeletz
Schlaka
Ilkusch
Schedlitz
Lipowitz
Vistula fl.
Sathor
CRAKAW
Ossvent
zin
Plessa
Strumie.
Freystein
Lasla.
Sora.
Mislowitz
Kran
Nouagura
Dlugoschin
Beraun
Mikolaj
Koniglowa
Lieberneck
RATTIBOR
Grebnick
Kostental.
Gloga.
Kosla
Leschnitz
Rauden.
Pilhowitz
Sosnowitz
Gleibitz
Oyest
Beutten.
Peiskretzhem.
Toste.
Nackel.
S.Georgenberg
Oderna fl.
Kladnitz fl.
Czarnowas
Chmelnitz
Strelitz
Tarnowitz
Schiglen
Kolischen
Malpenew fl.
Blotnitza fl.
Popelaw
Schurgasse
Brinnitz fl.
Stobra fl.
Kolno
Ketzerdorf
Ritschen
Rosenberg
Lublinecz
Kantzstad
Creitzberg
Namslaw
Bernstadt
Weida fl.
BRESLAW
SMOGRA, Prima Silesiorũ scola. 966.
Bralin
Reichtal
Berawr
Warten berg
Festenberg
Olß.
Goscz
Kobel: Schildperg gura
Kampno
Meßbors.
Prausnitz
Trebnitz
Hunds: feld.
Weide: feld.
Dowisla
Wan gern.
OLAW.
BRIGK
Klein olß.
Lewijn
Wansen.
Strelen
GROTKA.
Heinri hau.
MONSTERBERG
Franckeństein
Camentz
Ottman saw
NEISSE
Falckhēberg
Krapitz
Fridland.
Steina
Zulch
Partschka
Weida
Reichstein
Iohansberg
Fridberg
Kalaestein
Czuckmätel
Czieghals.
Neustele
Holtze plotz.
Hernstad
Frei enwalde
Iohanstal
Fulstein
Katscor
Kranowitz
Pauwitz
Jegersdorf
Czaudirz
Lobestein
TROPPA.
Herldirz
Frendetal
Engelsberg
GESENCK
Bendsche
Benischaw.
Kunisberg
Gretz
Remerstad
Hause
Pautsch.
Hoff.
Wagstad
Damstad
ODER.
Parn
Eilenberg
Giebe
Sternberg
Tiscken
Nistko
Tridek
Patskow
Ostra
Oderberg
TESCHEN.
Skotzow
Bijlitz
Tablika
Kantt
Zijwietz
Bila fl.
Elsa fl.
Oder fons
Biela fl.
Saupsdorf
Iobe fl.
Oppa fl.
Olsa fl.
Stema fl.
Neiß fl.
Brudnitz fl.
Lubsch fl.
Tuteck
Tischern fl.
Ostra fl.
Vistula fl.
Sola fl.
Warta fl.
Prausna fl.
MERIDIES.
OLOMVNZ
MORAVIAE PARS
POLONIAE PARS.
OLENS
40
41
42
43
52
51
50

BRESLAW
TESSCHEN
MERIDIES
OLOMVNZ
HVNGARIA
MORAVIA
FONS ODERAE
MERIDIES
SEPTENTRIO
TESCHE
TROPPA
RATIBOR
NEISSE
MONSTERBERG
GROTKA
OPPELEN
BRICK
BRESLAW
PETERKAW
POLONIA
CRAKAW
LIGNITZ
ORTVS
BREGA
SCHRODA
SEPTENTRIO
MONSTERBERG
OL
SA
In der
Baumannischen Erben Druckerey
Druckts
Johann Günther Rörer/Factor.
Anno 1685.

HELWIGOVA MAPA SLEZSKA

Helwigova mapa je první původní samostatnou mapou Slezska, kterou vydal v roce 1561 učenec a pedagog magistr MARTIN HELWIG (1516–1574). Po třech letech práce byla mapa vyřezána do dvanácti tiskových desek. Všechny pravděpodobně vyřezal H. Kron a mapu vytiskl Johann Creutzig v Nise. Významná mapa se dočkala celkem čtrnácti vydání. Po dlouhou dobu byla jedinou mapou svého druhu zobrazující toto území, mnohokrát byla publikována v atlasech a stala se vzorem pro řadu odvozenin. Původní originál se nedochoval, kopií Helwigovy mapy je několik, mezi nejvýznamnější patří kopie Orteliova, de Jodeho a Mercatorova. Mapa zachycuje celé Slezsko a Kladsko, větší část Dolní a Horní Lužice, Polska, Uher, Moravy a Čech. Má jižní orientaci, rozměry 81,6 × 66,9 cm a její přibližné měřítko je 1 : 550 000. V prostoru mapy jsou tři kartuše, v jedné z nich je umístěn kompas. Prostor kolem mapové kresby dotváří dva velké bohatě zdobené erby. V pravém horním rohu je to český lev, v levém dolním polská orlice. Mapa je bohatě kolorovaná. Lesy jsou vybarveny zelenou barvou, řeky modrou a horstva jsou v hnědých a zelených odstínech. Sídla jsou zvýrazněna červenou a žlutou barvou. Vlastní mapa obsahuje reliéf, vodstvo, sídla, porosty a popis. Pro znázornění reliéfu byla použita kopečková metoda. Pás hor je dominantním prvkem mapy a zahrnuje kromě Krkonoš (*Risenberg*) celé sudetské pohoří přes Stolové a Orlické hory až k Jeseníkům (*GESENCK*). Výslednou plasticitu reliéfu dotváří vykreslení stínů na jihozápadních svazích. Zvláštností spojenou s reliéfem je kresba Krakonoše (*Rübenczal*) nedaleko zřetelně zvýrazněné Sněžky. Je vyobrazen jako vzpřímená bytost s parožím, připomínající nejvíce na zadních nohách stojícího jelena, třímajícího v předních končetinách silnou hůl. Sídla na mapě jsou rozdělena do čtyř skupin: *Stadt* – město, *Closter* – klášter, *Schlos* – zámek a *Dorf* – vesnice. Helwig pro jejich rozlišení sestavil mapovou legendu tvořenou čtyřmi grafickými symboly a k nim zprava připojenými jednoslovnými vysvětlivkami v německém jazyce. Názvy sídel jsou zpravidla německé. Celkem je v mapě 327 sídel. Z toho je 254 měst, 17 klášterů, 29 zámků a 27 vesnic. V popisovaném regionu tak snadno lokalizujeme např. Hlucholazy (*Chegehals*), Opolí (*OPPELEN*) nebo Brzeg (*BRICK*). Mapa je také zajímavá z hlediska ochrany autorských práv. Helwig si při audienci na Pražském hradě v roce 1561 vymohl u císaře Ferdinanda Habsburského nejen imprimatur (povolení k tisku), ale také opatření, které zajišťovalo konfiskaci nelegálních kopií a také pokutu ve výši deseti hřiven zlata. Tato pokuta byla pak rovnoměrně rozdělena mezi autora a panovníka. Helwigova mapa patří mezi nejkrásnější kartografické památky věnované zemím Slezska.

MAPA ŚLĄSKA HELWIGA

Mapa Helwiga jest pierwszą oryginalną samodzielną mapą Śląska, którą wydał w 1561 roku badacz i pedagog magister MARTIN HELWIG (1516 – 1574). Po trzech latach pracy mapa została wyryta na 12 płytach drukarskich. Wszystkie prawdopodobnie wyciął H. Kron, a mapę wydrukował Johann Creutzig w Nysie. Ta ważna mapa doczekała się w sumie czternastu wydań. Przez długi czas była to jedyna mapa swego rodzaju, przedstawiająca ten obszar, wielokrotnie była publikowana w atlasach i stała się wzorem dla wielu pochodnych map. Nie zachował się jej oryginał, istnieje natomiast kilka kopii mapy Helwiga, z których najbardziej znaczącymi są kopie Orteliusa, de Jodego i Mercatora. Mapa przedstawia cały Śląsk i Ziemię Kłodzką, większą część Dolnych i Górnych Łużyc, Polski, Węgier, Moraw i Czech. Ma orientację południową, wymiary 81,6x66,9 cm, a jej przybliżona skala to 1 : 550 000. Na mapie są umieszczone trzy kartusze, w jednym z nich znajduje się kompas. Przestrzeń wokół mapy dopełniają dwa wielkie bogato zdobione herby. W prawym górnym rogu znajduje się czeski lew, w lewym dolnym polski orzeł. Mapa ma bogatą kolorystykę. Lasy mają kolor zielony, rzeki są niebieskie, a góry są w odcieniach brązu i zieleni. Osady są zaznaczone kolorem czerwonym i żółtym. Sama mapa obejmuje rzeźbę terenu, wody, osady, roślinność i opis. Do przedstawienia rzeźby terenu zastosowano metodę kopczykową. Pas gór jest dominującą częścią mapy i obejmuje oprócz Karkonoszy (*Risenberg*), całe pasmo Sudetów przez Góry Stołowe i Orlickie aż po Jesioniki (*GESENCK*). Powstałą w ten sposób plastyczność rzeźby terenu uzupełniają cienie na południowo-zachodnich zboczach. Osobliwością związaną z rzeźbą terenu jest rysunek ducha gór – Karkonosza (*Rübenczal*) w pobliżu wyraźnie zaznaczonej Śnieżki. Przedstawiany jest jako wyprostowana istota z porożem, przypominająca jelenia stojącego na tylnych nogach, trzymającego w przednich kończynach gruby kij. Sieć osadnicza na mapie podzielona jest na cztery grupy: *Stadt* – miasto, *Closter* – klasztor, *Schlos* – zamek i *Dorf* – wieś. Helwig w celu ich rozróżnienia zaprojektował legendę mapy składającą się z czterech symboli graficznych i dołączonych do nich jednowyrazowych wyjaśnień w języku niemieckim. Nazwy miejscowości są z reguły po niemiecku. Łącznie na mapie jest zaznaczonych 327 miejscowości. W tym są 254 miasta, 17 klasztorów, 29 zamków i 27 wsi. W opisywanym regionie z łatwością odnajdziemy np. Głuchołazy (*Chegehals*), Opole (*OPPELEN*) czy Brzeg (*BRICK*). Mapa jest również interesująca z punktu widzenia ochrony praw autorskich. Helwig ponadto podczas audiencji na Zamku Praskim u cesarza Ferdynanda I Habsburga nie tylko uzyskał imprimatur (zgodę na druk), ale także ochronę, która zapewniała konfiskatę nielegalnych kopii oraz nałożenie kary w wysokości dziesięciu grzywien złota. Kara ta była następnie dzielona równo między autora i suwerena. Mapa Helwiga należy do najpiękniejszych zabytków kartograficznych poświęconych ziemiom śląskim.

ORTELIOVA MAPA SLEZSKA

ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598): Mapa Slezska. Tato varianta v bohatě prokresleném rámu se poprvé objevila v Orteliově atlasu *Theatrum Orbis Terrarum* (Divadlo světa) v roce 1595, vycházela až do roku 1612 a celkem bylo z této měděné desky pořízeno 3150 kopií. Jeseníky popsány *GESENCK*. Kolorovaná mědirytina, 50 × 34 cm. Antverpy, 1602. Krásná a sběratelsky velmi vyhledávaná mapa!

MAPA ŚLĄSKA ORTELIUSA

ABRAHAM ORTELIUS (1527–1598): Mapa Śląska. Ta wersja pojawiła się po raz pierwszy z bogatym obramowaniem w atlasie Orteliusa *Theatrum Orbis Terrarum* (Teatr Świata) w 1595 roku, była publikowana aż do 1612 roku, a z tej miedzianej płyty wykonano łącznie 3 150 kopii. Jesioniki są na niej opisane jako *GESENCK*. Kolorowany miedzioryt, 50 × 34 cm. Antwerpia, 1602 r. Piękna mapa, poszukiwana przez kolekcjonerów!

THEODORE DANCKERTS starší (1640–1690). Jižní okolí města Nisy (*Neissa*) na mapě českých zemí. Amsterodam, 1700.

TEODOR DANCKERTS starszy (1640–1690). Południowe okolice miasta Nysa (*Neissa*) na mapie ziem czeskich. Amsterdam, 1700 r.

Opole (*OPPELEN*) na mapě Slezska norimberského nakladatele JOHANNA BAPTISTY HOMANNA (1664–1724).

Opole (*OPPELEN*) na mapie Śląska norymberskiego wydawcy JOHANNA BAPTISTA HOMANNA (1664–1724).

SEPTEMTRIO.
Oppida
Monasteria
Arces
Pagos
notat.
POL:
ONI:
AE
PARS.
ORIENS.
MORA
VIAE
PARS.
MERIDIES.
Cum privilegio decennali.
Scala milliariorum.
3
6
9
12
40
41
42
43
52
51
50
Warta flu.
Prussia flu.
Pisern
Kosten
Storchens
Krobia
Kobelin
Kosmin
Krutoschin
Sulomiritz
Punitz
Gorka
Sowin
Iutroschin
Sduni
Freihan
Kalis
Olobock
Syratz
Brabow
Odelno
Miclstad
Sarnowa
Hernstad
Sulow
Mielitz
Tracheberg
Wintzig
Stroppen
Bartsch flu.
Goscz
Schildperg
Kobelqura
Kampno
Werstad
Welon
Kreidel
Küberg
Trauſnitz
Trebnitz
Meßbors
Festenberg
Bralin
Buntzel
Beraun
Reichtal
Prauska
PETERKAW
Auris
Nymka
Weide
Hundsfeld
Veida flu.
Bernstadt
Wartenberg
SMORGA, Prima Silesiorum schola. 966.
Pitern
Landsberg
Krepitz
Klobotzko
Neumargt
Lißa
BRESLAW
Namslaw
Kontstad
Creitzberg
Rosenberg
Schalka
Ola flu.
Gelz
Ritschen
Ketzerdorf
Stobra flu.
Brinnitz flu.
Kant
Donisla
Wangern
OLAW
Kobio
Lublinecz
Czenstochaw
Olstijn
Zatkij
Waldowitz
Schwerlinetz
Krumlau
Zobten
Gorka
Strelen
Klin
BRIGK.
Schergasse
Popelaw
Blomitz flu.
Malpenew flu.
Kolischen
Schiglen
Czarnowas
Nackel
Chmelnitz
Strelitz
Tarnowitz
Lewijn
Waren
GROTKA
OPPELEN
S. Georgenberg
Tostle
Kladnitz flu.
Peiskretchem
Nymtsch
Heinrichau
MONS'ERBERG.
Falckhenberg
Krapitz
Odera flu.
Beutten
Benschin
Seiewur
Tepliwoda
Franckenstein
Wartta
Camentz
Ottmanſaw
NEISSE
Fridland
Steina
Zulch
Oyest
Gleibitz
Sosnicowitz
Czeletz
Ilkusch
GOLTZ
Neideck
Reichstein
Partscha
Iohansberg
Teida
Czegenhal
Leschnitz
Pilhowitz
Milowit
Schlaka
Landeck
Fridberg
Habelschwer
Kaldestein
Czuckmatel
Neustetle
Holtzeplotz
Gloga
Kosla
Kostental
Rauden
Liebeneck
Mikolay
Kosiglowa
Schedlitz
Mittwalde
Iohanstal
Grebnick
Lubschutz
RATIBOR
Mislowitz
Berauer
Dlugoschin
Nouagura
Lipowitz
Hernstad
Fulstein
Paurwitz
Katscor
Kranowitz
Lasla
Sora
Kran
Sathor
Vistula flu.
CRAKAW
Oppa flu.
Jegersdorf
Czandtitz
Frenstein
Struniè
Pleßa
Oßwentzin
GESENCK
Frendetal
Herldtitz
TROPPA
Hulschin
Engelsberg
Bendsche
Benischaw
Kionsberg
Gretz
Oderberg
TESCHEN
Skotzoro
Bila flu.
Kantt
Kemerstad
Mora flu.
Pautsch
Wagstad
Iulneck
Ostra
Bijlitz
Hause
Hoff
Patskow
Oster flu.
Elsa flu.
Vistula fons
Soln flu.
Zywietz
Damstad
ODER
Parn
Olsna fons
Tischein flu.
Nistke
Frideck
Jablunka
Eilenberg
Giebe
Titschein
Sternberg
OLOMVNZ

LIDLOVA MAPA SLEZSKA

Rakouský soukromý nakladatel a vydavatel map a plánů vojenských operací JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771) vydal ve Vídni roku 1745 podrobnou mapu Slezska, kterou zkonstruoval na základě Wielandových měření. Severní část mapy je bohatě zdobená alegorickými postavami, amorety nesoucími znak Slezska, pohledem do obydlené krajiny, motivy lovu, kompasovou růžicí a měřítkem v německých, slezských a českých mílích. Ukazuje následující slezská knížectví: Hlohovské, Zaháňské, Volovské, Lehnické, Olešnické a některá slezská panství.

MAPA ŚLĄSKA LIDLA

Prywatny austriacki księgarz i wydawca map i planów operacji wojskowych JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771) opublikował w 1745 roku w Wiedniu szczegółową mapę Śląska, którą opracował na podstawie pomiarów Wielanda. Północna część mapy jest bogato zdobiona postaciami alegorycznymi, amorkami niosącymi herb Śląska, widokiem zamieszkałej krainy, motywami myśliwskimi, różą kompasową oraz skalą w milach niemieckich, śląskich i czeskich. Przedstawia następujące księstwa śląskie: Głogowskie, Żagańskie, Wołowskie, Legnickie, Oleśnickie i niektóre śląskie majątki.

LIDLOVA MAPA SLEZSKA – POKRAČOVÁNÍ

Jižní část mapy je ozdobena parergem s pohledem na město s větrným mlýnem, amorety a zříceninou hradu. Podrobné vysvětlivky mají čtrnáct znaků, z toho pro sídla deset. Mapa obsahuje cestní síť, zakresleny jsou lesní porosty, terén je pouze naznačen šrafami uspořádanými do pásů s kopečky. V mapě nalezneme zbývající slezská knížectví: Javorské, Svídnické, Břežské, Minstrberské, Niské, Opolské, Krnovské, Opavské, Ratibořské, Těšínské a některá slezská panství – například Pštinské (*DYNASTIA PLESNENSIS*) a nakonec Kladsko. Podrobná mapa ukazuje osady, které zanikly po roce 1945 odsunem německy mluvícího obyvatelstva – v okolí Jánského Vrchu (*Johansberg*) a Javorníku (*Jauernig*) například Růženec (*Rosenkrantz*) ležící u staré kupecké stezky protínající Rychlebské hory nebo nedalo Žulové (*Friedberg*) to byly osady Kamenná (*Steingrund*) a nakonec Hraničná (*Grantzgrund*) prostírající se v údolí Studeného potoka na severní straně hory Špičák (*Spitzberg*) v Rychlebských horách. Měřítko mapy je 1 : 410 000. Kolorovaná mědirytina. Vídeň, 1745.

MAPA ŚLĄSKA LIDLA – KONTYNUACJA

Południowa część mapy jest ozdobiona parergą z widokiem na miasto, z wiatrakiem, amorkami i ruinami zamku. Szczegółowa legenda obejmuje czternaście symboli, w tym 10 dotyczy miejscowości. Mapa zawiera sieć dróg, oznaczone są lasy, teren jest zaznaczony tylko przez kreskowanie ułożone w pasy z kopczykami. Na mapie zaznaczono pozostałe księstwa śląskie: Jaworskie, Świdnickie, Brzeskie, Ziębickie, Nyskie, Opolskie, Karniowskie, Opawskie, Raciborskie, Cieszyńskie i niektóre ziemie śląskie – np. Pszczyńską (*DYNASTIA PLESNENSIS*) i oczywiście Kłodzką. Na szczegółowej mapie zaznaczono miejscowości, które przestały istnieć po 1945 roku w wyniku wysiedlenia ludności niemieckojęzycznej – w okolicach Jánskiego Vrchu (*Johansberg*) i Javorníka (*Jauernig*), np. Růženec (*Rosenkrantz*), położony przy starej drodze kupieckiej przecinającej Góry Złote lub niedaleko Žulovej (*Friedberg*) – osady Kamenná (*Steingrund*) i Hraničná (*Grantzgrund*) w dolinie Studenego potoku po północnej stronie góry Špičák (*Spitzberg*) w Górach Złotych. Skala mapy to 1 : 410 000. Kolorowany miedzioryt. Wiedeń, 1745 r.

COVENSOVA A MORTIEROVA MAPA SLEZSKA

JEAN COVENS (1697–1774), CORNELIS MORTIER (1699–1783) vydali v Amsterodamu dvoulistovou mědirytinovou kolorovanou mapu Slezska inspirovanou Wielandovým měřením a vyrytou geniálním rytcem Condetem. Severní list – kolorovaná mědirytina z roku 1748 – je ukázkovou prací konce éry zlatého věku holandské kartografie. Mapa je mimořádně zdobná, podrobná, a přitom velmi přehledná. Severní část mapy je bohatě zdobená alegorickými postavami, amorety nesoucími znak Slezska, vhledem do obydlené krajiny, motivy lovu, kompasovou růžicí a měřítkem v německých, slezských a českých mílích zdobeným rokokovou kartuší. Ukazuje následující slezská knížectví: Hlohovské, Zaháňské, Volovské, Lehnické, Olešnické a některá slezská panství.

MAPA ŚLĄSKA COVENSA I MORTIERA

JEAN COVENS (1697–1774), CORNELIS MORTIER (1699–1783) opublikowali w Amsterdamie dwustronicową, miedziorytniczą, kolorową mapę Śląska, inspirowaną pomiarami Wielanda i wykonaną przez genialnego rytownika Condeta. Arkusz północny – kolorowany miedzioryt z 1748 roku – jest przykładem dzieła z końca złotego wieku kartografii holenderskiej. Mapa jest niezwykle ozdobna, szczegółowa, a jednocześnie bardzo czytelna. Północna część mapy jest bogato zdobiona postaciami alegorycznymi, amorkami niosącymi herb Śląska, widokiem zamieszkałej krainy, motywami myśliwskimi, różą kompasową oraz skalą w milach niemieckich, śląskich i czeskich w zdobnym rokokowym kartuszu. Przedstawia następujące księstwa śląskie: Głogowskie, Żagańskie, Wołowskie, Legnickie, Oleśnickie i niektóre śląskie majątki.

NOVISSIMUM SILESIÆ THEATRUM
id est
EXACTISSIMUS SUPERIORIS et INFERIORIS SILESIÆ
COMITATUS GLACENSIS,
et confinium regionum schematismus, in quo non solum singulæ amplissimi hujus Ducatus Provinciæ, Principatus, Dynastiæ, Districtus, Territoria, verum etiam singulæ civitates, oppida, arces, pagi, Stationes, et viæ veredariæ, Montes, Sylvæ, Lacus, Flumina, etc. ex orginalibus et probatissimis topographiis deprompta, ac necessariis milliarium scalis et accuratâ singularum ditionum partitione ornata exhibentur.
AMSTELODAMI
apud CÓVENS & MORTIER.

NIÆ PARS

Milliaria Germanica VI quorum 15 in uno Gradu Latitudinis pedum Rhen. 23628.

Milliaria Silesiaca VI ejus generis quæ habent 11250. Ulnas Siles: vel 1500. Portic.

Milliaria Bohemica quorum 12 ferè unum Gradum Latitudinis efficiunt.

LE DU DUCHÉ DE SILESIE.

MATTHÄUS MERIAN (1593–1650): Pomezí Čech, Moravy a Slezska na mapě Slezska. Mědirytina. Frankfurt nad Mohanem, 1640.

MATTHÄUS MERIAN (1593–1650): Pogranicze Czech, Moraw i Śląska na mapie Śląska. Miedzioryt. Frankfurt nad Menem, 1640 r.

CORNELIS MORTIER (1699–1783): Město Břeh (*BRIEG*) na mapě Slezska. Kolorovaná mědirytina. Amsterodam, 1744.

CORNELIS MORTIER (1699–1783): miasto Brzeg (*BRIEG*) na mapie Śląska. Kolorowany miedzioryt. Amsterdam, 1744 r.

COVENSOVA A MORTIEROVA MAPA SLEZSKA – POKRAČOVÁNÍ

Jak již bylo řečeno, JEAN COVENS (1697–1774) a CORNELIS MORTIER (1699–1783) vydali v Amsterodamu dvoulistovou mědirytinovou kolorovanou mapu Slezska inspirovanou Wielandovým měřením a vyrytou geniálním rytcem Condetem. Jižní list mapy Slezska zasahuje jihozápadním okrajem také na území nejsevernější části dnešního Olomouckého kraje. V mapě tak lokalizujeme Javorník (*Jauernig*) ležící v tehdejším Nisku (*PRINCIPAT NISSENSIS*) i s okolními vesnicemi – Bílým Potokem (*Weisbach*), Fořtem (*Forst*), Travnou (*Krautenwalde*) a Uhelnou (*Sorgsdorf*). Na území dnešního Polska je identifikace obcí pojmenovaných německy velmi problematická, i tak například v okolí města Kędzierzyn-Koźle (*KOSEL*, *Kaderzin*) lokalizujeme v levém příbřeží Odry (*Oder Flu*) malé vesnice a osady Większyce (*Wiekschutz*), Komorno (*Comorno*) nebo Bytków (*Pickau*).

MAPA ŚLĄSKA COVENSA I MORTIERA – KONTYNUACJA

Jak już powiedzieliśmy, JEAN COVENS (1697–1774) i CORNELIS MORTIER (1699–1783) opublikowali w Amsterdamie dwustronicową miedziorytniczą kolorową mapę Śląska, inspirowaną pomiarami Wielanda i wykonaną przez genialnego rytownika Condeta. Południowy arkusz mapy Śląska zachodzi swoim południowo-zachodnim krańcem także na najbardziej na północ wysuniętą część dzisiejszego Kraju Ołomunieckiego. Na mapie zaznaczono zatem Javorník (*Jauernig*) położony w dawnym Księstwie Nyskim (*PRINCIPAT NISSENSIS*) wraz z okolicznymi wsiami – Bílý Potok (*Weisbach*), Fořt (*Forst*), Travna (*Krautenwalde*) i Uhelna (*Sorgsdorf*). Na terenie dzisiejszej Polski identyfikacja miejscowości z niemieckimi nazwami jest bardzo problematyczna, ale mimo to np. w okolicach miasta Kędzierzyn-Koźle (*KOSEL, Kaderzin*) możemy zlokalizować małe wsie i osady leżące na lewym brzegu Odry (*Oder Flu*), takie jak Większyce (*Wiekschutz*), Komorno (*Comorno*) czy Bytków (*Pickau*).

DU DUCHE DE SILESIE.

EXPLICATIO
Abbreviaturarum hic occurentium

Ob. et O. Significat	Superius	Ober
Nid. et N. Signif.	Inferius	Nider
Gr. et G. Signif.	Magnum	Groſs
Kl. et K. Signif.	Parvum	Klein
Pohl. Sig.	Polonicum	Pohlnisch
T. Sig.	Germanicum	Teutsch
Fl. Sig.	Fluvium	Fluſs
M.	Montem	Berg

PRINCIPATUS OPPOLIENSIS
PRINCIPATUS RATIBORIENSIS
PRINCIPATUS TESCHINENSIS
HUNGARIÆ PARS

JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771): Okolí Krnova (*KARNOW*, *JEGERSDORF*) na poštovní mapě Slezska a Moravy. Vídeň, 1740.

JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771): Okolice Krnova (*KARNOW*, *JEGERSDORF*) na mapie pocztowej Śląska i Moraw. Wiedeń, 1740 r.

GEORGE LOUIS LE ROUGE (1707–1779): Okolí Grotkówa (*Grotkau*) na mapě Slezska vydané v Paříži v roce 1757.

GEORGE LOUIS LE ROUGE (1707–1779): Okolice Grodkowa (*Grotkau*) na mapie Śląska wydanej w Paryżu w 1757 r.

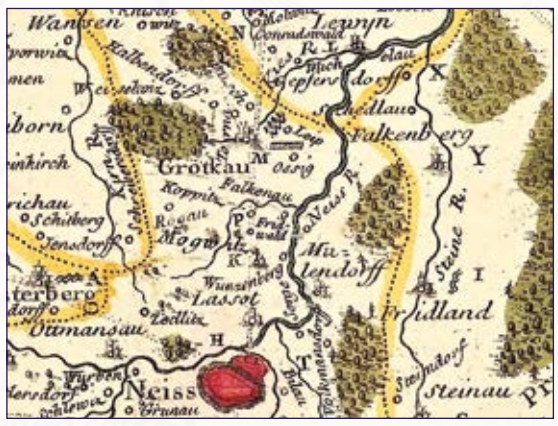

NOTTE
Rien ne prouve mieux les progrès de la Géographie que la Silésie en 16. Feuilles que les Etats firent lever en 1744 et dont voicy la réduct.n en 2 feuilles Contenant basse et haute Silésie
Il n'a pas été possible d'y mettre tout le détail que contient l'Original on à cru devoir supprimer le moins intéressant pour éviter la Confusion
La G.de Silésie est aussi estimable que la Boheme de Muller en 25 petittes feuilles dont j'ay doné l'Exate coppie en 9. Gr.des feuilles
La Moravie en 8. feuilles du même que j'ay réduit en une et de la même espèce que la Hollande de Ficher en 20. feu.les que j'ay doné en 12. feu.les avec augmentat.on et la Flandre de Frix en 24. feu.les que j'ay réduit en Six.
LA BASSE SILE
La Ville de B
La Principauté de
Breslau
Contient les Cercles de
Neumark et de Namslau
Ces Rivières sont
Brieg Ohlau
Brieg
Strehlen Nimptsch Creuzburg
Pitschen
Gros Glogau
Glogau
Freystadt Guhrau
Sprottau Grunberg
Schwibus en
OBSERVATION.
Les 16. feuilles de la Silesie ne sont pas sur la même Echelle on ne sauroit les Assembler.
BRANDBOURG
CERCLE DE STERNBERG
PRINCIPAUTE DE CROSSEN
BASSE LUSACE
PRINCIPAUTE DE GLOGAU
PRINCIPAUTE DE LIEGNITZ
PRINCIPAUTE DE WOHLAU
HAUTE LUSACE
PRINCIPAUTE DE SAGAN
PRINCIPAUTE DE PRIBUS
PRINCIPAUTE DE SCHWIBUSEN
PRINCIPAUTE DE GRUNBERG
PRINCIPAUTE DE SPROTTAU
PRINCIPAUTE DE FRAUSTADT
PRINCIPAUTE DE BETHANI
PRINCIPAUTE DE MUHLBOCK
PRINCIPAUTE DE LORENTZDORF
PRINCIPAUTE DE PRIMKENAU
PRINCIPAUTE DE POLKWITZ
PRINCIPAUTE DE LUBEN
PRINCIPAUTE DE BRIEG
PRINCIPAUTE DE OLESNICK
PRINCIPAUTE DE OPPELN
PRINCIPAUTE DE RATIBOR
PRINCIPAUTE DE TESCHEN
PRINCIPAUTE DE NEISSE
PRINCIPAUTE DE JAGERNDORF
PRINCIPAUTE DE CORNOW
PRINCIPAUTE DE SCHWEIDNITZ
PRINCIPAUTE DE JAUER
PRINCIPAUTE DE BRAUNAU
PRINCIPAUTE DE NEUMARCKT
PRINCIPAUTE DE TROPPAU
PRINCIPAUTE DE JAGERNDORF
PRINCIPAUTE DE OPPELN
PRINCIPAUTE DE RATIBOR
PRINCIPAUTE DE TESCHEN
PRINCIPAUTE DE NEISSE
PRINCIPAUTE DE JAGERNDORF
PRINCIPAUTE DE CORNOW
PRINCIPAUTE DE SCHWEIDNITZ
PRINCIPAUTE DE JAUER
PRINCIPAUTE DE BRAUNAU
PRINCIPAUTE DE NEUMARCKT
PRINCIPAUTE DE TROPPAU
Zellin
Furstenfelt
Dam
Bernecken
Himmelstadt
LANDSBERG
CUSTRIN
SONNEBURG
Lebus
DROSSEN
Crielentzigh
Sternberg
Seeren
Schwerin
Konigswalde
FRANCKFURT
Reppen
Reitzigh
Muhlrose
Beuthnitz
Furstenberg
Neisse
CROSSEN
Bobersberg
GUBEN
Schenkendorff
Sommerfeldt
Christianstadt
GASSEN
Forst
Triebel
SORAU
SAGAN
Gros Sarchen
Motquar
PRIBUS
Freywald
Rotenburg
Tomersdorf
Nider Biele
Pentzig
Zodell
Lissa
Lungenau
Schutzenhayn
Hochkirch
Ober Biele
Kiewalde
Ottendorf
Henersdorf
Grodtzberg
Grodtz
Melaune
Cunersdorff
Arnsdorf
Ludwigsdorf
Soran
Grunau
Sprottau
Primkenau
Saabor
Wartenberg
Schlawa
FRAUSTADT
Liffa
Punitz
Bojanowa
Kobenau
Hohenstadt
Unruhstadt
Zullichau
Muhlbock
Schwibusen
Lichenau
Bretz
Rogsen
Gr. Damer
Kl. Damer
Kunchten
Kosschmin
Braunendorff
Kleinen
Lorentzdorf
Saabitz
Lindhart
Fauppe
Muchrwitz
Richen
Buchwalde
Kraftadt
Kl. Radlitz
Bielowitz
Morgenroth
Jurisch
Wohlau
Klenan
Kl. Leubus
Gr. Leubus
Kl. Krichen
Luben
Allstadt
Kl. Kotzenau
Gros Kotzenau
Krelkau
Sprottau
Grunberg
Freystadt
Guhrau
Glogau
Schwibusen
Kl. Kotzenau
Gros Kotzenau
Krelkau

BASSE
SILESIE
Reduitte en deux Feuilles sur celle de 10
Faittes sur les lieux.
Par Wieland et Schubarth.
A PARIS
Chez le S.r Le Rouge Ing.r Geographe du Roy
Ruë des grands Augustins

Merklasova mapa Moravy a Slezska s prvně užitým slovem Praděd z Malého příručního Atlasu vydaném v Praze v roce 1837.

Mapa Moraw i Śląska Merklasa z po raz pierwszy użytym słowem Pradziad (Praděd) z Małego podręcznego atlasu wydanego w Pradze w 1837 r.

Kamieniec Ząbkowicki (*Kamentz*) na mapě Kladska Jonase Sculteta z roku 1625.

Kamieniec Ząbkowicki (*Kamentz*) na mapie Ziemi Kłodzkiej Jonasa Sculteta z 1625 r.

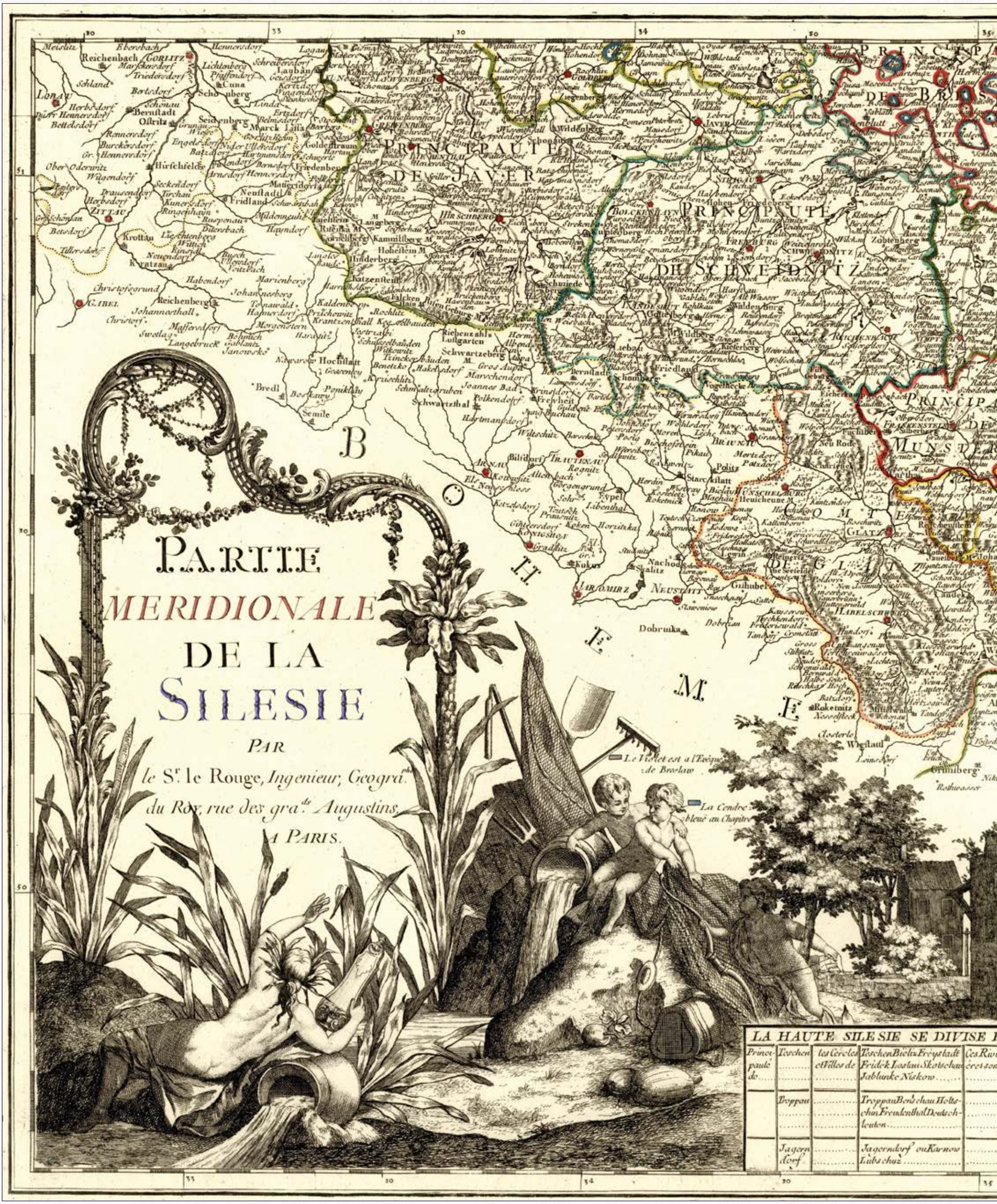

LE ROUGEHO MAPA SLEZSKA – POKRAČOVÁNÍ

Jižní list LE ROUGEHO mapy Slezska (1722–1779) svou jihozápadní částí zasahuje na území Olomouckého kraje. Ukazuje například Vidnavsko ležící původně také v Nisku (*PRINCIPAUTÉ DE NEYSS*). Územím procházela významná obchodní stezka směřující do Polska, samotná Vidnava (*WEYDENAU*) se po rozdělení Slezska v roce 1742 ocitla na pruské hranici a stala se významnou celní stanicí. Také v tomto případě je na území dnešního Polska identifikace obcí pojmenovaných německy velmi problematická. Na řece Malá Pěna (*Malpana R.*), pravostranném přítoku Odry, protékající lesnatou krajinou východně od Opolí (*OPPELN*), byla v letech 1933–1939 postavena přehrada Jazioro Turawskie (v mapě je patrný někdejší velký rybník). Za tímto účelem byly zlikvidovány vesnice Zamoście, Krzyślina (v mapě nejsou zachyceny) a jejich obyvatelé byli přestěhováni do Ligoty Turawské (*Elgoth*).

MAPA ŚLĄSKA LE ROGUE'A – KONTYNUACJA

Południowy arkusz mapy Śląska LE ROUGE'A (1722–1779) swoją południowo-zachodnią częścią sięga na terytorium Kraju Ołomunieckiego. Widać na nim na przykład okolice Vidnavy, która pierwotnie należała do Księstwa Nyskiego (*PRINCIPAUTÉ DE NEYSS*). Przez te tereny przebiegał ważny szlak handlowy do Polski, a sama Vidnava (*WEYDENAU*) po podziale Śląska w 1742 roku znalazła się na granicy z Prusami i stała się ważną stacją celną. Również w tym przypadku identyfikacja miejscowości o niemieckiej nazwie na terenie dzisiejszej Polski jest bardzo problematyczna. Na rzece Mała Panew (*Malpana R.*), prawobrzeżnym dopływie Odry, płynącej przez zalesiony krajobraz na wschód od Opola (*OPPELN*), w latach 1933–1939 wybudowano zaporę Jezioro Turawskie (na mapie zaznaczono istniejący tu niegdyś duży staw). W tym celu zlikwidowano wsie: Zamoście, Krzyślina (nie ma ich na mapie) a ich mieszkańców przeniesiono do Ligoty Turawskiej (*Elgoth*).

Výřez z mapy josefského mapování ukazuje oblast mezi Pradědem (*Alt Vater Berg*) a Karlovou Studánkou. Nad vodopády Bílé Opavy (*Hoche Fall*) je vidět jedna z klauz na plavení dříví (*Holz Flöss Teich*). Sekce 35. 1780.

Wycinek z mapy józefińskiego mapowania pokazuje obszar między Pradziadem (*Alt Vater Berg*) a Karlovą Studánką. Nad wodospadem Białej Opawy (*Hoche Fall*) można zobaczyć jedną z drewnianych klauz (budowli piętrzących wodę) do spławiania drewna (*Holz Flöss Teich*). Sekcja 35. 1780 r.

Zlaté Hory (*Zuckmantel*) s poštovní stanicí na Müllerově mapě Moravy z roku 1716.

Zlaté Hory (*Zuckmantel*) ze stacją pocztową na mapie Moraw Müllera z 1716 r.

SCENOGRAPHIA URBIUM SILESIÆ TAB. IV. das ist VORSTELUNG der Prospecte in welcher die Fürnehmsten Stædte des Fürstenthums NEISE accurat vorgestellet

ausgefertiget von Homænnischen Erben, Nürnberg 1738.

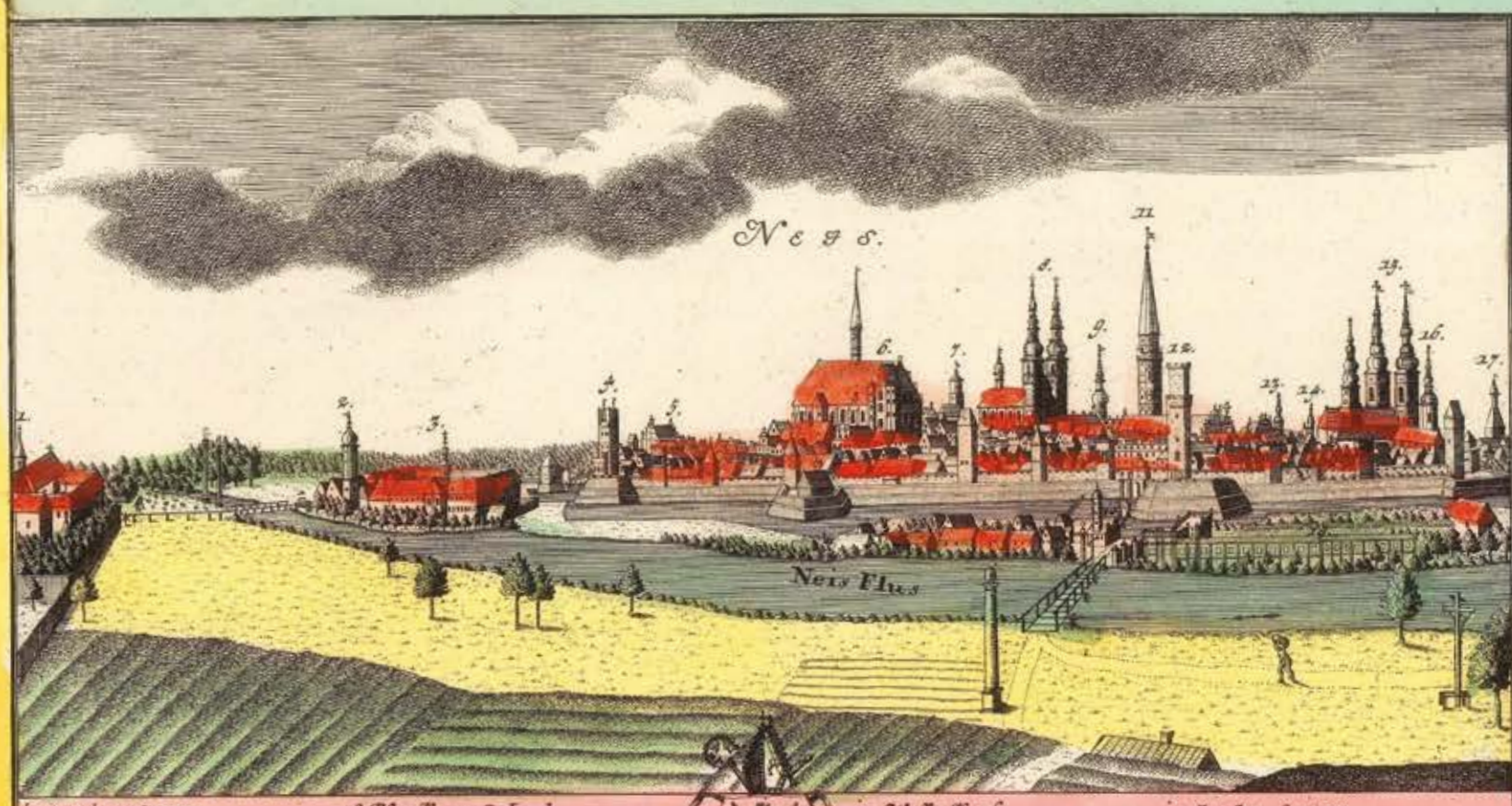

1. Capuciner Closter.
2. Das Küh. Thor.
3. Das neue Churfürstl. Spittal.
4. Breslauische Thor.
5. S. Barbara. Spittal.
6. Pfarr K. zu S. Iacob.
7. Schlos Thurn.
8. Iesuiter. Kirch.
9. Daß Collegium.
10. Wasser Kunst.
11. Rath Thurn.
12. Münstabirgsche Thor.
13. Corporis Christi.
14. Franciscaner in der Alt. Stadt.
15. Zu den Creutz
16. S. Peters Kirche
17. Begrabnus Kirch aufm Dohm.
18. Der Fürstl. Garten.

1. Alt Altmans Dorf.
2. Closter Camentz.
3. Dorf Beitzen.
4. Wartner Kirch, darin das Gnadenbild.
5.
6.
7.
8.

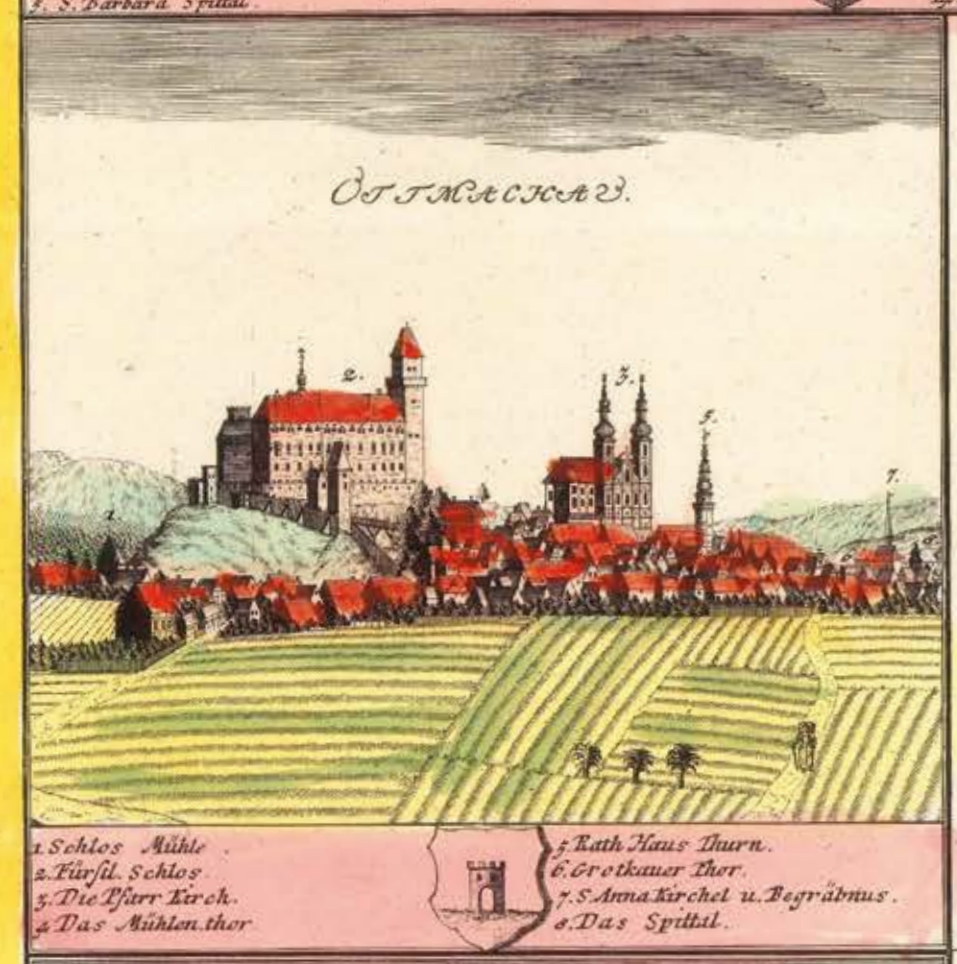

1. Schlos Mühle.
2. Fürstl. Schlos.
3. Die Pfarr Kirch.
4. Das Mühlen thor
5. Rath Haus Thurn.
6. Gretkauer Thor.
7. S. Anna Kirchel u. Begräbnus.
8. Das Spittal.

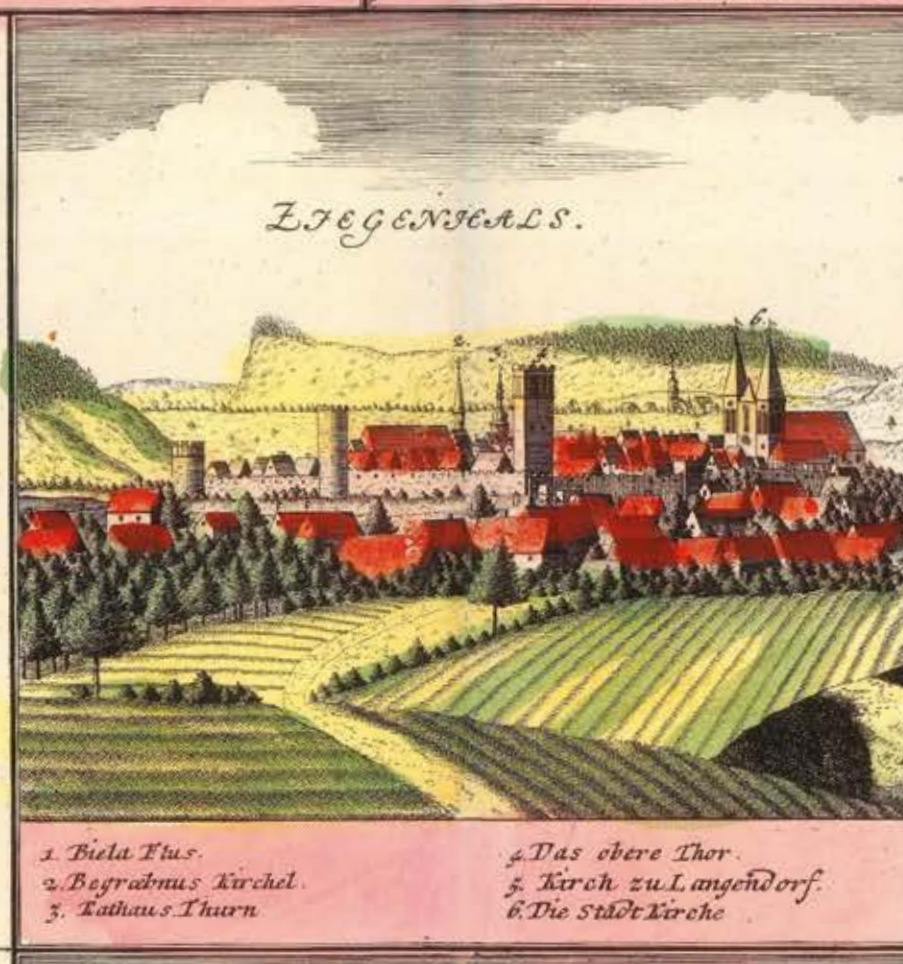

1. Biela Flus.
2. Begrabnus Kirchel.
3. Rathaus Thurn
4. Das obere Thor.
5. Kirch zu Langendorf.
6. Die Städt Kirche

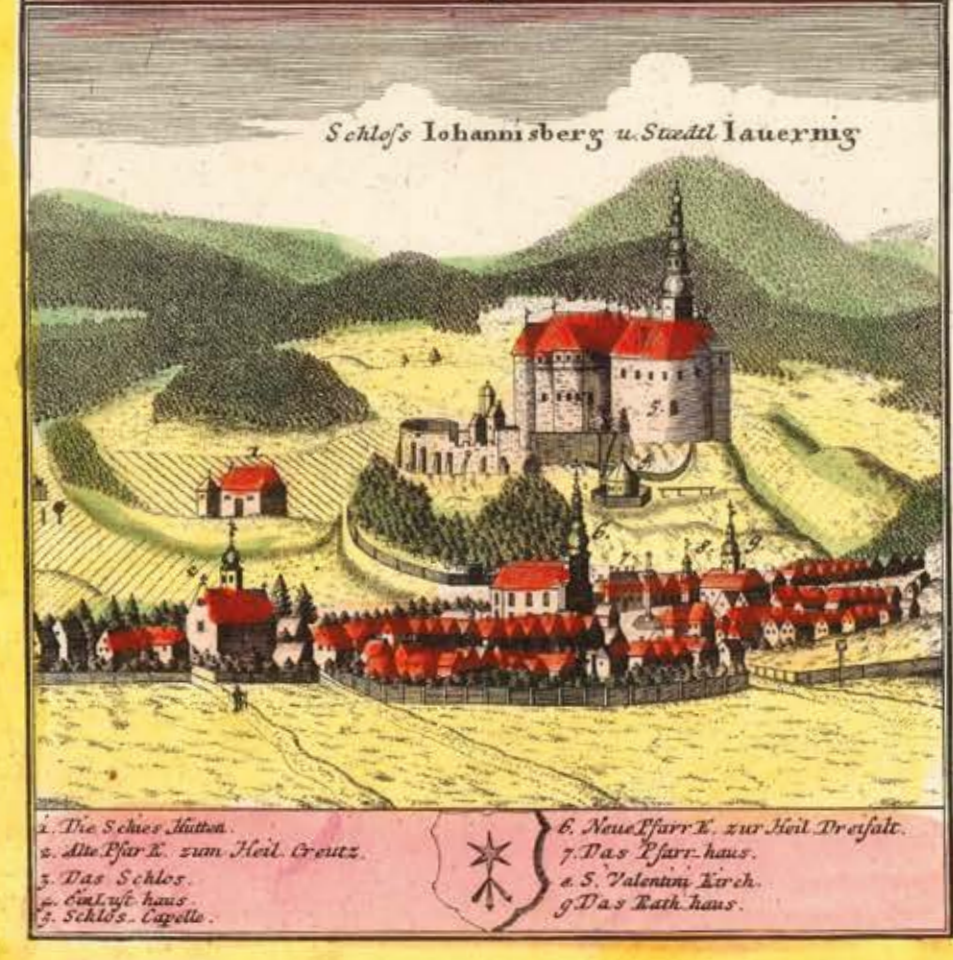

1. Die Schies Hütten.
2. Alte Pfar K. zum Heil. Creutz.
3. Das Schlos.
4. Ein Lust haus.
5. Schlos. Capelle.
6. Neue Pfarr K. zur Heil. Dreifalt.
7. Das Pfarr. haus.
8. S. Valentini Kirch.
9. Das Rath haus.

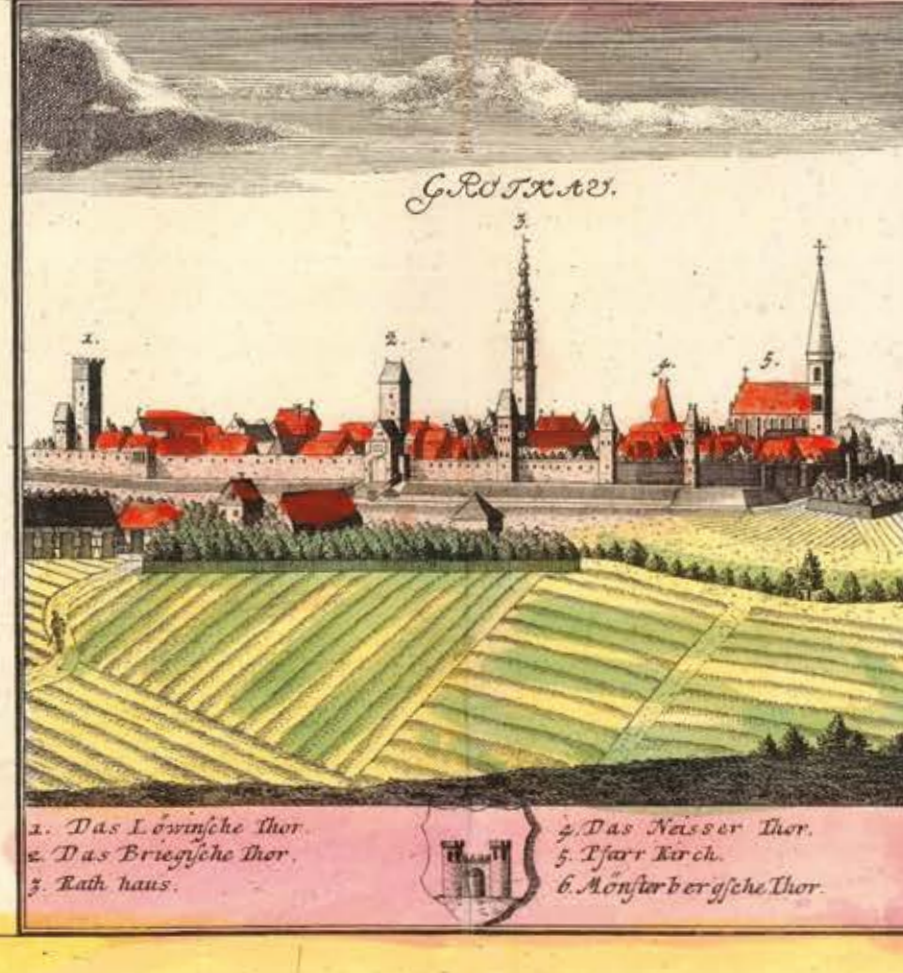

1. Das Löwische Thor.
2. Das Briegische Thor.
3. Rath haus.
4. Das Neisser Thor.
5. Pfarr Kirch.
6. Mönsterbergsche Thor.

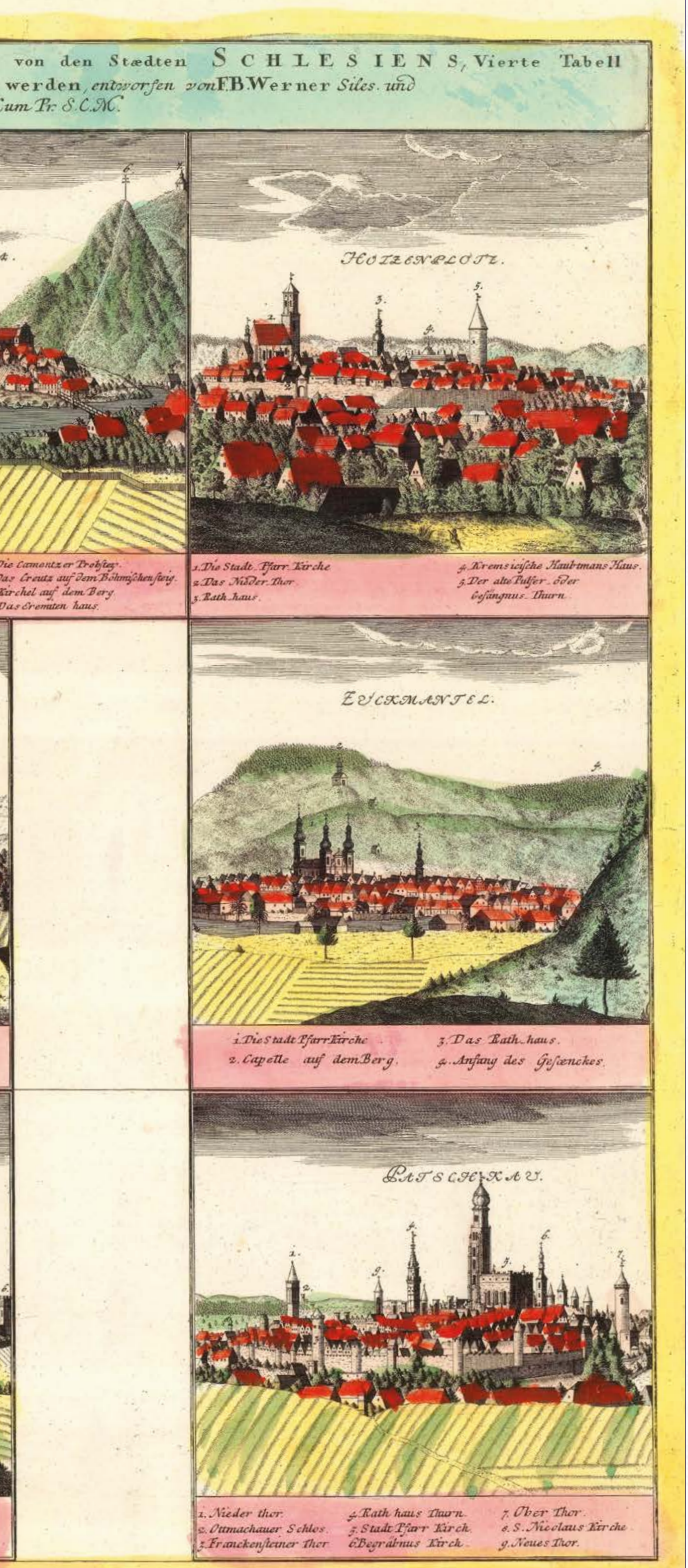

WERNEROVY VEDUTY SLEZSKÝCH MĚST

FRIEDRICH BERNHARD WERNER (1690–1776): Vynikající slezský kreslíř a kartograf je autorem dvoulistu, na kterém jsou zachyceny veduty významných měst Niského knížectví. V horní části listu tak vidíme Nisu, Wartu a Osoblahu. Pozorný čtenář si bez problémů najde i další města – Otmuchów, Zlaté Hory nebo zámek Jánský Vrch ve městě Javorník. Významné stavby jsou na jednotlivých vedutách očíslovány – např. pod číslem 6 je na obrazu Nisy zachycen kostel sv. Jakuba a Anežky, pod číslem 8 pak jezuitský kostel Nanebevzetí Panny Marie. Kolorovanou mědirytinu formátu 61 × 52 cm vydala firma HOMANNOVÝCH DĚDICŮ (1730–1813) v Norimberku roku 1738.

WEDUTY MIAST ŚLĄSKICH WERNERA

FRIEDRICH BERNHARD WERNER (1690–1776): wybitny śląski rysownik i kartograf jest autorem podwójnego arkusza przedstawiającego weduty ważnych miast Księstwa Nyskiego. W górnej części arkusza znajdują się Nysa, Bardo i Osoblaha. Uważny czytelnik bez trudu odnajdzie inne miejscowości – Otmuchów, Zlaté Hory czy zamek Jánský vrch w Javorniku. Ważne budynki są ponumerowane na poszczególnych wedutach – np. pod nr 6 na obrazie Nysy jest kościół św. Jakuba i Agnieszki, a pod nr 8 jest jezuicki kościół Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Kolorowany miedzioryt o formacie 27 × 15,1 cm został wydany przez firmę SPADKOBIERCÓW HOMANNA (1730–1813) w Norymberdze w 1738 roku.

Zaniklé obce Pavlínka (*Pavlinka*), Gotartovice (*Gothardovice*) a Hamberk (*Hamberk*) na Javornicku na mapě Moravy ALOISE VOJTĚCHA ŠEMBERY (1807–1882) z roku 1863.

Nieistniejące już wsie Pavlínka (*Pavlinka*), Gotartovice (*Gothardovice*) i Hamberk (*Hamberk*) w okolicach Javornika na mapie Moraw autorstwa ALOISA VOJTĚCHA ŠEMBERY (1807–1882) z 1863 r.

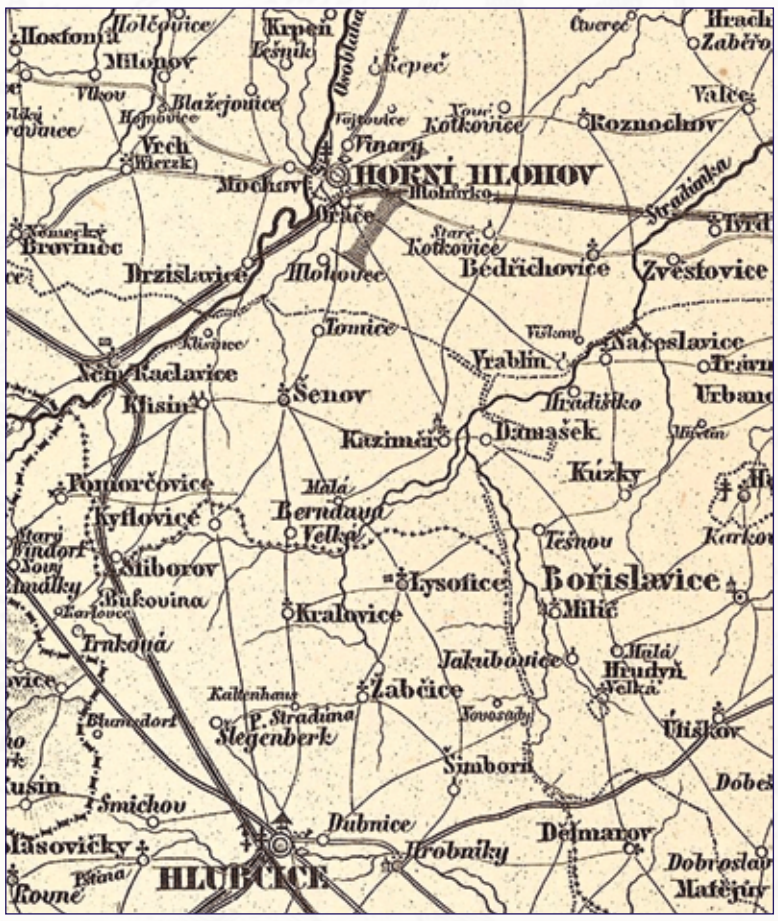

Okolí Horního Hlohova (*HORNÍ HLOHOV*) na Šemberově mapě Moravy.

Okolice Głogówka (*HORNÍ HLOHOV*) na mapie Moraw Šembera.

LIDLOVA MAPA PEVNOSTI NISA

Rakouský soukromý vydavatel map a plánů vojenských operací JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771) vydal ve Vídni roku 1758 mapu blízkého okolí Nisy (*NEYSS*) – jednoho z nejstarších slezských měst založeného již v desátém století, které bylo metropolí stejnojmenného knížectví. Během třicetileté války byla Nisa třikrát obležena, poté byla nákladně přebudována na pevnost. Pro množství barokních a gotických kostelů se jí přezdívalo „Slezský Řím". V okolí města lokalizujeme na velmi podrobné mapě i malé vesnice a osady – Niwnica (*Neuntz*), Hajduki Nyskie (*Heydan*) nebo Biala Nyska (*Bielau*). Do pravé části listu autor zařadil plán pevnosti Nisa, která je jednou z nejlépe zachovaných fortifikačních systémů ve Slezsku. Nejstarší obranné systémy vznikly v Nise již ve středověku, kdy bylo město obehnáno hradbou s věžemi. V čase novověku se město nacházelo v hranicích České koruny pod vládou Habsburků. Byl vyprojektován nový plán opevnění Johannesem Schneiderem von Lindau na žádost tehdejšího biskupa vratislavského Ondřeje Jerina. V roce 1643 byly hradby zesíleny a přebudovány podle holandské školy – s důrazem kladeným na soustavu křídlové obrany. Byly vybudovány nové objekty, zvětšen byl počet bastionů na 10 a celé město bylo obehnáno valem s vodním příkopem. Z tohoto období se dodnes zachoval bastion sv. Hedviky v Piastowské ulici, velkolepě přebudovaný a modernizovaný v pozdějších dobách. Habsburské opevnění Nisy mělo dosti vad a v roce 1741 bylo během druhého obležení dobyto pruskou armádou. Podle mírové smlouvy se stala Nisa pruským městem, položeným v bezprostřední blízkosti hranic habsburského státu. Vzhledem k její strategické poloze král Friedrich II. rozhodl učinit z města nedobytnou pevnost – strážní tábor, který měl hlídat novou slezskou provincii v úseku od Moravské brány až po Rychlebské hory. Nizozemský inženýr Cornelius von Walrawe, pod dohledem samotného krále, přebudoval fortifikace ohrazující město – tzv. Dolní opevnění. Současně bylo vybudováno Horní opevnění na druhém břehu řeky. Na obou březích řeky byly postaveny reduty – Kardinálská a Kapucínská. Horní opevnění bylo rozšířeno o obě boční křídla, takže vznikla nová samostatná citadela – Fort Prusy zároveň s pásmem opevnění, tzv. Vnitřním Jeruzalémským. Od Fortu Prusy vedl suchý příkop. Byl také vybudován druhý fort – Vodní fort (*Wasserfestung*). Tyto práce byly prováděny v letech 1742–1756. O jejich úspěšnosti svědčí fakt, že v roce 1758 se rakouskému vojsku navzdory těžkému bombardování nepodařilo pevnost dobýt. V letech 1767–1791 bylo vybudováno Jeruzalémské vnější opevnění podle projektu architektů Lefvrea a von Castillona. Zmodernizován byl také Fort Prusy – rozestavěny byly mj. minové chodby a postaveny tři fleše. V další fázi bylo postaveno tzv. Vysoké opevnění. V případě potřeby existovala dokonce možnost zatopení okolí města.

Die Legend
der Stadt und Vestung
NEYSS
Im Herzogthum Schlesien
samt denen darbey befindlichen Orthschaften
von Drey Meilen im Umcreyß.
Maßstab von zwey gemeinen Teutschen Meilen
MUNSTERBERG
NEYSS
OTMUCHAU
PATSCHKAU
WEYDENAU
ZIEGENHALS
Kloster Heinrichau
Kralkau
Ohlgut
Lobedau
Liebenau
Neuhaus
Glatz
Gostitz
Fuchswinckel
Weisbach
Johannsberg
Niederfort
Hannersdorf
Hermsdorf
Kalkait
Schwandorf
Bärtzdorf
Wiese
Naasdorf
Markersdorf
Bischofswalde
Deutsch Wette
Polnisch Wette
Preyland
Deutsch Camitz
Greysau
Ditmansdorf
Steinischdorf
Brokendorf
Oppersdorf
Buschmühl
Heydan
Mohrau
Tannenberg
Pauke
Blumenthal
Brinschwitz
Rathmansdorf
Kratzwitz
Pettersitz
Kirbach
Hanberg
Klacken
Steinbruch
Kantzendorf
Dickelsberg
Neudorffel
Holtzberg
Schönwalde
Niderhof
Altmansdorf
Wiltschgrund
Arnoldsdorf
Zuckmantel
Langendorf
Ludwigsdorf
Wakenau
Neudecken
Wiese
Langebrücke
Wiemer
Stadt Ko
Cichh
Siebenhuben
Schnellewald
Buchen
Neuwalde
Rothfest
Dumbsdorf
Klankenberg
Hüttenmühl
Girtsdorf
Steinbrich
Kalkdorf
Kalkdorferfurth
Steinkirch
Nicklasdorf
Schaubsdorf
Dreidenfurth
Kalkseifen
Henberg
Kalckstein
Grate
Sandmühl
Niederhof
Kuntzendorf
Arnsdorf
Schuberts
Grosse
Arnsdorf
Borkendorf
Kauntzendorf
Steinkirch
Kalkdorf
Dam
Grund
Stucke
Steinkirch
Wald
Kuntzendorf
Niderhof
Altmansdorf
Wiltschgrund
Arnoldsdorf
Neudecken
Wakenau
Langebrücke
Wiemer
Stadt Ko
Cichh
Siebenhuben
Schnellewald
Buchen
Neuwalde
Rothfest
Langendorf
Ludwigsdorf
Dumbsdorf
Hüttenmühl
Girtsdorf
Steinbruch
Kalkdorferfurth
Kalkdorf
Steinkirch
Nicklasdorf
Schaubsdorf
Dickelsberg
Neudorffel
Holtzberg
Schönwalde
Niderhof
Altmansdorf
Wiltschgrund
Arnoldsdorf
Zuckmantel
Kalkseifen
Dreidenfurth
Sandmühl
Henberg
Kalckstein
Grate

MAPA TWIERDZY NYSA LIDLA

Prywatny austriacki księgarz i wydawca map i planów operacji wojskowych JOHANN JAKOB LIDL (1696–1771) opublikował w Wiedniu w 1758 roku mapę okolic Nysy (NEYSS) – jednego z najstarszych śląskich miast założonego w X wieku, które było stolicą księstwa o tej samej nazwie. W czasie wojny trzydziestoletniej Nysa była trzykrotnie oblegana, po czym została kosztownie przebudowana na twierdzę. Ze względu na liczne barokowe i gotyckie kościoły miasto jest nazywane „Śląskim Rzymem". W pobliżu miasta na bardzo szczegółowej mapie możemy zlokalizować małe wsie i osady – Niwnicę (*Neuntz*), Hajduki Nyskie (*Heydan*) czy Białą Nyską (*Bielau*). W prawej części arkusza autor zamieścił plan twierdzy Nysa, która jest jednym z najlepiej zachowanych systemów fortyfikacyjnych na Śląsku.

Najstarsze systemy obronne w Nysie pochodzą z czasów średniowiecza, gdy miasto było otoczone murem z basztami. W okresie nowożytnym miasto znajdowało się w granicach Korony Czeskiej pod panowaniem Habsburgów, a nowy plan fortyfikacji został opracowany przez Johannesa Schneidera von Lindau na prośbę ówczesnego biskupa wrocławskiego Ondřeja Jerina. W 1643 roku mury zostały wzmocnione i przebudowane zgodnie z zasadami szkoły holenderskiej – z naciskiem na system obrony skrzydłowej. Powstały nowe obiekty, zwiększono liczbę bastionów do 10, a całe miasto otoczono wałem z fosą. Z tego okresu zachował się bastion św. Jadwigi przy ul. Piastowskiej, wspaniale przebudowany i zmodernizowany w późniejszych czasach. Habsburskie fortyfikacje Nysy były dość słabe i w 1741 roku zostały zdobyte przez wojska pruskie podczas drugiego oblężenia. Zgodnie z postanowieniami traktatu pokojowego Nysa stała się miastem pruskim, położonym w bezpośrednim sąsiedztwie granic państwa Habsburgów. Ze względu na swoje strategiczne położenie król Fryderyk II postanowił uczynić z miasta twierdzę nie do zdobycia – obóz strażniczy, który miał strzec nowej prowincji śląskiej na odcinku od Bramy Morawskiej po Góry Złote. Holenderski inżynier Cornelius von Walrawe, pod nadzorem samego króla, przebudował fortyfikacje otaczające miasto – tzw. fortyfikacje dolne. W tym samym czasie po drugiej stronie rzeki zbudowano górne fortyfikacje. Po obu stronach rzeki wzniesiono reduty – Kardynalską i Kapucyńską. Górne fortyfikacje rozbudowano o dwa boczne skrzydła, w wyniku czego powstała nowa samodzielna cytadela – Fort Prusy wraz z pasem umocnień, tzw. Wewnętrzne Obwałowania Jerozolimskie. Od Fortu Prusy prowadziła sucha fosa. Zbudowano także drugi fort – Fort Wodny (*Wasserfestung*). Prace te prowadzono w latach 1742–1756. O ich sukcesie świadczy fakt, że w 1758 roku, mimo ciężkich bombardowań, wojskom austriackim nie udało się zdobyć twierdzy. W latach 1767–1791 zbudowano zewnętrzne Obwałowania Jerozolimskie według projektu architektów Lefvrea i von Castillona. Został również zmodernizowany Fort Prusy – wybudowano tunele przeciwminowe i wzniesiono trzy flesze. W kolejnej fazie wybudowano tzw. Obwałowania wysokie. W razie potrzeby istniała nawet możliwość zalania okolic miasta.

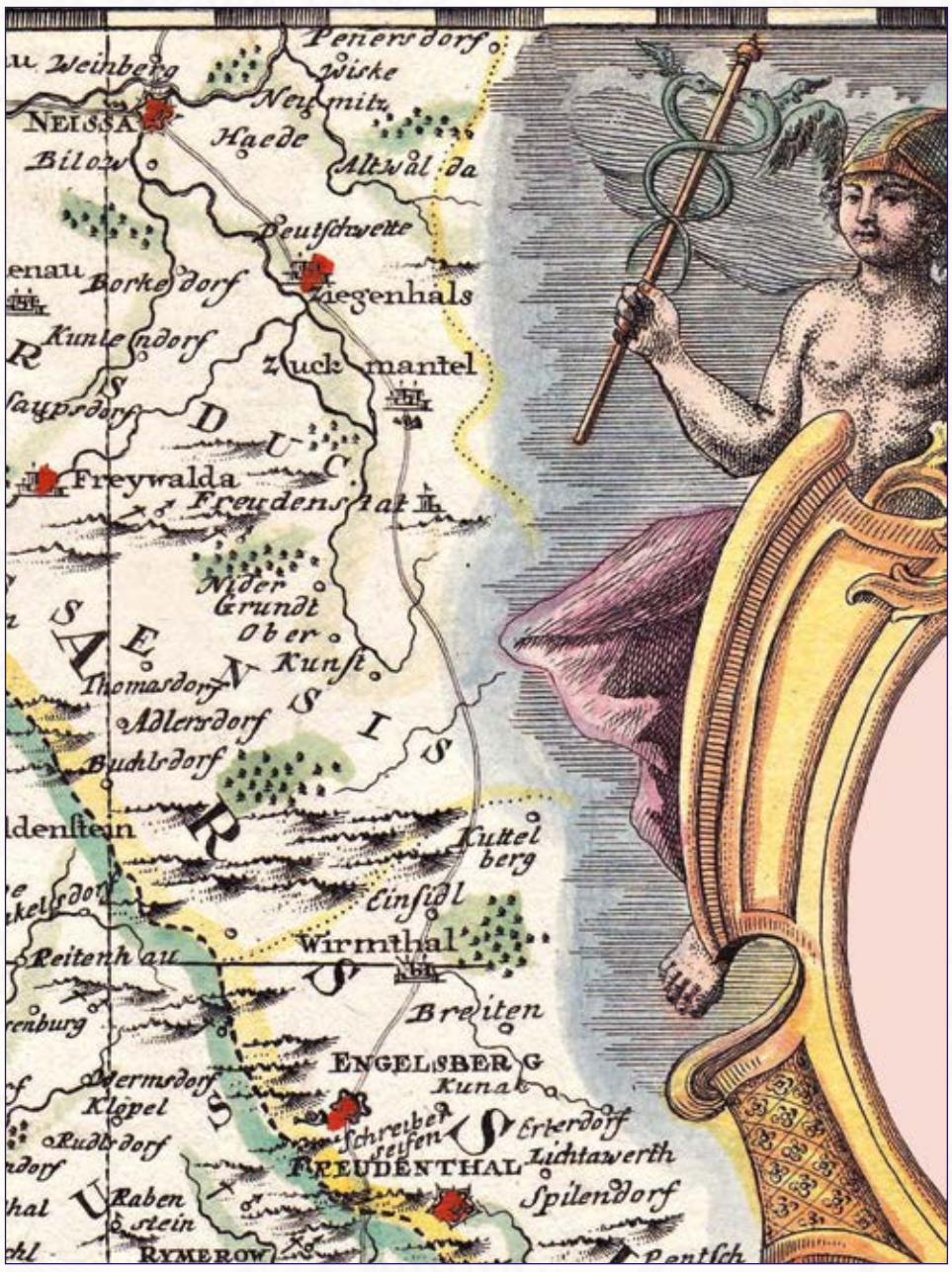

Hlucholazy (*Ziegenhals*) na mapě Moravy JOHANNA JAKOBA LIDLA (1696–1771) vydané ve Vídni roku 1742.

Głuchołazy (*Ziegenhals*) na mapie Moraw JOHANNA JACOBA LIDLA (1696–1771) wydanej w Wiedniu w 1742 r.

Dobrodzień (*Gutentag*) na mapě Horního Slezska Homannových dědiců vydané v Norimberku v roce 1745.

Dobrodzień (*Gutentag*) na mapie Górnego Śląska Spadkobierców Homanna wydanej w Norymberdze w 1745 r.

Rybniční soustavy mezi městy Otmuchow (*OTTMUCHAU*) a Vidnavou (*WEYDENAU*) na mapě Grotkovského knížectví.

Systemy stawów między Otmuchowem (*OTTMUCHAU*) a Vidnavą (*WEYDENAU*) na mapie Księstwa Grodkowskiego.

Jižní okolí Bytčiny (*PITSCHEN, P. Bytczynna*) na mapě Břežského knížectví.

Południowe okolice Byczyny (*PITSCHEN, P. Bytczynna*) na mapie Księstwa Brzeskiego.

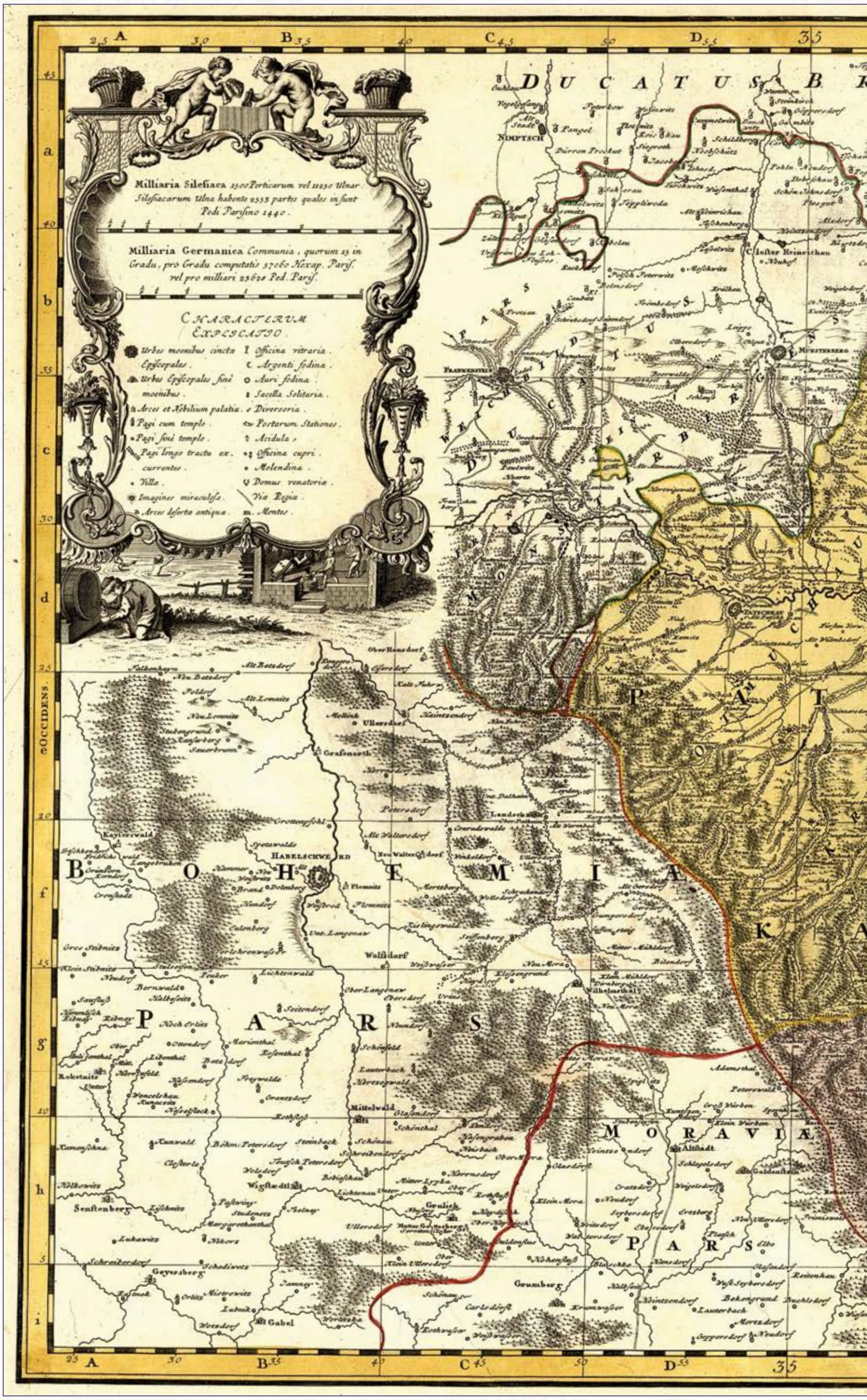
Milliaria Silesiaca 1500 Perticarum vel 1250 Ulnar. Silesiacarum Ulna habente 2353 partes quales in sunt Pedi Parisino 1440.
Milliaria Germanica Communia, quorum 15 in Gradu, pro Gradu computatis 37060 Hexap. Paris. vel pro milliari 25620 Ped. Paris.
CHARACTERUM EXPLICATIO.
Urbes moenibus cinctæ Episcopales.
Urbes Episcopales sine moenibus.
Arces et Nobilium palatia.
Pagi cum templo.
Pagi sine templo.
Pagi longo tractu excurrentes.
Villæ.
Imagines miraculosæ.
Arces deserta antiqua.
Officina vitraria.
Argenti fodina.
Auri fodina.
Sacella Solitaria.
Diversoria.
Portarum Stationes.
Acidula.
Officina cupri.
Molendina.
Domus venatoriæ.
Via Regia.
Montes.
DUCATUS B
NIMPTSCH
Closter Heinrichau
FRANKENSTEIN
MUNSTERBERG
PATSCHKAU
Schildberg
Wiesenthal
Sippliwoda
Alt Weinrichau
Ashenberg
Peterkow
Pangel
Dürren Prockut
Siegroth
Jacob
Leipe
Krelkau
Pohlsch Neudorf
Schön Johnsdorf
Plesgut
Mladorf
Wolfsdorf
Weißwasser
Klein Mühldorf
Wilhelmsthal
Adamsthal
Peterswald
Altstadt
Schlegelsdorf
Gold-Saffen
Neudorf
Seyfersdorf
Cressberg
Primisel
Ulbersdorf
Kaiserswald
Langebruck
Cronstade
Brand
Dolenberg
Culenberg
Erlebrennerofen
Wolfsdorf
Weißwasser
Lichtenwald
Bernswald
Kalkfeuer
Seitendorf
Marienthal
Rosenthal
Freywalde
Granzsdorf
Mittelwald
Steinbach
Schönau
Böhm. Petersdorf
Teutsch Petersdorf
Wigstadtl
Senftenberg
Geyersberg
Grumberg
Gabel
Lichtenau
Grulich
Ullersdorf
Grafenseith
Petersdorf
Landeck
Neu Walterdorf
Alte Walterdorf
Winkeldorf
Ullersdorf
Klein Ullersdorf
Schönau
Carlsdorf
Krumnaser
Weißwasser
Nöhrenfluß
Klein Mora
Neudorf
Seyfersdorf
Ebersdorf
Wiesdorf
Ullersdorf
Bleischke
Nimsdorf
Nalkfeuer
Weintzendorf
Lauterbach
Bekengrund
Buchisdorf
Reitenhau
Mora
Neudorf
Seyfersdorf
Neudorf
Adamsthal
Peterswald
Groß Wurben
Klein Wurben
Steinbeyfen
Zeinitz
Oberstadt
Oberstadt
Crotzdorf
Wigstadtl
Lichtenau
Unter Lypha
Ober Lypha
Rothfluß
Nerrnsdorf
Bobischau
Grulich
Ober Rothfluß
Unter Rothfluß
Ullersdorf
Klein Ullersdorf
Nöhrenfluß
Schönau
Carlsdorf
Krumnaser
Weißwasser
Eichenfluß
Weißwasser
Lauterbach
Mora
Neudorf
Seyfersdorf
Neudorf
Ebersdorf
Wiesdorf
Ullersdorf
Bleischke
Nimsdorf
Nalkfeuer
Weintzendorf
Lauterbach
Bekengrund
Buchisdorf
Reitenhau
Mora
Neudorf
Seyfersdorf
Neudorf
Adamsthal
Peterswald
Groß Wurben
Klein Wurben
Steinbeyfen
Zeinitz
Oberstadt
Oberstadt
Crotzdorf
Wigstadtl
Lichtenau
Unter Lypha
Ober Lypha
Rothfluß
Nerrnsdorf
Bobischau
Grulich
Ober Rothfluß
Unter Rothfluß
Ullersdorf
Klein Ullersdorf
Nöhrenfluß
Schönau
Carlsdorf
Krumnaser
Weißwasser
Eichenfluß
Weißwasser
Lauterbach
Mora
Neudorf
Seyfersd

MAPA KSIĘSTWA GRODKOWSKIEGO (NYSKIEGO) WIELANDA

JOHANN WOLFGANG WIELAND (1673–1736) był austriackim cesarskim porucznikiem i kartografem działającym na ziemiach czeskich. Wieland, o którego młodości nic nie wiadomo, podjął pracę w 1722 roku na Śląsku, gdzie stopniowo dokonywał bardzo szczegółowych pomiarów poszczególnych księstw, ale później został odwołany do innych zadań. Zmarł w październiku 1736 roku w Wiedniu. Najpierw, w 1722 roku, zostały przeprowadzone pomiary księstw Ziębickiego i Grodkowskiego a mapowanie całego Śląska zakończyły w 1732 roku prace w regionie Opavy i Krnova. Podobnie jak Müller (który sporządził mapy Węgier, Moraw i Czech), również Wieland korzystał z pomocy lokalnych przewodników, którzy znali miejscowy krajobraz. Po zakończeniu prac w terenie zaczął przeprowadzać gruntowne korekty sporządzonych map, ale w 1734 roku został przeniesiony najpierw do Mantui, a następnie do Wiednia. Austriacki kartograf wojskowy MATTHIAS SCHUBARTH (działający w latach 1723–1758) kontynuował korektę wyników mapowania księstw, której Wieland nie ukończył. Korekty dokończył w 1740 roku, gdy wojska pruskie były już na granicy Śląska, ale jego poprawki nie zostały uwzględnione na wydrukowanych mapach. Mapy księstw śląskich razem z czterema mapami Śląska i Ziemi Kłodzkiej zostały opublikowane w formie atlasu na 20 arkuszach w firmie Spadkobierców Homanna w Norymberdze w 1752 roku. Miedziorytnicza mapa Księstwa Grodkowskiego, podobnie jak mapy innych księstw, ma wymiary 81,1 × 55,4 cm. Skala arkusza mapy wynosi ok. 1 : 154 000, autor zrezygnował z metody kopczykowej i zdecydował się na kreskowanie. Legenda zawiera 22 symbole oraz skalę w milach śląskich i niemieckich. Szczegółowa i dokładna mapa pokazuje na przykład systemy stawów zasilanych przez Nysę Kłodzką między miastami Otmuchów (*Ottmuchau*) i Nysa (*Neyss*). W ubiegłym wieku, ze względu na częste powodzie, na rzece wybudowano dwie zapory – jeziora Otmuchowskie i Nyskie (Głębinowskie), które zalały znaczne obszary. Zniknął pierwotny krajobraz ze stawami, przestały też istnieć niektóre miejscowości Brzezin (*Kl. Brisen seu Brisnitz*), Różanka (*Rosshof*), niektóre zostały zalane częściowo – Głębinów (*Glumpinglau*). Obecnie wokół jezior znajdują się rezerwaty ornitologiczne o dużym znaczeniu. Jeśli czytelnik uważnie spojrzy na mapę, odnajdzie w czeskiej części Śląska osady, które przestały istnieć w związku z wysiedleniem ludności niemieckojęzycznej po II wojnie światowej – na przykład Hřibová (*Piltzberg*), wyburzona przez saperów armii czechosłowackiej w 1960 roku, czy Černý Kout (*Schwartzberg*) składający się z gospody i dwóch przyległych budynków, gdzie odpoczywali furmani podróżujący ze Śląska przez Kłodzko do Czech.

SCHLEUENOVA MAPA GROTKOVSKÉHO (NISKÉHO) KNÍŽECTVÍ

JOHANN DAVID SCHLEUEN (1711–1774) byl významným německým rytcem působícím po celý svůj život v Berlíně. Ryteckému umění se učil u Georga Paula Busche – autora řady portrétů a kalendářů. Schleuen vynikl díky četným mapám a plánům Berlína a Postupimi. Prezentoval také veduty obou měst a pohledy na jednotlivé budovy a do jednotlivých listů zaznamenal události své doby. V letech 1740 až 1769 se zařadil na druhé místo mezi berlínskými rytci bezprostředně po dvorním rytci Georgovi Friedrichovi Schmidtovi. V jeho dílně pracovali také jeho tři synové Johann Georg (1737–1799), Johann Friedrich (1739–1784) a Johann Wilhelm (1748–1812). Mezi léty 1740–1775 vydal mapu Slezska a některých hornoslezských knížectví. Kolorovanou mědirytinovou mapu Grotkovského (Niského) knížectví orientovanou severem k západu autor vydal kolem roku 1750 a ozdobil ji v horní části vedutou Nisy – metropole knížectví. Knížectví, založené v 10. století, se prostíralo podél středního toku Kladské Nisy (*Neisse flus*). Biskup Břetislav Porgel rozšířil koupěmi od Lehnicka o panství Grotkov a město Vidnavu (*Weidenau*) s okolím. Díky těžbě drahých kovů a přílivu německých horníků se oblast už ve 13. století silně germanizovala. V roce 1741 dobyli Grotkovské (Niské) knížectví Prusové a po I. slezské válce bylo vratislavským mírem rozděleno mezi Prusko a České, resp. Rakouské Slezsko. Pruská část se po roce 1945 stala součástí Polska, menší část – kolem Jeseníku (*Freiwalda*) – se po rozpadu Rakouska-Uherska stala od roku 1919 součástí Československa a poté České republiky.

MAPA KSIĘSTWA GRODKOWSKIEGO (NYSKIEGO) SCHLEUENA

JOHANN DAVID SCHLEUEN (1711–1774) był wybitnym niemieckim rytownikiem działającym przez całe życie w Berlinie. Sztuki rytowniczej uczył się u Georga Paula Buscha – autora licznych portretów i kalendarzy. Schleuen zasłynął jako autor licznych map i planów Berlina i Poczdamu. Przedstawiał również widoki obu miast i poszczególnych budynków, a także zapisywał na poszczególnych kartach wydarzenia z tamtych czasów. W latach 1740–1769 zajmował drugie miejsce wśród berlińskich rytowników, zaraz po nadwornym rytowniku, którym był Georg Friedrich Schmidt. W jego warsztacie pracowali również jego trzej synowie: Johann Georg (1737–1799), Johann Friedrich (1739–1784) i Johann Wilhelm (1748–1812). W latach 1740–1775 wydał mapę Śląska i niektórych księstw górnośląskich. Około roku 1750 wydał kolorowaną miedziorytniczą mapę Księstwa Grodkowskiego (Nyskiego) zorientowaną z północy na zachód, w górnej części ozdobił ją wedutą Nysy – stolicy księstwa. Księstwo, założone w X wieku, rozciągało się wzdłuż środkowego biegu Nysy Kłodzkiej (*Neisse flus*). Biskup Břetislav Porgel powiększył księstwo, kupując od Księstwa Legnickiego Ziemię Grodkowską i miasto Vidnavę (*Weidenau*) wraz z okolicami. Dzięki wydobywaniu metali szlachetnych i napływowi niemieckich górników już w XIII wieku tereny te były silnie zgermanizowane. W 1741 roku Prusowie zdobyli księstwo Grodkowskie (Nyskie), a po pierwszej wojnie śląskiej na mocy pokoju wrocławskiego zostało ono podzielone między Prusy i Czechy (czyli Śląsk Czeski, ewentualnie Austriacki). Część pruska weszła po 1945 roku w skład Polski, mniejsza część – okolice Jesenika (*Freiwald*) – po rozpadzie Austro-Węgier w 1919 roku stała się częścią Czechosłowacji, a następnie Republiki Czeskiej.

SCHLEUENOVA MAPA OPAVSKÉHO A KRNOVSKÉHO KNÍŽECTVÍ

JOHANN DAVID SCHLEUEN (1711–1774). Jak již bylo řečeno na předchozí straně naší knihy Schleuen vydal mapy některých slezských knížectví. Kolorovanou mědirytinovou mapu Opavska a Krnovska s normální – severní – orientací autor vydal kolem roku 1750 a ozdobil ji v horní části vedutou metropole – Opavy, dole vedutou Krnova. Opavské vévodství je historické území na moravsko-slezském území osídlené od 6. století slovanským kmenem Holasiců. Území Opavska se v 10. století stalo součástí Českého knížectví. Roku 1377 bylo Opavsko rozděleno na opavskou a krnovskou část, od kterých se později oddělila samostatná stavovská panství Albrechtice (*Olbersdorf*) a Bruntál (*Freudenthal*). Po první slezské válce bylo Opavsko Vratislavským mírem z roku 1742 rozděleno. Severní část připadla Prusku, menší jižní část zůstala Rakousku jako součást tzv. Rakouského Slezska. Po 1. světové válce připadla část bývalého Opavska z Pruského Slezska – Hlučínsko (Hlučín – v mapě *Hultschin*), celkem 38 obcí např. Kozmice (*Kosnitz*), Lhotka (*Lhotka*) či Kouty (*Kutti*) nebo Kravaře (*Krawarn*) – roku 1920 k Československu. Zbytek pruského záboru Opavska se stal po roce 1945 posunutím hranice na linii Odra-Nisa součástí Polska.

MAPA KSIĘSTWA OPAWSKIEGO I KARNIOWSKIEGO SCHLEUENA

JOHANN DAVID SCHLEUEN (1711–1774). Jak już wspomniano na poprzedniej stronie naszej książki, Schleuen wydał mapy niektórych księstw śląskich. Około 1750 roku autor opublikował kolorową miedziorytniczą mapę Ziemi Opawskiej i Ziemi Karniowskiej w zwykłej – północnej – orientacji i ozdobił ją u góry wedutą metropolii opawskiej, a u dołu wedutą Krnova (Karniowa). Księstwo Opawskie to historyczne terytorium na obszarze morawsko-śląskim, zamieszkiwane od VI wieku przez słowiańskie plemię Golęszyców. W X wieku Opawa weszła w skład Księstwa Czeskiego. W 1377 roku Ziemia Opawska została podzielona na część opawską i karniowską, z których później wyodrębniły się osobne majątki Albrechtice (*Olbersdorf*) i Bruntál (*Freudenthal*). Po pierwszej wojnie śląskiej, na mocy pokoju wrocławskiego z 1742 roku, Ziemia Opawska została podzielona. Część północna przypadła Prusom, mniejsza część południowa pozostała przy Austrii jako część tzw. Śląska Austriackiego. Po I wojnie światowej część dawnej Ziemi Opawskiej będącej częścią Pruskiego Śląska – Ziemia Hlučińska (Hlučín – na mapie *Hultschin*), w sumie 38 wsi, m.in. Kozmice (*Kosnitz*), Lhotka (*Lhotka*), Kouty (*Kutti*) czy Kravaře (*Krawarn*) – w 1920 roku weszła w skład Czechosłowacji. Pozostała część pruskiego zaboru Ziemi Opawskiej po 1945 roku w wyniku przesunięcia granicy na linii Odra-Nysa stała się częścią Polski.

WIELANDOVA MAPA KRNOVSKÉHO KNÍŽECTVÍ

Dílo JOHANNA WOLFGANGA WIELANDA (1673–1736), rakouského císařského poručíka a kartografa působícího v českých zemích, bylo stručně představeno na straně 52. Krnovské knížectví vyměřil v roce 1732. Jeho mapa vyrytá v měřítku cca 1 : 96 000 se v roce 1752 spolu s dalšími dvaceti mapami objevila ve slezském atlase vydaném Homannovou oficínou v Norimberku. Mapa, stejně jako předchozí Wielandovy a Schubarthovy prezentované listy, má velmi podrobnou legendu, která rozlišuje opevněná, neopevněná města a tržní městečka, kláštery, hrady a zámky, vesnice s kostelem a bez kostela, osady a samoty, zázračné obrazy, přívozy, kaple, zájezdní hostince, poštovní stanice, ovčíny, hamry, mlýny atd. Samotné Krnovské knížectví je kolorováno žlutě, zeleně je zachycen rozsah Albrechtického svobodného panství (*STATUS MINOR OLBERSDORFENSIS*) a Stiborovské léno východně od Osoblahy (*Hotzenplotz*). Při dolním okraji mapy vidíme malou moravskou enklávu (*ad Moraviam*) Suché Lazce (*Sucholazetz*) na území Slezska. Východně od ní mapa zachycuje rybníky a vodní mlýny zbudované na umělých náhonech v nivě středního toku řeky Opavy (*Oppa fl*) mezi obcemi Štítina (*Stättin*) a Dolní Benešov (*Beneschau*) založené ve 14. a 15. století. Rybníkářství, které zde má starší kořeny než na Třeboňsku, sloužilo celá staletí k obživě místních obyvatel a i samotný Dolní Benešov má ve znaku štiku s ploticí. Většina rybníků zanikla v první polovině 18. století, několik jich bylo obnoveno v padesátých letech minulého století.

VÝZNAMNÍ KARTOGRAFOVÉ

WYBITNI KARTOGRAFOWIE

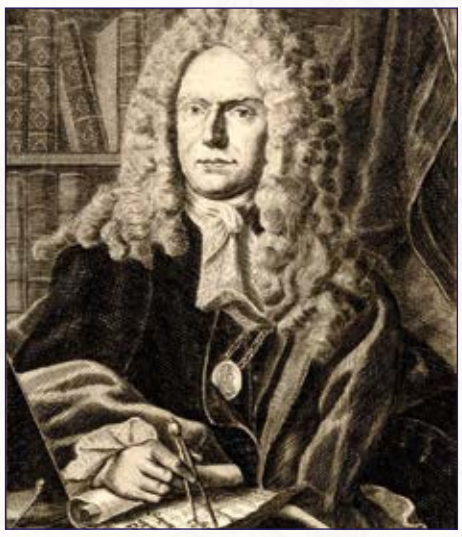

Johann Baptist Homann (1664–1724), německý kartograf a nakladatel.

Johann Baptist Homann (1664–1724), niemiecki kartograf i wydawca.

Gerhard Mercator (1512–1594), nizozemský kartograf.

Gerhard Mercator (1512–1594), kartograf holenderski.

Jodocus Hondius (1563–1612), amsterdamský rytec, nakladatel a kartograf.

Jodocus Hondius (1563–1612), amsterdamski rytownik, wydawca i kartograf.

Willem Janszoon Blaeu (1571–1638), významný holandský kartograf a tvůrce globů.

Willem Janszoon Blaeu (1571–1638), wybitny holenderski kartograf i twórca globusów.

MAPA KSIĘSTWA KARNIOWSKIEGO WIELANDA

Dzieła JOHANNA WOLFGANGA WIELANDA (1673–1736), austriackiego porucznika cesarskiego i kartografa działającego na ziemiach czeskich, zostały pokrótce przedstawione na stronie 52. W 1732 roku wymierzył Księstwo Karniowskie. Jego mapa, rytowana w skali około 1 : 96 000, w 1752 roku ukazała się wraz z dwudziestoma innymi mapami w Atlasie Śląska, wydanym przez oficynę Homanna w Norymberdze. Mapa, podobnie jak poprzednie prezentowane arkusze autorstwa Wielanda i Schubartha, posiada bardzo szczegółową legendę, która rozróżnia miasta warowne, miasta nieufortyfikowane i miasteczka targowe, klasztory, zamki i pałace, wsie z kościołem i bez kościoła, osady i folwarki, cudowne obrazy, promy, kaplice, karczmy, stacje pocztowe, owczarnie, hamernie, młyny itp. Samo Księstwo Karniowskie jest zaznaczone kolorem żółtym, na zielono zaznaczono zakres Wolnego Majątku Albrechtice (*STATUS MINOR OLBERSDORFENSIS*) oraz Lenno Stiborowskie na wschód od Osoblahy (*Hotzenplotz*). Przy dolnej krawędzi mapy widzimy małą enklawę morawską (*ad Moraviam*) na Śląsku – Suché Lazce (*Sucholazetz*). Na wschód od niej mapa prezentuje stawy i młyny wodne zbudowane na sztucznych kanałach na terenie niwy środkowego biegu rzeki Opawy (*Oppa fl*) pomiędzy wsiami Štítina (*Stättin*) i Dolní Benešov (*Beneschau*), założonymi w XIV i XV wieku. Hodowla ryb w stawach, która ma tu starsze korzenie niż w regionie miasta Třeboň, od wieków służyła miejscowej ludności jako źródło utrzymania, a sam Dolní Benešov ma w swoim herbie szczupaka z płocią. Większość stawów zniknęła w pierwszej połowie XVIII wieku, kilka z nich odtworzono w latach 50. ubiegłego wieku.

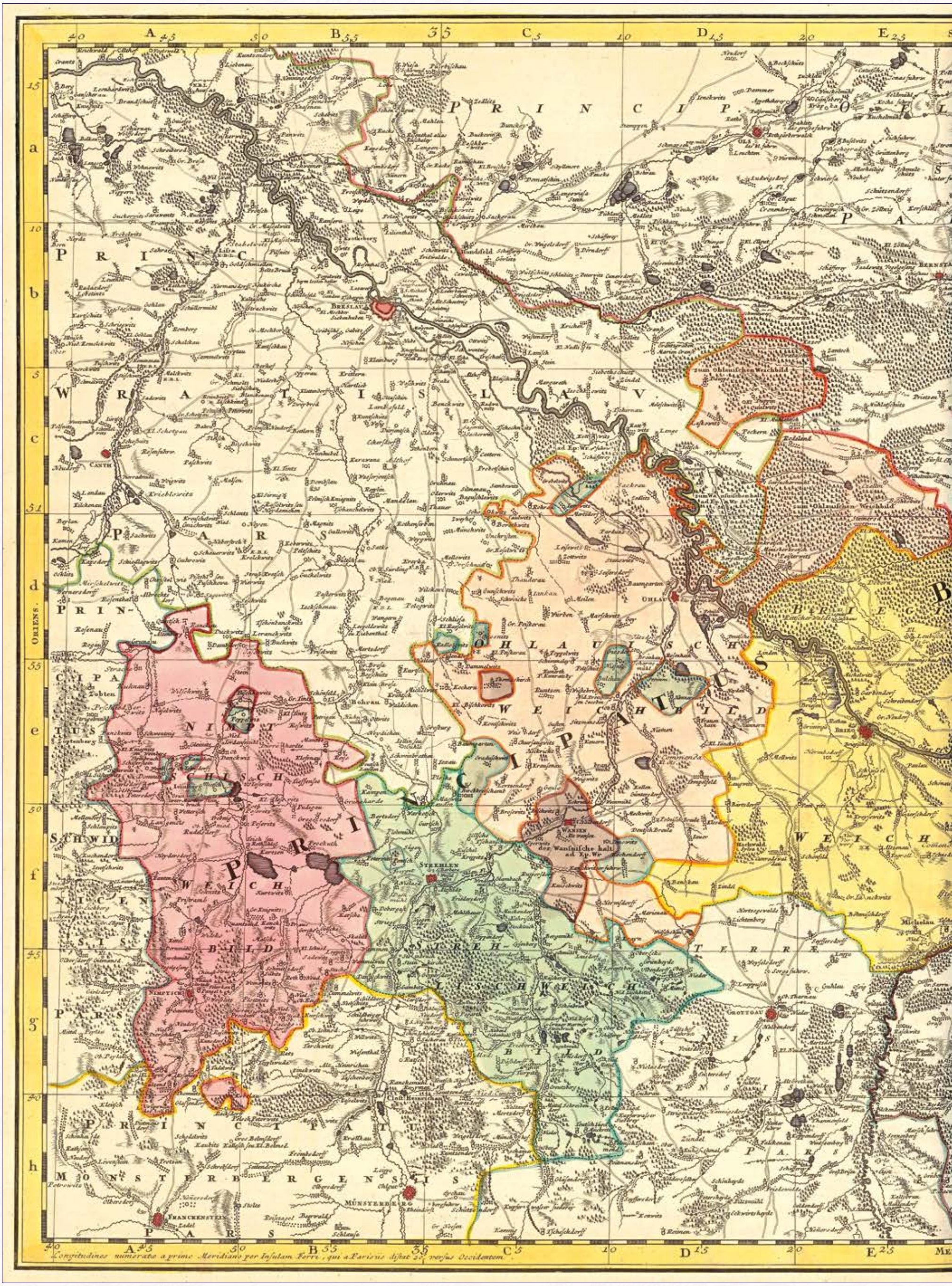

WIELANDOVA MAPA BŘEŽSKÉHO KNÍŽECTVÍ

JOHANN WOLFGANG WIELAND (1673–1736) vyměřil Břežské knížectví v roce 1728. Jeho mapa vyrytá v měřítku 1 : 144 000 se v roce 1752 objevila ve slezském atlase vydaném Homannovou oficínou v Norimberku. Do Euroregionu Praděd zasahuje mapový list východní polovinou. Přibližně v centru mapy leží na levém břehu řeky Odry (*Oder fl.*) metropole knížectví Břeh (*BRIEG*), historicky v západní části Horního Slezska. Velké středověké lokační město s bouřlivou minulostí se pyšní zámkem lehnicko-břežských knížat v severozápadní části, farním kostelem na jihovýchodě, klášterním kostelem v severní části města. Důležitými orientačními body jsou v mapě další větší města – Střelín (*STREHLEN*) na řece Oława, Grodków (*GROTTGAU*), Namysłów (*NAMBSLAU*) a Byčina (*PITSCHEN*, *P. Bytczynna*), která do roku 1675 byla součástí Polského království a v době vydání slezského atlasu byla postižena velkým požárem. V severní části Byčinského panství (*PITSCHNISCH WEICH BILD*) v pravém horním rohu listu vidíme mezi obcemi Miechów (*Omiechau*, *P. Miechowa*) a Kostów (*Kostau*, *P. Kostow*) rozsáhlou rybniční soustavu na levostranných přítocích řeky Prosny (*Briesnitz fl.*). Většina rybníků zanikla počátkem 19. století.

MAPA KSIĘSTWA BRZESKIEGO WIELANDA

JOHANN WOLFGANG WIELAND (1673–1736) wymierzył Księstwo Brzeskie w 1728 roku. Jego mapa była rytowana w skali około 1 : 144 000, ukazała się w 1752 roku wraz z dwudziestoma innymi mapami w Atlasie Śląska, wydanym przez oficynę Homanna w Norymberdze. Teren Euroregionu Pradziad znajduje się na wschodniej połowie arkusza mapy. Mniej więcej w centrum mapy, na lewym brzegu Odry (*Oder fl.*), leży stolica Księstwa Brzeskiego (*BRIEG*), historycznie położona w zachodniej części Górnego Śląska. Duże miasto o burzliwej przeszłości może się poszczycić zamkiem książąt legnicko-brzeskich w północno-zachodniej części, kościołem parafialnym na południowym wschodzie i kościołem klasztornym w północnej części miasta. Ważnymi punktami orientacyjnymi na mapie są inne większe miasta – Strzelin (*STREHLEN*) nad rzeką Oławą, Grodków (*GROTTGAU*), Namysłów (*NAMBSLAU*) i Byczyna (*PITSCHEN, P. Bytczynna*), która do 1675 roku była częścią Królestwa Polskiego, a w czasie wydawania Atlasu Śląska została dotknięta wielkim pożarem. W północnej części Ziemi Byczyńskiej (*PITSCHNISCH WEICH BILD*), w prawym górnym rogu arkusza, pomiędzy wsiami Miechów (*Omiechau, P. Miechowa*) i Kostów (*Kostau, P. Kostów*) widoczny jest duży system stawów na lewobrzeżnych dopływach rzeki Prosny (*Briesnitz fl.*). Większość stawów przestała istnieć na początku XIX wieku.

SHRNUTÍ A ZÁVĚR

Obecně můžeme říci, že hlavním faktorem rozhodujícím o tom, zda bude určitý krajinný objekt do mapy zanesen, je jeho velikost v závislosti na měřítku vznikající mapy. Dalším důležitým faktorem je také samotný účel mapy, stejně jako důslednost a pečlivost, s jakou byl mapový obraz země pořízen, vyryt a vytištěn. Při zakreslování sídel sehrál svou roli i jejich hospodářský, náboženský, obchodní a vojenský význam. Moravu poprvé mapoval vídeňský lékař a matematik Fabricius, který ve své mapě zaznamenal v okolí Rýmařova také menší obce – Sovinec, Sobotín nebo Velké Losiny. Pedagog Komenský, autor druhé nejstarší mapy Moravy, si všímá nejen sídelní sítě, ale také zřídel, skláren a dolů na zlato, stříbro a železnou rudu. Zachytil rovněž Hranickou propast nebo těžbu stříbra v okolí Rýmařova. Mimořádná Vischerova mapa ukazuje moravská sídla miniaturními obrázky hradů, zámků a klášterů, které už nejsou smluvenými značkami, ale vystihují skutečné hlavní rysy významných budov. Autor zde uplatnil svou velkou rutinu v kresbě pohledů, nabytou při mnoha stech kreseb a rytin pro rakouské Topografie. Teprve Müllerovo mapování ukázalo politické rozdělení země – z jeho mapy je patrné, že se území Moravy v době vydání mapy administrativně dělilo na šest krajů – Jihlavský, Brněnský, Přerovský, Hradišťský, Znojemský a Olomoucký. Posledně jmenovaný kraj zasahuje severní částí do Euroregionu Praděd. V historii kartografie se vystřídalo několik zcela odlišných metod znázorňování výškopisu. Již na mapě Fabriciově jsou kopečkovou manýrou vyznačeny Beskydy a Jeseníky označené popiskou *Gesenck* a doplněné kresbou lesů stromečkovou metodou. Kopečková metoda je užita rovněž na mapě Komenského, Vischerově i Müllerově. Nadmořské výšky na Olomoucku poprvé změřili vojenští kartografové až v polovině 19. století nejprve u trigonometrických bodů. Kvalitní mapové podklady pro utvoření základní představy o vývoji zobrazení Euroregionu Praděd na starých mapách Moravy a Slezska se podařilo až na výjimky získat od soukromých sběratelů. Mapy byly podrobeny kritickému rozboru, který ukazuje, do jaké míry se mohou stát pramennou základnou různých vědeckých disciplín a jak důležité jsou pro poznání dobového i současného rázu mapované krajiny.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Ogólnie można powiedzieć, że głównym czynnikiem decydującym o tym, czy dany obiekt będący częścią krajobrazu zostanie umieszczony na mapie, jest jego wielkość w powiązaniu ze skalą powstającej mapy. Kolejnym ważnym czynnikiem jest też sam cel mapy oraz konsekwencja i staranność, z jaką obraz mapy danego obszaru został sporządzony, wyryty i wydrukowany. Przy umieszczaniu siedlisk dużą rolę odgrywało ich znaczenie pod względem gospodarczym, religijnym, handlowym lub wojskowym. Pierwszą mapę Moraw sporządził wiedeński lekarz i matematyk Fabricius, który na swojej mapie oznaczył w okolicach Rýmařova również mniejsze wsie – Sovinec, Sobotín czy Velké Losiny. Pedagog Komenský, autor drugiej najstarszej mapy Moraw, dostrzega nie tylko sieć osadniczą, ale także źródła, huty szkła oraz kopalnie złota, srebra i rudy żelaza. Na swojej mapie oznaczył też studnię krasową – Hranická propast oraz kopalnie srebra w okolicach Rýmařova. Niezwykła mapa Vischera przedstawia osady morawskie z miniaturowymi obrazkami zamków, pałaców i klasztorów, które nie są już konwencjonalnymi znacznikami, lecz ukazują rzeczywiste główne cechy ważnych budowli. Autor wykorzystał tu swoją wielką wprawę w rysowaniu widoków, nabytą podczas wykonywania setek rysunków i rycin do Topografii Austrii. Dopiero mapowanie Müllera pokazało podział polityczny kraju – z jego mapy wynika, że terytorium Moraw było administracyjnie podzielone na sześć krajów – Jihlavski, Brnieński, Přerovski, Hradištski, Znojemski i Ołomuniecki. Ten ostatni region obejmuje też północną część czeskiej strony Euroregionu Pradziad. W historii kartografii istniało kilka zupełnie różnych metod przedstawiania wysokości. Już na mapie Fabriciusa za pomocą metody kopczykowej są przedstawione Beskidy i Jesioniki opisane jako *Gesenck* i uzupełnione rysunkiem lasów metodą drzewkową. Metodę kopczykową zastosowano również na mapach Komenskiego, Vischera i Müllera. Wysokości nad poziomem morza w Ołomuńcu zostały po raz pierwszy zmierzone przez kartografów wojskowych w połowie XIX wieku, najpierw w punktach trygonometrycznych. Wysokiej jakości mapy źródłowe do stworzenia podstawowego przeglądu koncepcji prezentowania Euroregionu Pradziad na starych mapach Moraw i Śląska udało się nam pozyskać, oprócz kilku wyjątków, od prywatnych kolekcjonerów. Mapy zostały poddane krytycznej analizie, aby pokazać, w jakim stopniu mogą stać się źródłem danych dla różnych dyscyplin naukowych i jak ważne są dla zrozumienia dawnej i współczesnej topografii przedstawianego obszaru.

Moravané na historické mapě *EVRÓPA v 2. polovici V. stol. po Kr.* z Politického atlasu k Všeobecným dějinám středního a nového věku pro střední školy českého pedagoga a školního inspektora JANA LEPAŘE (1827–1902). Tento nejstarší dějepisný atlas v českém jazyce vydal Ignác Leopold Kober v Praze v roce 1869.

Morawianie na historycznej mapie *EVRÓPA v 2. polovici V. stol. po Kr.* (EUROPY w II połowie V wieku n.e.) z Atlasu politycznego do Historii powszechnej średniowiecza i nowych wieków dla szkół średnich autorstwa czeskiego pedagoga i inspektora szkolnego JANA LEPAŘA (1827–1902). Ten najstarszy atlas historyczny w języku czeskim wydał Ignác Leopold Kober w Pradze w 1869 roku.

JOSEF SCHEDA (1815–1888): Generál a významný rakouský kartograf vydal v letech 1856–1868 mědirytinovou mapu střední Evropy na 48 sekcích v měřítku 1 : 576 000. Podkladem bylo mapové dílo druhého vojenského mapování. Mistrovsky koncipované a technicky skvěle provedené mapové dílo si brzy získalo oblibu v celé Evropě. Terén je podán šrafováním. Výřez ze sekce III ukazuje okolí pomezí Moravy a Slezska.

JOSEF SCHEDA (1815–1888): generał i wybitny kartograf austriacki, w latach 1856–1868 opublikował miedziorytniczą mapę Europy Środkowej na 48 arkuszach w skali 1 : 576 000. Ta po mistrzowsku zaplanowana i świetnie wykonana pod względem technicznym mapa szybko zyskała popularność w całej Europie. Ukształtowanie terenu jest przedstawione za pomocą kreskowania. Wycinek z arkusza III przedstawia obszar pogranicza Moraw i Śląska.

Přehled zobrazování toponym moravské části Euroregionu Praděd na původních starých mapách Moravy a Slezska

objekty mapa	horstva		vodní toky		sídla		
	Králický Sněžník	*Jeseníky (Praděd)*	*Morava*	*Opava*	*Jeseník*	*Rýmařov*	*Bruntál*
Fabricius (1569)	–	Gesenck	March	Oppa	–	Römerstat	–
Komenský (1627)	–	Gesenck	Morava	Oppa	Frienwald	Römerstatt Rymařow	Freudental Bruntal
Vischer (1692)	–	Gesenck gebürg	March	–	Freÿwald	Romerstatt	Freidenthal
Müller (1716)	Schnee Berge	der Vater	Morawa March	Oppawitza	Freywald	Römerstadt Rymarow	Freudenthal
Helwig (1561)	–	GESENCK	–	Oppa	Freiwalde	Remerstad	Frendetal
Scultetus (1636)	Der Schneberg	Gesenck	–	Oppa	Freywaldaw	Romerstad	Freudenthal
Wieland (1722–1732)	–	Alt Vatter	Morava	Oppa	Freywald	Römerstadt	Freudenthal

Przegląd toponimów morawskiej części Euroregionu Pradziad na oryginalnych starych mapach Moraw i Śląska

obiekty mapa	góry		cieki wodne		osady		
	Kralický Sněžník	*Jeseníky (Praděd)*	*Morava*	*Opava*	*Jeseník*	*Rýmařov*	*Bruntál*
Fabricius (1569)	–	Gesenck	March	Oppa	–	Römerstat	–
Komenský (1627)	–	Gesenck	Morava	Oppa	Frienwald	Römerstatt Rymařow	Freudental Bruntal
Vischer (1692)	–	Gesenck gebürg	March	–	Freÿwald	Romerstatt	Freidenthal
Müller (1716)	Schnee Berge	der Vater	Morawa March	Oppawitza	Freywald	Römerstadt Rymarow	Freudenthal
Helwig (1561)	–	GESENCK	–	Oppa	Freiwalde	Remerstad	Frendetal
Scultetus (1636)	Der Schneberg	Gesenck	–	Oppa	Freywaldaw	Romerstad	Freudenthal
Wieland (1722–1732)	–	Alt Vatter	Morava	Oppa	Freywald	Römerstadt	Freudenthal

Přehled zobrazování místních jmen moravské části Euroregionu Praděd na odvozených starých mapách Moravy a Slezska zahraničních vydavatelů

obec mapa	*Vidnava*	*Staré Město*	*Osoblaha*	*Krnov*	*Vrbno pod Pradědem*
Ortelius (1573)	–	Altstadt	–	Jegerndorff	–
de Jode (1578)	–	Altenstat	–	Iegerndorf	–
Coronelli (1696/97)	–	Altstatt Altstadt	–	Legerdorf, Krnow, Karnow, Carnouia	–
Lidl (1741)	Weidenau	Altstatt	–	–	Wirmthal
Covens, Mortier (1744)	–	Altstadt	HOTZENPLOTZ	JAGERNDORF	Wirmthal
Julien (1760)	Weydenau	Altstadt	Hotzenplotz	Jagerndorf	Wurbenthal
Ortelius (1573)	Weida	–	Holzeplotz	Jegersdorf	–
de Jode (1578)	Weida	–	Holzeplotz	Jegersdorf	–
Covens, Mortier (1748)	WEYDENAU	Altstatt	Hotzenplotz	JAGERNDORFF	Wurbenthal
Le Rouge (1758)	WEYDENAU	Altstatt	Hotzemplotz	JAGERNDORF	Wurbenthal

Przegląd użytych nazw miejscowości morawskiej części Euroregionu Pradziad na pochodnych starych mapach Moraw i Śląska, publikowanych przez wydawców zagranicznych

miejscowość mapa	*Vidnava*	*Staré Město*	*Osoblaha*	*Krnov*	*Vrbno pod Pradědem*
Ortelius (1573)	–	Altstadt	–	Jegerndorff	–
de Jode (1578)	–	Altenstat	–	Iegerndorf	–
Coronelli (1696/97)	–	Altstatt Altstadt	–	Legerdorf, Krnow, Karnow, Carnouia	–
Lidl (1741)	Weidenau	Altstatt	–	–	Wirmthal
Covens, Mortier (1744)	–	Altstadt	HOTZENPLOTZ	JAGERNDORF	Wirmthal
Julien (1760)	Weydenau	Altstadt	Hotzenplotz	Jagerndorf	Wurbenthal
Ortelius (1573)	Weida	–	Holzeplotz	Jegersdorf	–
de Jode (1578)	Weida	–	Holzeplotz	Jegersdorf	–
Covens, Mortier (1748)	WEYDENAU	Altstatt	Hotzenplotz	JAGERNDORFF	Wurbenthal
Le Rouge (1758)	WEYDENAU	Altstatt	Hotzemplotz	JAGERNDORF	Wurbenthal

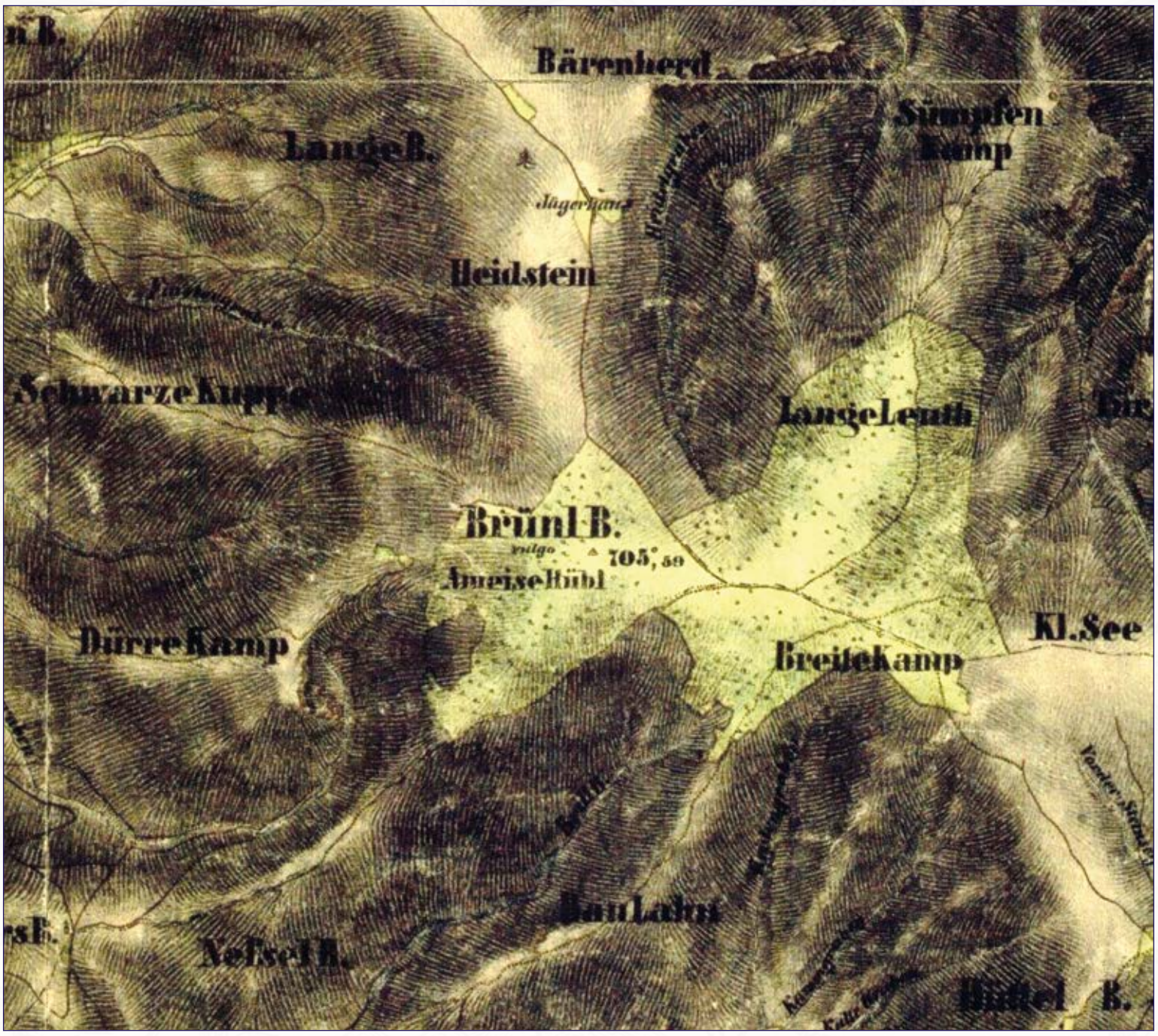

Vrch Mravenečník (*Brünl B. vulgo AmeiseHübl*) v Jeseníkách s výškovým bodem 705°59 vídeňských sáhů (*Wiener Klafter*). Převodem (1 W.Kl. = 1,896 m) získáme nadmořskou výšku v metrech. Mravenečník tak měří 1338 m (v současných mapách 1343 m). Vojáci změřili nadmořské výšky k nulovému jaderskému horizontu, dnes měříme k Baltu. Název pravděpodobně vznikl zkomoleným zpětným překladem z němčiny – *Am eisen Berg* = železná hora, *Amaisenberg* = mravenčí hora. Rukopisná kolorovaná mapa druhého vojenského mapování. Sekce O-3-IV. Měřítko 1 : 28 800. 1836–1852. Laboratoř geoinformatiky FŽP UJEP.

Szczyt Mravenečník (*Brünl B. vulgo AmeiseHübl*) w Jesionikach z punktem wysokościowym 705°59 sążni wiedeńskich (*Wiener Klafter*). Po przeliczeniu (1 W.Kl = 1,896 m) uzyskujemy wysokość w metrach. Oznacza to, że Mravenečník ma 1338 m (1343 m na współczesnych mapach). Żołnierze mierzyli wysokość do poziomu Morza Adriatyckiego, dziś mierzymy do Morza Bałtyckiego. Nazwa pochodzi prawdopodobnie od zniekształconego tłumaczenia z języka niemieckiego – *Am eisen Berg* = żelazna góra, *Amaisenberg* = mrówcza góra. Rękopiśmienna kolorowa mapa drugiego mapowania wojskowego. Sekcja O-3-IV. Skala 1 : 28 800. 1836–1852 . Laboratorium Geoinformatyki, Wydział Środowiska, Uniwersytet J.E. Purkyniego w Ústí nad Labem.

V roce 1781 bylo Krnovu (*JAEGERNDORF*, *Bohm: Karnow*) jako jiným menším městům odňato právo hrdelní. Šibenice – symbol trestající městské spravedlivosti v mapě zachycená jihovýchodně od města – provždy zmizela. Rybníky – *Ober T:* nebo *Stein T:* – prostírající se jihovýchodně od města v levobřeží řeky Opavy, tvořící dnes státní hranici s Polskem, zanikly v první polovině 19. století. Kolorovaná mapa prvního vojenského mapování z roku 1780. Sekce 26. Laboratoř geoinformatiky FŽP UJEP.

W 1781 roku Krnov (*JAEGERNDORF, Bohm: Karnow*) został pozbawiony prawa do wydawania wyroków śmierci, podobnie jak inne mniejsze miasta. Szubienica – symbol karzącej miejskiej sprawiedliwości, przedstawiona na mapie na południowym wschodzie miasta – zniknęła na zawsze. Stawy – *Ober T*: lub *Stein T*: – rozciągające się na południowy wschód od miasta, na lewym brzegu rzeki Opawy, tworzące dziś granicę państwową z Polską, zniknęły w pierwszej połowie XIX wieku. Kolorowana, odręczna mapa z pierwszego mapowania wojskowego 1780 roku. Sekcja 26. Laboratorium geoinformatyki Wydziału Środowiska Uniwersytetu Jana Ewangelisty Purkyniego.

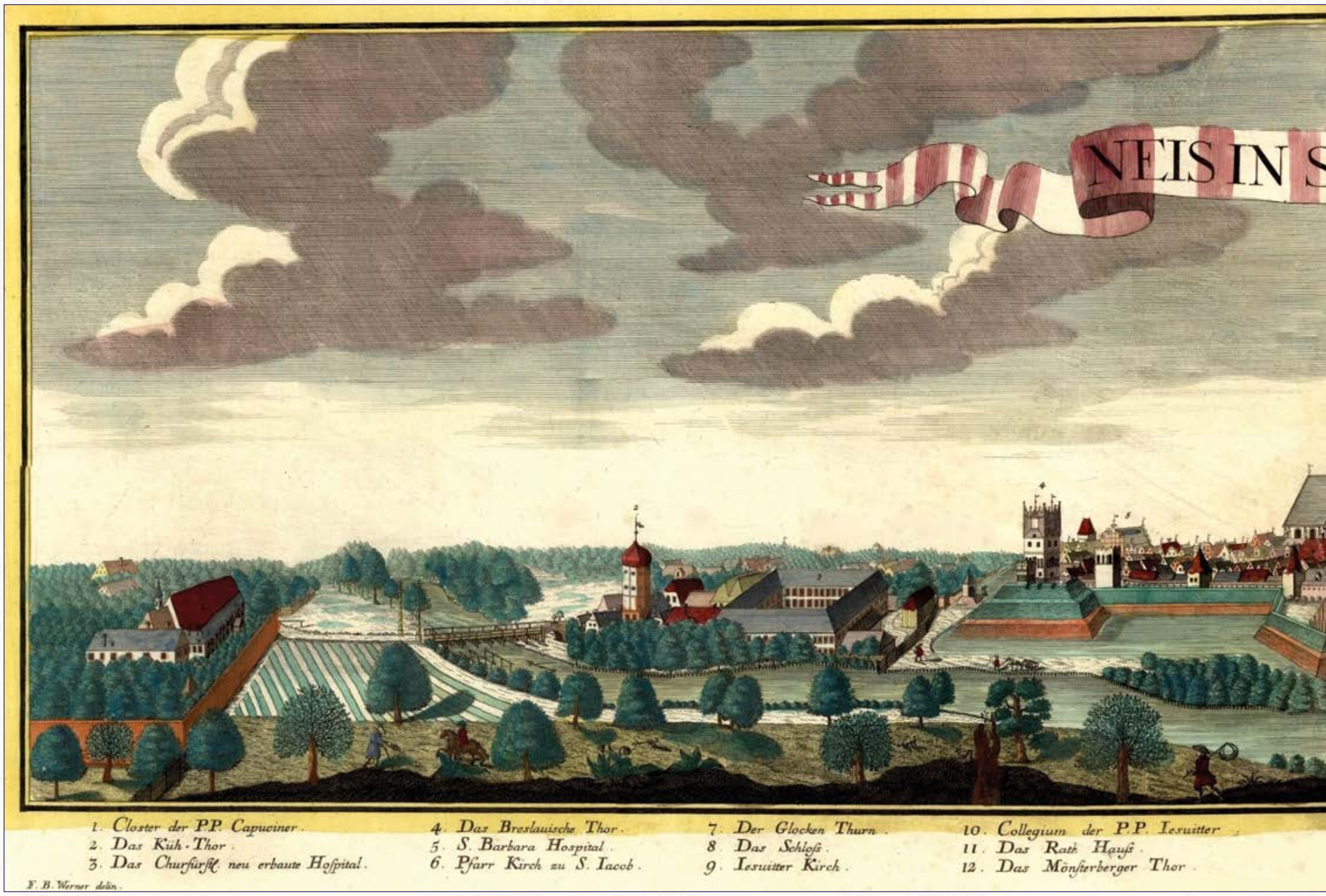

FRIEDRICH BERNHARD WERNER (1690–1776): Vynikající slezský kreslíř a kartograf je autorem veduty starobylého slezského města Nisy – metropole stejnojmenného knížectví. Významné stavby jsou očíslovány. Kolorovaná mědirytina, kolem roku 1750.

FRIEDRICH BERNHARD WERNER (1690–1776): wybitny śląski rysownik i kartograf jest autorem weduty historycznego śląskiego miasta Nysa – stolicy księstwa o tej samej nazwie. Ważne budynki są ponumerowane. Kolorowany miedzioryt kolorowy, ok. 1750 r.

SHRNUTÍ A ZÁVĚR – POKRAČOVÁNÍ

Slezsko je historické území rozdělené dnes mezi Polsko a Českou republiku. Slezskou část Euroregionu Praděd poprvé mapoval slezský kartograf a pedagog Martin Helwig, který byl přesvědčen o tom, že porozumět historii Slezska nelze bez dobré znalosti místopisu. Sám proto zpracoval a roku 1561 vydal obsahově bohatou a výtvarně hodnotnou mapu Slezska. Mapa v měřítku 1 : 550 000 byla opakovaně tištěna z dřevořezu v tiskárně Johanna Creutziga v Nise. Jižní orientaci volil autor podle svého vyjádření proto, aby mohlo být Horní Slezsko zakresleno skutečně v horní části mapového listu. Autor si navíc při audienci na Pražském hradě vymohl u císaře Ferdinanda I. Habsburského nejen imprimatur (povolení k tisku), ale také opatření, které zajišťovalo konfiskaci nelegálních kopií a také pokutu ve výši deseti hřiven zlata. Dalším, kdo se jako soukromá osoba rozhodl vytvořit mapový obraz Slezska, byl Jonas Scultetus. Nakonec zmapoval asi třetinu území, vydal přehlednou mapu Slezska, ale nejcennější pro náš účel je samostatná podrobná mapa Niského (Grotkovského) knížectví. Je orientovaná k východu, s převážně německým názvoslovím, poprvé vydaná Janssoniem v roce 1645. Do naší knihy se bohužel nevešla. V podrobném mapování Slezska pokračoval v letech 1722–32 Müllerův následník Johann Wolfgang Wieland. Slezskou část Euroregionu Praděd zachycují jeho mapy Grotkovského (Niského), Krnovského, Břežského, Opolského a Opavského knížectví. Na starých mapách nesledujeme pouze vývoj kartografie a s ním spojené stále nové a dokonalejší metody znázornění polohopisu a výškopisu. Staré mapy jsou úzce spjaty také s ostatními disciplínami – dějepisem, vlastivědou, etymologií, výtvarným uměním či heraldikou. Nástěnné staré mapy Moravy a Slezska by proto mohly být vhodnou pomůckou na doplnění školní výuky. Neméně zajímavé je komerční využití starých map. Kniha napomůže využít prezentované mapy k propagaci Euroregionu Praděd. Lze je použít na internetových stránkách, v brožurách, na pohlednicích apod. Zájem o staré mapy všeobecně stoupá, neboť jsou nejen cennými historickými prameny, ale pro svou krásu a uměleckou hodnotu se stále častěji stávají předmětem sběratelské vášně. Tato kniha nemá ambice být vědeckým dílem, je určena především široké veřejnosti na obou stranách státní hranice. Přáním autora je, aby kniha přispěla k hlubšímu poznání místního regionu, a tím i ke zlepšení vztahu člověka k místní krajině.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI – CIĄG DALSZY

Śląsk to historyczne terytorium podzielone dziś między Polskę i Czechy. Śląska część Euroregionu Pradziad została po raz pierwszy zmapowana przez śląskiego kartografa i pedagoga Martina Helwiga, który był przekonany, że nie da się zrozumieć historii Śląska bez dobrej znajomości lokalnej topografii. Przygotował więc i wydał w 1561 roku bogatą w treść i wartościową pod względem artystycznym mapę Śląska. Mapa w skali 1 : 550 000 została ponownie wydrukowana z drzeworytu w drukarni Johanna Creutziga w Nysie. Orientacja południowa została wybrana przez autora dlatego, aby Górny Śląsk rzeczywiście znalazł się w górnej części arkusza mapy. Ponadto podczas audiencji na Zamku Praskim u cesarza Ferdynanda I Habsburga autor nie tylko uzyskał imprimatur (zgodę na druk), ale także ochronę, która zapewniała konfiskatę nielegalnych kopii oraz nałożenie kary w wysokości dziesięciu grzywien złota. Inną osobą prywatną, która zdecydowała się stworzyć mapę Śląska, był Jonas Scultetus. Ostatecznie sporządził mapę około jednej trzeciej terytorium, wydał przejrzystą mapę Śląska, ale najcenniejszą z naszego punktu widzenia jest samodzielna szczegółowa mapa Księstwa Nyskiego (Grodkowskiego). Jest ona zorientowana na wschód, z dominującym nazewnictwem niemieckim, po raz pierwszy została wydana przez Janssona w 1645 roku. Niestety, nie zmieściła się w naszej książce. Szczegółowe mapowanie Śląska kontynuował w latach 1722–32 sukcesor Müllera, Johann Wolfgang Wieland. Śląską część Euroregionu Pradziad obejmują mapy księstw: Grodkowskiego (Nyskiego), Karniowskiego, Brzeskiego, Opolskiego i Opawskiego. Na starych mapach obserwujemy nie tylko rozwój kartografii i związanych z nim nowych, coraz bardziej wyrafinowanych metod przedstawiania położenia i wysokości. Stare mapy są również ściśle związane z innymi dziedzinami nauki – historią, krajoznawstwem, etymologią, sztukami pięknymi czy heraldyką. Mapy ścienne Moraw i Śląska mogą być zatem odpowiednią pomocą uzupełniającą nauczanie szkolne. Równie interesujące jest komercyjne wykorzystanie starych map. Książka pomoże wykorzystać prezentowane mapy do promocji Euroregionu Pradziad. Można je zamieścić na stronach internetowych, w broszurach, na pocztówkach itp. Zainteresowanie starymi mapami powszechnie rośnie, gdyż są one nie tylko cennym źródłem historycznym, ale ze względu na swoje piękno i wartość artystyczną coraz częściej stają się przedmiotem pasji kolekcjonerskiej. Książka ta nie ma ambicji, aby być pracą naukową; jest przeznaczona przede wszystkim dla szerokiego kręgu odbiorców po obu stronach granicy. Pragnieniem autora jest, aby książka przyczyniła się do głębszego zrozumienia tego regionu, a tym samym do poprawienia stosunku człowieka do lokalnego krajobrazu.

Přehled zobrazování toponym polské části Euroregionu Praděd na původních a odvozených starých mapách Slezska

objekty mapa	vodní toky			sídla				
	Odra	*Malá Pěna*	*Kladská Nisa*	*Nisa*	*Opole*	*Byčina*	*Grodków*	*Kędzierzyn-Koźle*
Helwig (1561)	ODER	Malpena	Neiss	NEISSE	OPPELEN	Pitsen	GROTKA	Kosla
Scultetus (1636)	Oder	Malpenaw	Neise	Neise	Oppelen	Pitschen	Grotkaw	Kosla
Wieland (1722–32)	Oder	Malpana	Neiss	NEYSS	OPPELN Oppolie	PITSCHEN	GROTTKAU	KOSEL Kozle
Ortelius (1570)	Odera	Malpenew	Neis	NEISSE	OPPELEN	Pitzen	GROTKA	Kosla
Rossi, da Vignola (1692)	Odera	Malpennaw	Neiss	NEISS	OPPELEN	Pitschen	GROTKA	Kosla Kosel
Covens, Mortier (1748)	Oder	Malpana	Neiss	NEYSS	OPPELN	PITSCHEN	GROTTGAU	KOSEL
Le Rouge (1758)	Oder	Malpana	Neiss	NEYSS	OPPELN	PITSCHEN	GROTTGAU	KOSEL

Przegląd toponimów polskiej części Euroregionu Pradziad na oryginalnych i pochodnych starych mapach Śląska

obiekty mapa	cieki wodne			osady				
	Odra	*Mała Panew*	*Nysa Kłodzka*	*Nysa*	*Opole*	*Byczyna*	*Grodków*	*Kędzierzyn-Koźle*
Helwig (1561)	ODER	Malpena	Neiss	NEISSE	OPPELEN	Pitsen	GROTKA	Kosla
Scultetus (1636)	Oder	Malpenaw	Neise	Neise	Oppelen	Pitschen	Grotkaw	Kosla
Wieland (1722–32)	Oder	Malpana	Neiss	NEYSS	OPPELN Oppolie	PITSCHEN	GROTTKAU	KOSEL Kozle
Ortelius (1570)	Odera	Malpenew	Neis	NEISSE	OPPELEN	Pitzen	GROTKA	Kosla
Rossi, da Vignola (1692)	Odera	Malpennaw	Neiss	NEISS	OPPELEN	Pitschen	GROTKA	Kosla Kosel
Covens, Mortier (1748)	Oder	Malpana	Neiss	NEYSS	OPPELN	PITSCHEN	GROTTGAU	KOSEL
Le Rouge (1758)	Oder	Malpana	Neiss	NEYSS	OPPELN	PITSCHEN	GROTTGAU	KOSEL

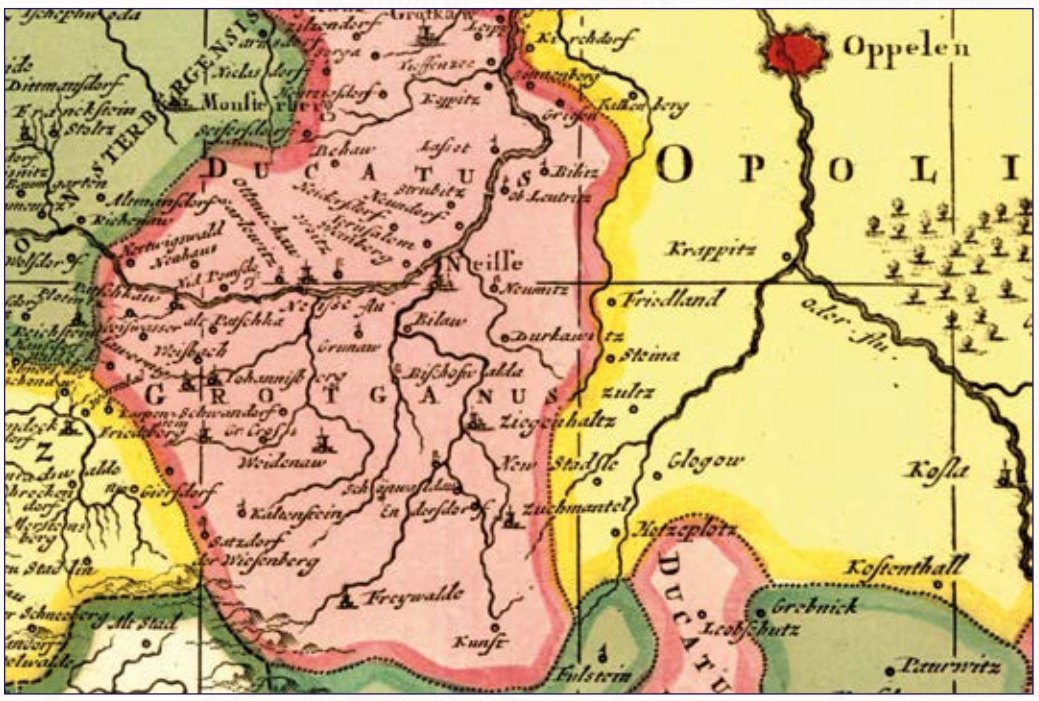

PETRUS SCHENK (1660–1711): Okolí Nisy (*Neisse*) na mědirytinové kolorované mapě Slezska. Amsterdam, 1701.

PETRUS SCHENK (1660–1711): okolice Nysy (*Neisse*) na miedziorytniczej kolorowanej mapie Śląska. Amsterdam, 1701 r.

JOHANN CHRISTOPH WEIGEL (1654–1725): Horní Slezsko na výřezu z mědirytinové kolorované mapy Slezska. Norimberk, 1720.

JOHANN CHRISTOPH WEIGEL (1654–1725): Górny Śląsk jako wycinek z miedziorytniczej kolorowanej mapy Śląska. Norymberga, 1720 r.

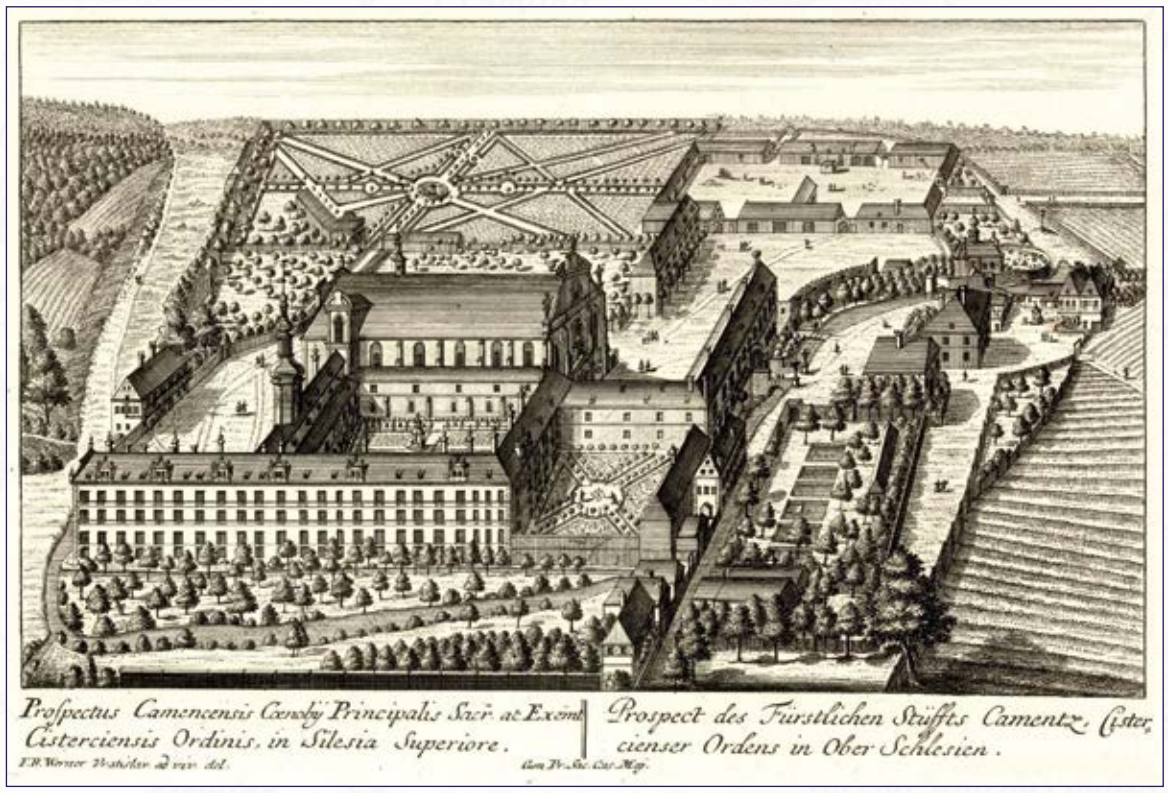

FRIEDRICH BERNHARD WERNER (1690–1776): Pohled na cisterciácký klášter z roku 1247 v polském Kamenci. Roku 1817 byl klášter zničen rozsáhlým požárem. Mědirytina, kolem roku 1750.

FRIEDRICH BERNHARD WERNER (1690–1776): widok na klasztor cystersów z 1247 roku w polskim Kamieńcu. W 1817 roku klasztor został zniszczony przez wielki pożar. Miedzioryt, ok. 1750 r.

SCHLEUENOVA MAPA OPOLSKÉHO KNÍŽECTVÍ

JOHANN DAVID SCHLEUEN (1711–1774). Jak již bylo řečeno na předchozích stránkách naší knihy Schleuen vydal mapy některých slezských knížectví. Kolorovanou mědirytinovou mapu Opolského knížectví s normální orientací k severu (*Mitternacht*) autor vydal kolem roku 1750 a ozdobil ji v horní části vedutou metropole – Opolí, kterou okopíroval z předlohy vynikajícího slezského kreslíře Wernera. Opolsko je historické území v Horním Slezsku obývané polským kmenem Opolanů. Od 10. století bylo území součástí polského státu. Na konci 12. století tu vzniklo údělné piastovské vévodství, které původně zahrnovalo většinu Horního Slezska, ale během 13. století se od něj oddělila řada území (Bytomsko, Kozelsko, Těšínsko...), takže označení Opolsko se zúžilo na severní část původní oblasti v horním poříčí Odry (*ODER fl.*) a Malé Pěny (*flus Malpana*). Od roku 1327 bylo Opolsko lénem České koruny, Vratislavským mírem z roku 1742 po I. slezské válce se Opolské knížectví stalo součástí Pruska. Od roku 1945 je území součástí Polska, kde dnes tvoří podstatnou část vojvodství Opole. Zajímavá mapa je v levém horním rohu opatřena titulem v jednoduché rokokové kartuši a legendou rozlišující opevněná města, městečka, kláštery, zámky a vesnice, které jsou v mapě vyznačeny prostým kroužkem. Do Euroregionu Praděd mapa zasahuje jižní polovinou.

MAPA KSIĘSTWA OPOLSKIEGO SCHLEUENA

JOHANN DAVID SCHLEUEN (1711–1774). Jak już wspomniano na poprzednich stronach naszej książki, Schleuen wydał mapy niektórych księstw śląskich. Kolorowaną, miedziorytniczą mapę Księstwa Opolskiego o normalnej orientacji na północ (*Mitternacht*) autor wydał około 1750 roku i ozdobił ją w górnej części wedutą metropolii – Opola, którą skopiował z pracy znakomitego śląskiego rysownika Wernera. Opolszczyzna to historyczne terytorium na Górnym Śląsku zamieszkałe przez polskie plemię Opolan. Od X w. terytorium to wchodziło w skład państwa polskiego. Pod koniec XII wieku powstało tu udzielne księstwo piastowskie, które pierwotnie obejmowało większą część Górnego Śląska, ale w XIII wieku oddzieliły się od niego liczne terytoria (ziemie Bytomska, Kozielska, Cieszyńska...), tak że nazwa Opolszczyzna została zawężona do północnej części pierwotnego obszaru w dorzeczu górnej Odry (*ODER fl.*) i Małej Panwi (*flus Malpana*). Od 1327 roku Opole było lennem Korony Czeskiej, na mocy pokoju wrocławskiego z 1742 roku po I wojnie śląskiej księstwo opolskie weszło w skład Prus. Od 1945 roku teren ten należy do Polski, gdzie obecnie stanowi znaczną część województwa opolskiego. Ciekawa mapa opatrzona jest w lewym górnym rogu tytułem w prostym rokokowym kartuszu oraz legendą wyróżniającą warowne miasta, miasteczka, klasztory, zamki i wsie, które na mapie są oznaczono prostym kółkiem. Teren Euroregionu Pradziad znajduje się na południowej połowie arkusza mapy.

LITERATURA

Staré mapy světa, Evropy, střední Evropy, Německa, Polska, Českých zemí, Moravy, Slezska a regionální mapy ze soukromých sbírek.

Mapy prvního a druhého vojenského mapování z Laboratoře geoinformatiky FŽP UJEP.

Stare mapy świata, Europy, Europy Środkowej, Niemiec, Polski, Czech, Moraw, Śląska oraz mapy regionalne ze zbiorów prywatnych.

Mapy z pierwszego i drugiego mapowania wojskowego z Laboratorium Geoinformatyki, Wydziału Środowiska Uniwersytetu Jana Ewangelisty Purkyniego.

Allen, P. Atlas atlasů. Perfekt. Bratislava, 1994.

Boguszak, F. – Císař, J. Vývoj mapového zobrazení území Československé socialistické republiky. Díl III. – Mapování a měření Českých zemí od pol. 18. stol. do počátku 20. stol. Ústřední správa geodézie a kartografie. Praha, 1961.

Broecke, M. Ortelius atlas maps. HES Publishers. Amsterdam, 1996.

Brotton, J. Weltkarten. Dorling Kindersley Verlag. Mnichov, 2015.

Collegium Carolinum, Ortslexikon der Böhnischen Länder 1910–1965. Části 1, 2, 3, 4. Oldebourg Verlag. München, 1995.

Čtvrtník, P. a kol. Poštovnictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Knihy 555. Liberec, 2008.,

Hosák, L. – Šrámek, R. Místní jména na Moravě a ve Slezsku I., II. Academia. Praha, 1980.

Hraše, J. K. Zemské stezky, strážnice a brány. Nové Město nad Metují, 1885.

Chrást, J. O starých mapách českých zemí. Academia. Praha, 2015.

Kolektiv autorů. Ortlexikon der böhmischen Länder. Collegium Carolinum. Oldenbourg, München, 1995.

Kolektiv autorů. Welt Vermesser – das goldene Zeitalter der Kartographie. Sandstein Verlag. Dresden, 2015.

Kotyška, V. Úplný místopisný slovník Království českého. Praha, 1895.

Krogt, P. Koemans Atlantes Neerlandici I. University of Utrecht. HES Publishers. Amsterdam, 1997.

Krogt, P. Koemans Atlantes Neerlandici II. University of Utrecht. HES Publishers. Amsterdam, 2000.

Křivánek, J. – Němec, J. – Kopp, J. Rybníky v České republice. Praha, 2012.

Kučera, Z. – Hofman, J. Vejprtsko na starých mapách. KADYO. Chomutov, 2014.

Kučera, Z. Staré mapy naší země. Rubico. Olomouc, 2016.

Kučera, Z. Staré mapy naší země II, Müllerovy mapy. Rubico. Olomouc, 2016.

Kučera, Z. – Hofman, J. Staré mapy středního Polabí. Rubico. Olomouc, 2016.

Kučera, Z. Nejkrásnější staré mapy. Rubico. Olomouc, 2017.

Kučera, Z. Historický atlas Mikroregionu Dolní Střela. Rubico. Olomouc, 2018.

Kučera, Z. Historický atlas Kadaňska a Doupovska. Rubico. Olomouc, 2018.

Kučera, Z. Šumava a Bavorský les na starých mapách. Starý Most. Plzeň, 2019.

Kučera, Z. Historický atlas Euroregionu Glacensis. Olomouc, 2019.

Kučera, Z. Historický atlas Oravy. Námestovo, 2019.

Kučera, Z. Jihočeský kraj na starých mapách. Jihočeský kraj. CBN-REKLAMA. Olomouc, 2020.

(Kučera, Z.) – Kryl, T. – Papoušek, M. – Juráš, I. Historický atlas Olomoucka. CBN-REKLAMA. Olomouc, 2020.

Kučera, Z. Historický atlas Evropského regionu Dunaj-Vltava. CBN-REKLAMA. Olomouc, 2020.

Kučera, Z. Slovensko na starých mapách. Rubico. Olomouc, 2021.

Kučera, Z., Kryl, T. Historický atlas Euroregionu Elbe/Labe. Euroregion Elbe/Labe, 2022.

Kuchař, K. Kapitoly z nauky o mapách. Melantrich. Praha, 1943.

Kuchař, K. Základy kartografie. Nakladatelství ČSAV. Praha, 1953.

Kuchař, K. Naše mapy odedávna do dneška. Nakladatelství ČSAV. Praha, 1958.

Kuchař, K. Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky. Díl I. – Mapy Českých zemí do poloviny 18. století. Ústřední správa geodézie a kartografie. Praha, 1959.

Kukuča, J. Dešifrovanie Magny Germánie. Tribun EU. Brno, 2017.

Květ, R. Duše krajiny, staré stezky v proměnách věků. Academia. Praha, 2003.

Květ, R. Atlas starých stezek a cest na území České republiky. Vidi. Brno, 2011.

Machala, J. Kronika Libavska. DANAL. Olomouc, 2006.

Niewodniczański, T. Imago Poloniae. Warta. Warszawa, 2002.

Plánka, L. Vývoj světové a české kartografie. Brno, 2004.

Pulkert, O. Příruční slovník místních a zeměpisných názvů. Praha, 1997.

Roubík, F. Silnice v Čechách a jejich vývoj. Praha, 1938.

Roubík, F. Soupis map Českých zemí. Sv. I. ČSAV. Praha, 1951.

Roubík, F. Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách. ČSAV. Praha, 1959.

Sedláček, A. Místopisný slovník historický Království českého. Bursík & Kohout. Praha, 1908.

Sedláček, A. O starém rozdělení na kraje. ČSAV. Praha, 1920.

Semotanová, E. Kartografie v hospodářském vývoji českých zemí v 19. a na počátku 20. století. HÚ AV ČR. Praha, 1993.

Semotanová, E. Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí. Libri. Praha, 2001.

Semotanová, E. Atlas zemí Koruny české. Skřivan. Praha, 2002.

Semotanová, E., Felcman O. Kladsko – historický atlas. Univerzita Hradec Králové, Historický ústav Akademie věd. Praha, 2005.

Semotanová, E. Historická geografie českých zemí. HÚ AV ČR. Praha, 2006.

Semotanová, E. a kol. České země na starých mapách. MO ČR. Praha, 2008.

Semotanová, E., Cajthaml, J. a kol. Akademický atlas českých dějin. Academia. Praha, 2014.

Semotanová, E. Historická krajina Česka a co po ní zůstalo. HÚ AV ČR. Praha, 2014.

Semotanová, E., Chodějovská, E., Šimůnek, R. Historické krajiny Čech. Historický ústav AV. Praha, 2015.

Šimůnek, R., Chodějovská, E. Krajina jako historické jeviště. Historický ústav AV. Praha, 2012.

PŘEKLADOVÝ SLOVNÍČEK K MAPOVÝM LEGENDÁM

acidulae – kyselky
Akatholische Pastoren – katolické presbytáře
aluminis fodinae – kamencové doly
apud – vydal
aqua acidula – kyselky
argenti fodinae – doly na stříbro
archiepiscopatus – arcibiskupství
arces desertae antiquae – opeštěné hrady
arces destructae – zbořené hrady
arces et magnatum ac nobilum palatia – zámky, panská a rytířská sídla
arces munitae – opevněné hrady
arces nobilium sedes et palatia – zámky (tvrze), panská sídla a paláce
arx – hrad
arx ruinata – rozvalený hrad
auctore – autor
auri fodinae – doly na zlato
Bach, Bäche – potok, potoky
Berge – kopec
Bezirks-Grenze – okresní hranice
Bezirks-Strasse – okresní silnice
Bretmühln – vodní mlýny
caelavit – ryl
capella – kaple
caracterum axplicatio – vysvětlení značek
castellum – tvrz
castro – hrad, pevnost, tvrz
civitas – město
civitas regia libera – královské svobodné město
civitas vallo aut muro cinta – město obehnané valem
cupri fodinae – doly na měď
cupri oficina – hutě na měď
delineavit, descripsit – kreslil
diversoria – zájezdní hostince
diversoria solitaria – hostince o samotě
domus rusticae sparsim positae – roztroušené vesnické domy
domus venatoriae – myslivy
Dorf mit Filialkirche – ves s filiálním kostelem
Dorf mit Kirchen – ves s kostelem
Dorf mit Pfarrey – ves s farností
einzelne Hauser – jednotlivé, osamocené domy
einzelne Höfe u. Schäfen – jednotlivé, osamocené dvory a ovčíny
einzelne Mühlen – jednotlivé, osamocené mlýny
einzelne Jägerhauser – jednotlivé, osamocené hájovny
einzelne Wirtshauser – jednotlivé, osamocené hostince
entworfen – kreslil
episcopatus – biskupství
exc., excud., excudit – ryl
ex oficina – vydal
fecit – ryl
ferri fodinae – doly na železo
ferri oficina – hutě na železo
Finanz Wache – finanční úřad
Fluss – řeka
fodinae aluminia – kamencové doly
fodinae auri et argenti – doly na zlato a stříbro
fodinae cupri – doly na měď
fodinae ferri – doly na železo
fodinae plumbi – doly na olovo
fodinae sulphuris – doly na síru
fodinae vitrioli – hutě na kyselinu sírovou
fodinae zinabaris – doly na rtuť
formis – vydal
Forsthäuser – myslivny
fullonia – valy na zpracování vlny
gebaute Strasse – hlavní silnice
Gebirg mit Waldung – zalesněné hory
gedruckt – vydal
Gendarmerie – četnická stanice
gestochen – ryl
gezeichnet – kreslil
grössere Dörfer – velké vsi
Hof – dvůr
charakterum explicatio – vysvětlení značek
imagines miraculosae – zázračné obrazy
incidente, incidit – ryl
invenit – kreslil
Kapelle – kaple
Katastral Gemeinde-Grenze – katastrální hranice
königlichte Stadt – královské město
Kreises-Grenze – krajská hranice
Kronlands-Grenze – zemská hranice
Landesgrenzsteine – hraniční kameny
Landweg – cesta
laterariae – cihelny
Localie u. Expositur – místní kaplanství (lokálie) a expositury
Markt – městečko
Marktflecken – tržní městečka
Mauth – mýto
mensurae – měřítko
metalli fodinas – těžba kovů
molae – mlýny
molae alatae – větrné mlýny
molae ferrariae – železné hamry
molendinum cum mola ferraria – mlýn se železným hamrem
monasteria – kláštery
monasteria ruinata – rozbořené kláštery
mons – hora
montes – hory
Morast – bažina
Mühlen – mlýny
Nebenzollamt – celní úřad
notarum explicatio – vysvětlení značek
officinae aluminis – kamencové huti
officinaecupri – železné hamry
officinae ferri – železné hamry
officinae fili metallici – drátovny
officinae orichalci – slévárny mosazi
officinae salis nitri – výroba ledku
officinae vitri (vitrariae) – sklárny
oppidum – městečko
oppidum regis Bohemiae – královské městečko
oppida baronum et nobilium – panská městečka
oppida montana – horní města
oppidum cum arce – městečko se zámkem
Ortschavten – obce
ovilia – ovčíny
pagi cum arce – vesnice s hradem (tvrzí)
pagi cum templo – vesnice s kostelem
palatia magnatum et nobilium – sídla vyšší i nižší šlechty
pagus – vesnice
pagus turritus – vesnice s věží
pagus cum arce – vesnice s tvrzí
passus – průsmyk
Pfarreygrenze – hranice farností
Pfarrkirche – farní kostel
posta, postarum stationes – poštovní stanice
Post expedition – poštovní sběrna
Post Station – poštovní stanice
praedia – statek, dvůr
Privat-Strasse – soukromé silnice
Teiche – rybníky
sacella et templa solitaria – osamělé kapličky a kostelíky
scales – měřítko
sc., sculp., sculpsit – ryl
Schulen – školy
signorum explicatio – vysvětlení značek
Staats-Strasse – státní silnice
Stadt – město
Städtchen – městečko
Stadt mit Mauern – opevněné město
Stadt ohne Mauern – neopevněné město
stanni fodinae – doly na cín
studium – škola
Sumpf – bažina
sumptibus – vydal
tabernae – hostinec, krčma
templa solitaria – osamělé kostelíky
thermae – lázně
trajectus – převoz
trigonometrische Höhen Punkte – trigonometrické výškové body
trigonometrische Höhen Thürme – trigonometrické výškové věže
ubi olim pagi stetere – (místa) kde dříve byly vesnice
uniones – perlorodky
urbes moenibus cinctae – hrazená města
urbes moenibus cinctae comunes – obyčejná hrazená města
urbes moenibus cinctae regiae – královská hrazená města
urbs munita – opevněné město
urbs munit cincta – město obehnané hradbami
urbes sine moenibus – město bez hradeb
via postarum – poštovní cesta
viae maiores et regiae – hlavní a královské cesty
viae regiae – silnice
villae – dvorce
villae rusticae passim dispersae – roztýlené venkovské dvorce
villae solitariae – osamělé dvorce
vineae, vineta – vinice
vinetorum colles – kopce s vinicemi
Wald, Wälder – les, lesy
Weingärten – vinice
Windmühln – větrné mlýny
Wirthshaus – hostinec
wüste Schlosser – zříceniny
Zeichen-Erklärung – vysvětlivky
zerstreute Hauser – rozptýlené domy

GLOSARIUSZ TERMINÓW DO CZYTANIA LEGEND MAP

acidulae – kwaśne wody mineralne
Akatholische Pastoren – prezbiteria katolickie
aluminis fodinae – kopalnie kamienia
apud – wydane przez
aqua acidula – kwaśne wody mineralne
argenti fodinae – kopalnie srebra
archiepiscopatus – arcybiskupstwo
arces desertae antiquae – opuszczone zamki
arces destructae – zburzone zamki
arces et magnatum ac nobilum palatia – zamki, dwory i rezydencje rycerskie
arces munitae – zamki warowne
arces nobilium sedes et palatia – zamki (twierdze), dwory i pałace
arx – zamek
arx ruinata – zrujnowany zamek
auctore – autor
auri fodinae – kopalnie złota
Bach, Bäche – potok, potoki
Berge – wzgórze
Bezirks-Grenze – granice powiatów
Bezirks-Strasse – drogi powiatowe
Bretmühln – młyny wodne
caelavit – wyryte przez
capella – kaplica
caracterum axplicatio – objaśnienie znaków
castellum – twierdza
castro – zamek, forteca, twierdza
civitas – miasto
civitas regia libera – wolne miasto królewskie
civitas vallo aut muro cinta – miasto otoczone murami
cupri fodinae – kopalnie miedzi
cupri oficina – huty miedzi
delineavit, descripsit – rysował
diversoria – zajazd
diversoria solitaria – samotna karczma
domus rusticae sparsim positae – rozproszone domy wiejskie
domus venatoriae – dom myśliwego
Dorf mit Filialkirche – wieś z kościołem filialnym
Dorf mit Kirchen – wieś z kościołem
Dorf mit Pfarrey – wieś z parafią
einzelne Hauser – pojedyncze, odizolowane domy
einzelne Höfe u. Schäfen – pojedyncze, odizolowane dwory i owczarnie
einzelne Mühlen – samotne, odizolowane młyny
einzelne Jägerhauser – samotne, odizolowane leśniczówki
einzelne Wirtshauser – pojedyncze, odosobnione zajazdy
entworfen – rysował
episcopatus – biskupstwo
exc., excud., excudit – wyryte przez
ex oficina – wydane przez
fecit – wyryte przez
ferri fodinae – kopalnie żelaza
ferri oficina – huty żelaza
Finanz Wache – urząd skarbowy
Fluss – rzeka
fodinae aluminia – kopalnie kamienia
fodinae auri et argenti – kopalnie złota i srebra
fodinae cupri – kopalnie miedzi
fodinae ferri – kopalnie żelaza
fodinae plumbi – kopalnie ołowiu
fodinae sulphuris – kopalnie siarki
fodinae vitrioli –huty kwasu solnego
fodinae zinabaris – kopalnie rtęci
formis – wydane przez
Forsthäuser – domki myśliwskie
fullonia – młyny do przetwarzania wełny
gebaute Strasse – główne drogi
Gebirg mit Waldung – zalesione góry
gedruckt – wydane przez
Gendarmerie – posterunek żandarmerii
gestochen – wyryte przez
gezeichnet – rysował
grössere Dörfer – wielkie wsie
Hof – dwór
charakterum explicatio – objaśnienie znaków
imagines miraculosae – cudowne obrazy
incidente, incidit – wyryte przez
invenit – rysował
Kapelle – kaplica
Katastral Gemeinde-Grenze – granice katastralne
königlichte Stadt – miasto królewskie
Kreises-Grenze – granica kraju (tu w rozumieniu kraju (regionu)– jako jednostki administracyjnej)
Kronlands-Grenze – granica ziem
Landesgrenzsteine – kamienie graniczne
Landweg – droga
laterariae – cegielnie
Localie u. Expositur – lokalne duszpasterstwo (miejscowości) i ekspozytury
Markt – miasteczko
Marktflecken – miasteczka targowe
Mauth – myto
mensurae – skala
metalli fodinas – wydobywanie metali
molae – młyny
molae alatae – wiatraki
molae ferrariae – hamernie
molendinum cum mola ferraria – młyn z hamernią
monasteria – klasztory
monasteria ruinata – zburzone klasztory
mons – góra
montes – góry
Morast – bagno
Mühlen – młyny
Nebenzollamt – urząd celny
notarum explicatio – objaśnienie znaków
officinae aluminis – rozdrabnianie kamieni
officinaecupri – hamernie
officinae ferri – hamernie
officinae fili metallici – druciarnie
officinae orichalci – odlewnie mosiądzu
officinae salis nitri – produkcja saletry
officinae vitri (vitrariae) – huty szkła
oppidum – miasteczko
oppidum regis Bohemiae – miasteczko królewskie
oppida baronum et nobilium – miasteczka dworskie
oppida montana – miasta górskie
oppidum cum arce – miasteczko z zamkiem
Ortschavten – miejscowości
ovilia – owczarnie
pagi cum arce – wieś z zamkiem (twierdzą)
pagi cum templo – wieś z kościołem
palatia magnatum et nobilium – rezydencje wyższej i niższej szlachty
pagus – wsie
pagus turritus – wieś z wieżą
pagus cum arce – wieś z twierdzą
passus – przesmyk
Pfarreygrenze – granice parafii
Pfarrkirche – kościół parafialny
posta, postarum stationes – stacja pocztowa
Post expedition – punkt odbioru poczty
Post Station – stacja pocztowa
praedia – gospodarstwo, dwór
Privat-Strasse – drogi prywatne
Teiche – stawy
sacella et templa solitaria – samotne kapliczki i kościoły
scales – skala
sc., sculp., sculpsit – wyryte przez
Schulen – szkoły
signorum explicatio – objaśnienie znaków
Staats-Strasse – drogi krajowe
Stadt – miasto
Städtchen – miasteczko
Stadt mit Mauern – ufortyfikowane miasto
Stadt ohne Mauern – nieufortyfikowane miasto
stanni fodinae – kopalnie cyny
studium – szkoła
Sumpf – bagno
sumptibus – wydane przez
tabernae – zajazd, karczma
templa solitaria – samotne kościółki
thermae – łaźnie
trajectus – prom
trigonometrische Höhen Punkte – trygonometryczne punkty wysokościowe
trigonometrische Höhen Thürme – trygonometryczne punkty wysokościowe
ubi olim pagi stetere – (miejsca) gdzie kiedyś były wsie
uniones – perlorodky
urbes moenibus cinctae – miasta otoczone murami
urbes moenibus cinctae comunes – zwykłe miasta otoczone murami
urbes moenibus cinctae regiae – królewskie miasta otoczone murami
urbs munita – ufortyfikowane miasto
urbs munit cincta – miasto otoczone murami
urbes sine moenibus – miasto bez murów
via postarum – droga pocztowa
viae maiores et regiae – drogi główne i królewskie
viae regiae – drogi
villae – dwory
villae rusticae passim dispersae – rozproszone wiejskie dwory
villae solitariae – samotne dwory
vineae, vineta – winnice
vinetorum colles – wzgórza z winnicami
Wald, Wälder – las, lasy
Weingärten – winnice
Windmühln -wiatraki
Wirthshaus – gospoda
wüste Schlosser – ruiny
Zeichen-Erklärung – legenda
zerstreute Hauser –rozproszone budynki

SLOVNÍČEK ODBORNÝCH TERMÍNŮ

atlas – soubor map vevázaný do knihy a pojmenovaný slovem atlas Mercatorem v r. 1585
dřevořez – grafická technika zhotovení tiskových desek, pomocí které se obraz ryje do povrchu desky z tvrdého dřeva, mapa je tištěna z plochy
figurální mapa – mapa ozdobená v rámové části postavami v dobovém oblečení a vedutami měst
ferrský poledník – nultý poledník procházející ostrovem Ferro – nejzápadnějším z Kanárských ostrovů – určený antickým učencem Ptolemaiem
greenwichský poledník – nultý poledník procházející starou hvězdárnou v londýnské čtvrti Greenwich, jako nultý poledník platí od r. 1883
historická mapa – tematická mapa s dějepisným obsahem
kartuše – okrasná kresba v blízkosti názvu mapy a na jejích okrajích používaná v období renesance a baroka
kopečková metoda (manýra) – metoda zobrazení povrchu na mapě zákresem kopečků používaná v 16.–18. století
kuželové zobrazení – zobrazení zemského povrchu na plášť kužele
kvadrant – astronomický přístroj na měření zenitových vzdáleností hvězd
legenda mapy – seznam mapových znaků s vysvětlením jejich významu
Mercatorovo zobrazení – válcové zobrazení, válec se dotýká rovníku, v mapovém obrazu jsou poledníky a rovnoběžky na sebe kolmé, zkreslení situace výrazně roste směrem k pólům
mědirytina – grafická technika zhotovení tiskových desek, pomocí které se obraz ryje do povrchu desky z mědi, mapa je tištěna z hloubky
měřítko mapy – poměr zmenšení délky měřené na mapě k délce ve skutečnosti
německá míle – zastaralá jednotka délky v německých zemích, odpovídá 5 523 metrům
parergon – zdobná část mapy související s obsahem mapového díla alegoricky znázorňující přírodní bohatství, personifikaci hor a řek, řemesla, zemědělství nebo průmysl i obyvatele v dobových oděvech
rukopisná mapa – původní mapa (nebo její kopie) vyhotovená ručně
stará mapa – každá mapa, která byla vyhotovena v minulosti, jejíž stáří je obvykle více než 100 let
stereografická projekce – způsob promítání zemského povrchu do roviny, při kterém se nezkreslují úhly
stromečková metoda – metoda zobrazení povrchu na mapě zákresem stromečků používaná v 16. století
triangulace – způsob zjišťování souřadnic a vzdáleností
trigonometrický bod – bod se změřenou zeměpisnou délkou a šířkou
veduta – věcný, topograficky přesný malířský nebo grafický záznam výseku krajiny nebo pohledu na město
zenitová vzdálenost – úhel mezi zenitem a hvězdou

GLOSARIUSZ TERMINÓW SPECJALISTYCZNYCH

atlas – zbiór map oprawionych w książkę i nazwanych słowem atlas przez Mercatora w 1585 r.
drzeworyt – technika graficzna wykonywania płyt drukarskich, przy której obraz jest rytowany w powierzchni twardej płyty drzewnej, a mapa jest drukowana z jej powierzchni
mapa figuralna – mapa ozdobiona w ramce postaciami w strojach z epoki i widokami miast
południk Ferro – południk zerowy przechodzący przez wyspę Ferro – najbardziej wysuniętą na zachód z Wysp Kanaryjskich – wyznaczony przez starożytnego uczonego Ptolemeusza
południk Greenwich – południk zerowy przechodzący przez stare obserwatorium astronomiczne w londyńskiej dzielnicy Greenwich, używany jako południk zerowy od 1883 r.
mapa historyczna – mapa tematyczna z treścią historyczną
kartusz – ozdobny rysunek przy tytule mapy i na jej obrzeżach, stosowany w epoce renesansu i baroku
metoda (maniera) kopczykowa – metoda przedstawiania rzeźby terenu na mapie poprzez rysowanie pagórków stosowana w XVI–XVIII wieku
odwzorowanie stożkowe – odwzorowanie powierzchni Ziemi na powierzchni stożka
kwadrant – instrument astronomiczny służący do pomiaru odległości gwiazd od zenitu
legenda mapy – lista symboli mapy wraz z wyjaśnieniem ich znaczenia
odwzorowanie Merkatora – odwzorowanie walcowe równokątne, cylinder dotyka równika, południki i równoleżniki na mapie są prostopadłe do siebie, zniekształcenie obrazu znacznie wzrasta w kierunku biegunów
miedzioryt – graficzna technika wykonywania płyt drukarskich, za pomocą której obraz jest rytowany na powierzchni płyty miedzianej, mapa jest drukowana z głębi
skala mapy – stosunek zmniejszenia długości mierzonej na mapie do długości w rzeczywistości
mila niemiecka – przestarzała jednostka długości stosowana w krajach niemieckich, równa 5 523 m
parergon – dekoracyjna część mapy związana z treścią samej mapy, w sposób alegoryczny przedstawiająca bogactwa naturalne, personifikacje gór i rzek, rzemiosła, rolnictwo lub przemysł oraz mieszkańców w strojach z epoki
mapa rękopiśmienna – oryginalna mapa (lub jej kopia) wykonana ręcznie
stara mapa – każda mapa, która została wykonana w przeszłości i zazwyczaj ma ponad 100 lat
rzut stereograficzny – metoda rzutowania powierzchni Ziemi na płaszczyznę, w której kąty nie są zniekształcone
metoda drzewkowa – metoda przedstawiania rzeźby terenu na mapie poprzez rysowanie drzewek, stosowana w XVI wieku
triangulacja – metoda wyznaczania współrzędnych i odległości
punkt trygonometryczny – punkt o zmierzonej długości i szerokości geograficznej
weduta – rzeczowy, topograficznie dokładny, namalowany lub graficznie przedstawiony fragment krajobrazu lub widoku miasta
odległość zenitalna – kąt między zenitem a gwiazdą

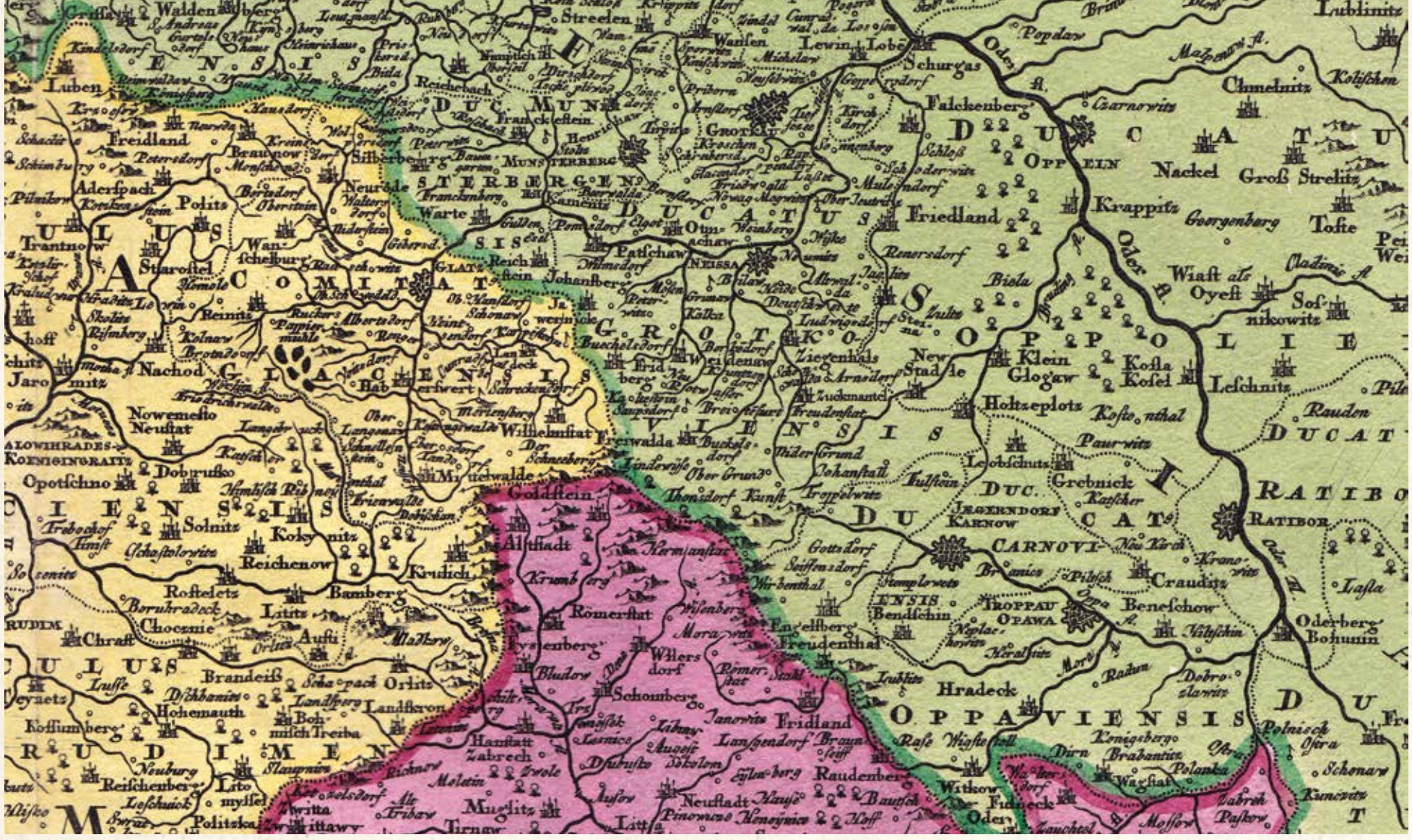

Euroregion Praděd na Seutterově mapě českých zemí vydané v Augsburgu v roce 1745.

Euroregion Pradziad na mapie ziem czeskich Seuttera wydanej w Augsburgu w 1745 roku.

Euroregion Praděd

Ještě na začátku 90. let 20. století byly pojmy jako „euroregion“ a „přeshraniční spolupráce“ pro většinu Čechů a Poláků neznámé či málo zajímavé. Přísně uzavřené hranice téměř úplně bránily přeshraničním kontaktům, lidé neznali místa ani sousedy na druhé straně. Obyvatelé příhraničí chtěli žít na stejné úrovni jako obyvatelé vnitrozemí, což bylo výzvou pro města a obce, které začaly hledat nové možnosti přeshraniční spolupráce a společná řešení specifických příhraničních problémů. Tyto snahy byly završeny podepsáním „Rámcové smlouvy o utvoření česko-polského euroregionu“, k němuž došlo dne 2. července 1997. Společnou dohodou byl euroregion pojmenován podle nejvyššího vrcholu Jeseníků – Pradědu.

Euroregion Praděd, jehož členskou základnu tvoří obce na území okresů Bruntál a Jeseník v České republice a Opolského Slezska (vojvodství Opole) v Polské republice, dlouhodobě usiluje o podporu a rozvoj česko-polské spolupráce s cílem potlačit negativní vliv existence státní hranice a periferní polohy území, zajistit rovnoměrný rozvoj tohoto regionu po obou stranách hranice a tím umožnit plynulou integraci území v rámci Evropské unie.

www.europraded.cz

Euroregion Pradziad

Jeszcze na początku lat 90. terminy takie jak „euroregion” i „współpraca transgraniczna” były dla większości Czechów i Polaków nieznane lub mało interesujące. Ściśle zamknięte granice niemal całkowicie uniemożliwiały kontakty transgraniczne, ludzie nie znali miejsc ani sąsiadów po drugiej stronie. Mieszkańcy terenów przygranicznych chcieli żyć na tym samym poziomie co mieszkańcy terenów położonych w głębi kraju, a to stanowiło wyzwanie dla miast i gmin, które zaczęły poszukiwać nowych możliwości współpracy transgranicznej i wspólnych rozwiązań specyficznych problemów pogranicza. Zwieńczeniem tych starań było podpisanie 2 lipca 1997 roku „Umowy ramowej o utworzeniu czesko-polskiego euroregionu”. Na mocy wspólnego porozumienia euroregion otrzymał nazwę od najwyższego szczytu Jesioników – Pradziada.

Euroregion Pradziad, którego członkami są gminy z powiatów Bruntál i Jeseník w Republice Czeskiej oraz Śląska Opolskiego (województwo opolskie) w Rzeczpospolitej Polskiej, od dawna stara się promować i rozwijać współpracę czesko-polską. Jej celem ma być przeciwdziałanie negatywnym skutkom istnienia granicy państwowej i peryferyjnego położenia tego obszaru, zapewnienie równomiernego rozwoju regionu po obu stronach granicy, a tym samym umożliwienie płynnej integracji tego obszaru w ramach Unii Europejskiej.
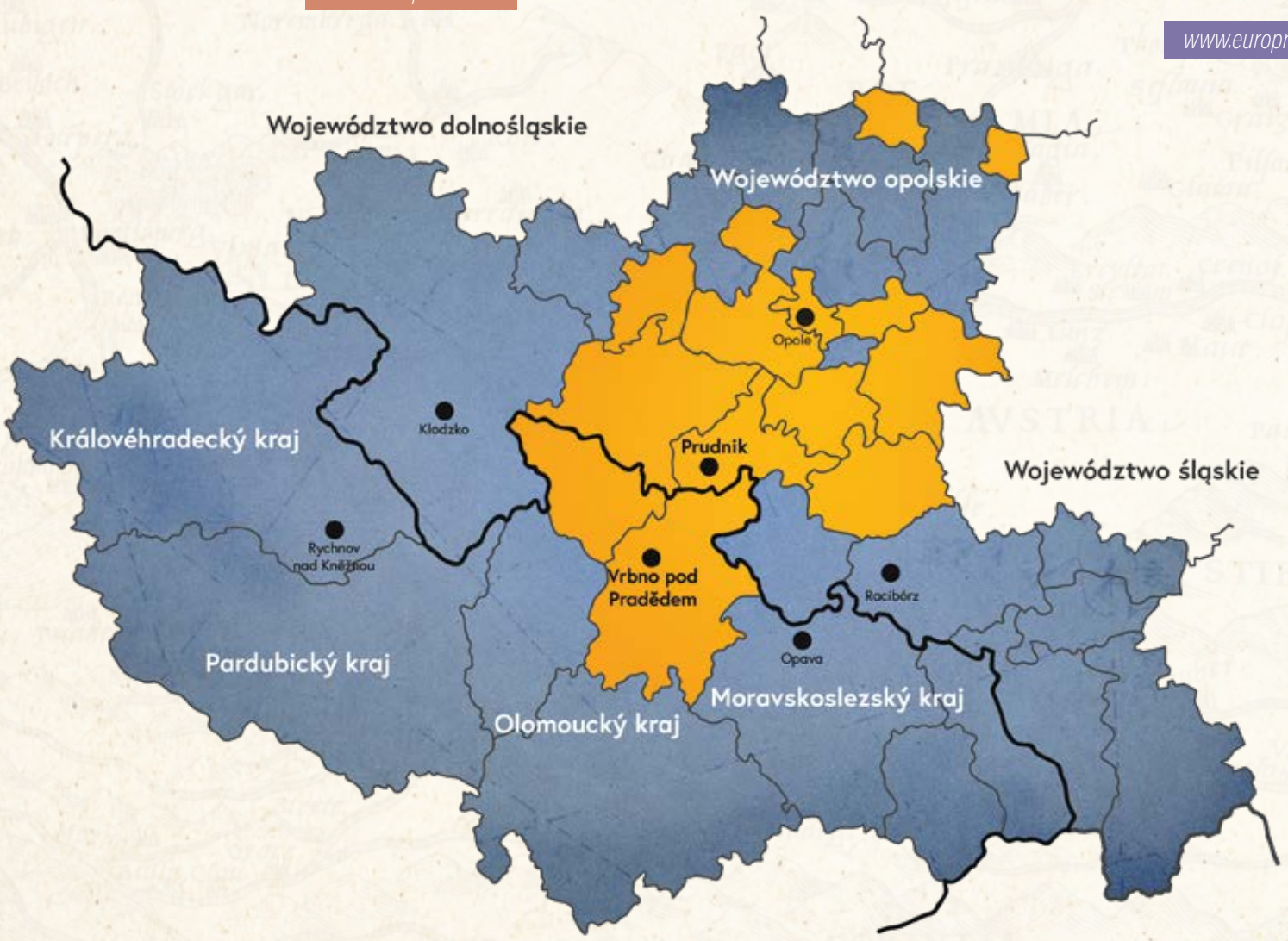
www.europradziad.pl